

Alfredas Kiškis

LIETUVOS KRIMINOLOGIJOS RAIDA 1918–2017 M.: ŠIMTMEČIO PATIRTIS

MONOGRAFIJA

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Alfredas Kiškis

LIETUVOS KRIMINOLOGIJOS RAIDA
1918–2017 M.: ŠIMTMEČIO PATIRTIS

MONOGRAFIJA

2017
VILNIUS

Recenzavo:

Dr. Rokas Uscila, Lietuvos teisės institutas

Dr. Simonas Nikartas, Lietuvos teisės institutas

Mykolo Romerio Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso instituto elektroniniu balsavimu rekomenduota publikuoti šią monografiją. Protokolo numeris 1BTPI-4.

Monografija svarstyta Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos posėdyje ir rekomenduota spausdinti. Protokolo numeris 1T-9-(1.12 E-20401).

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

ISBN 978-9955-19-888-8

© Alfredas Kiškis, 2017

© Mykolo Romerio universitetas, 2017

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. KRIMINOLOGIJA NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE	
1918–1940 METAIS.....	6
1.1. Kriminologijos plėtros sąlygos ir svarbiausi veiksniai atkūrus Lietuvos valstybę	6
1.2. Kriminologinė mintis tarpukario Lietuvoje	15
2. KRIMINOLOGIJA OKUPUOTOJE LIETUVOJE 1940–1990 METAIS.....	34
2.1. Kriminologijos mokslo plėtojimo sąlygos	34
2.2. Kriminologiniai tyrimai.....	42
3. KRIMINOLOGIJA LIETUVOJE ATKŪRUS NEPRIKLAUSOMYBĘ	
1990–2017 METAIS.....	51
3.1. Kriminologijos mokslo Lietuvoje plėtojimo sąlygos ir svarbiausi veiksniai	51
3.1.1. Kriminologijos mokslo židiniai Lietuvoje.....	53
3.1.2. Kriminologinių informacinių sistemų atsiradimas, reikšmė ir mokslinės informacijos iš viso pasaulio pasiekiamumas.....	71
3.2. Kriminologiniai tyrimai.....	76
4. KRIMINOLOGIJOS PERSPEKTYVOS LIETUVOJE.....	137
5. APIBENDRINIMAS: KRIMINOLOGIJOS LIETUVOJE RAIDĄ	
1918–2017 METAIS.....	142
IŠVADOS	144
LITERATŪRA	145
SANTRAUKA	167

IVADAS

Artėjant Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui apžvelgiamos įvairios sritys, svarbios Lietuvos valstybei, tyrinėjama jų raida. Aktualu patyrinėti ir kriminologijos mokslo raidą Lietuvoje 1918–2017 metais. Galvodami apie kriminologijos ateitį Lietuvoje turime gilintis į šio mokslo patirtį, kad galėtume iš jos pasimokyti, įvertinti esamą būklę, kriminologijos problemas ir galimas perspektyvas, kad galėtume sėkmingai, pagrįstai kurti šio mokslo ir jo taikymo praktikoje plėtros iniciatyvas.

Kriminologija – tai mokslas, kurio tyrimų objektai yra nusikalstamumas, jo žala, veiksniai, darantys įtaką nusikalstamumui, nusikalstamas veikas padariusių asmenų asmenybė ir visuomenės reakcija į nusikalstamumą. Baudžiamoji teisė apibrėžia nusikalstamumo ribas (kokios veikos yra nusikalstamos) ir nustato bausmes už nusikalstamų veikų padarymą. Kriminologijos svarbus vaidmuo yra pagrindžiant, kokias veikas tikslinga kriminalizuoti, kokias dekriminalizuoti. Kriminologija tyrinėja, kokią įtaką daro bausmės nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, kokios ir kaip taikomos bausmės duoda geriausius rezultatus siekiant nusikaltusių asmenų resocializacijos, kokie yra veiksmingi nusikaltimų prevencijos ir kontrolės būdai.

Atskirus kriminologijos raidos aspektus Lietuvoje tyrinėjo V. Andriulis, G. Babachinaitė, E. Bieliūnas, A. Dobryninas, V. Justickis, G. Sakalauskas, V. Stalenytė ir kiti autoriai. Tačiau netyrinėta Lietuvos kriminologijos raida 1918–2017 m. kompleksiskai, apimant ne tik svarbiausius kriminologijos raiškos aspektus, jos atsiradimo ir plėtros sąlygas bei svarbiausius veiksnius, bet ir svarbiausius kriminologijos mokslo židinius Lietuvoje, kriminologijos studijų problemas, kriminologijos specialistų rengimą, svarbiausių kriminologinių tyrimų rezultatus, jų reikšmę kriminologijos mokslui Lietuvoje, visuomenės kriminologiniam supratimui bei galimą įtaką kriminologijos taikymo praktikai.

Šio darbo tikslas – ištirti kriminologijos mokslo ir jo abipusės sąveikos su visuomene Lietuvoje 1918–2017 m. raišką, jos sąlygas, veiksnius ir svarbiausius pokyčius, atskleisti egzistuojančias problemas, pateikti esamos būklės ir galimų kriminologijos raidos perspektyvų Lietuvoje vertinimus.

Kriminologijos Lietuvoje raida suskirstyta į tris laikotarpius: 1) kriminologija Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 metais; 2) kriminologija okupuotoje Lietuvoje 1940–1990 metais; 3) kriminologija Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę 1990–2017 metais. Darbe naudojami istorinis lyginamasis, analizės ir sintezės bei kiti mokslinio tyrimo metodai. Tyrimo šaltiniai – mokslo ir mokslo populiarinimo publikacijos tarpukario Lietuvoje, registruoto nusikalstamumo ir viktimizacijos tyrimų duomenys, informacija internete bei kiti šaltiniai.

Šio tyrimo rezultatai gali būti panaudoti kriminologijos studijų procese suvokiant kriminologijos Lietuvoje raidą, jos priežastis, problemas ir perspektyvas. Monografija gali būti naudinga mokslininkams, ieškantiems informacijos, kokie svarbiausi tyrimai atlikti Lietuvoje, kiekie jų rezultatai, kokios yra kriminologinių tyrimų nišos ir perspektyvos. Šis darbas gali būti naudingas teisėsaugos ir teisėtvarkos bei kitiems specialistams, sprendžiantiems socialines problemas, taip pat ir plačiajai visuomenei, besidominčiai Lietuvos istorija ir vienu iš jos aspektų – Lietuvos kriminologijos istorija.

1. KRIMINOLOGIJA NEPRIKLAUSOMOJE LIETUVOJE 1918–1940 METAIS

1.1. Kriminologijos plėtros sąlygos ir svarbiausi veiksniai atkūrus Lietuvos valstybę

Bendros aplinkybės. 1918 metais vasario 16 dieną Lietuvos tarybai paskelbus atkuriamą nepriklausomą Lietuvos valstybę reikėjo kuo greičiau spręsti daugybę sunkių uždavinių: kurti valstybinės valdžios institucijas, teisinio reguliavimo normas, užtikrinti praktinį įstatymų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą.

Lietuvoje iki 1919 m. veikė okupacinė Vokietijos kariuomenė. Šiaurės rytų Lietuvos dalį 1919 m. pradžioje užėmė Rusijos kariuomenė, kuri tų pačių metų vasarą buvo išstumta. Iškart į Lietuvą pradėjo veržtis bermontininkai, kurie iš Lietuvos buvo išvyti 1919 metų gale. Apie dvejus metus vyko karas su lenkais, kurie siekė užimti Lietuvą. Lenkams pavyko nuo Lietuvos atplėšti Vilniaus kraštą ir jį išlaikyti savo valdžioje iki 1939 m.

Ginkluotosios pajėgos pirmaisiais valstybingumo metais, vykstant Nepriklausomybės kovoms, buvo aprūpinamos beveik vien rekvizicijų būdu: priverstinai surenkant iš gyventojų kariuomenei reikalingus maisto produktus, buities reikmenis, arklius, pašarą ir už tai jiems tik iš dalies atlyginant. Be paskelbtos mobilizacijos rekvizicijos tapo ne tik pirmu rimtu pilietinio sąmoningumo išbandymu, bet ir pirmu naujai sukurto valstybės prievartos prieš savo gyventojus aktu, kurio poveikis ir reikšmė, atsižvelgiant į karo nualinto krašto ūkio būklę, buvo ypatingi.¹

Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, kriminologiniu aspektu svarbiausios praktinės veiklos sritys buvo nusikalstamumo kontrolė ir prevencija. Reikėjo sukurti nepriklausomos Lietuvos ikiteisminio tyrimo institucijas ir įstaigas (policiją), teismus, bausmių vykdymo ir kitas įstaigas. Reikėjo apginti šalį nuo kitų valstybių kariuomenės, kuo greičiau sustabdyti Lietuvo-

1 Kuodys, M. Valstybės kūrimo kaina: Lietuvos visuomenė ir kariuomenės rekvizicijos 1919–1923 m. *Karo archyvas*. 2010, 25, p. 136. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001/J.04~2010~1367173780435/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

je tuo metu siautėjusias plėšikų ir vagių gaujas, nustatyti valstybės sienas ir užtikrinti jų kontrolę. Tam reikėjo laiko, specialistų ir kitų išteklių. Tačiau trūko visko. „Nebuvo specialistų, mokslo tradicijų, statistikos duomenų ir daugelio kitų dalykų, būtinų kriminologiniams tyrinėjimams, mokslu grindžiamai kriminologijos politikai formuoti ir įgyvendinti.“² Visuotinės suirutės sąlygomis Lietuvos valstybė neturėjo iš ko mokėti net algų savo įstaigų tarnautojams.³

Policija. Viena iš svarbiausių institucijų, kuri tais laikais Lietuvoje vykdė nusikaltimų prevenciją ir kontrolę, buvo Lietuvos policija. Ji pradėjo veikti 1918 m. pabaigoje⁴. Pradžioje policininkai⁵ dirbo be jokio atlygio, „neturėjo uniformų, ant rankovių nešiojo įvairių spalvų raištų su užrašu apie jų priklausymą tam ar kitam valsčiui, miestui. To meto Lietuvos milicija rūpinosi ne tik piliečių apsauga, viešosios tvarkos palaikymu, kovojo su nusikalstamumu, bet kartais pati teisdavo ir net bausdavo nusikaltėlius. Šio reiškinio pagrindinė priežastis – visiškas profesinis nepasirengimas, specialiųjų teisinių žinių stoka, norminės bazės nebuvimas ir nepasižymintis tinkamu elgesiu milicijos darbuotojų kontingentas.“⁶ Iš dalies šios problemos buvo sprendžiamos įstatymų leidyba. Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona ir ministras pirmininkas E. Galvanauskas 1920 m. gegužės 14 d. pasirašė pirmąjį ir vienintelį milicijos įstatymą tarpukario Lietuvoje.⁷ Įstatymas bendrais bruožais nustatė milicijos organizavimo ir veikimo principus, jos pavaldumą ir struktūrą. Tačiau šiame įstatyme milicijos veiklos reglamentavimui buvo skirta mažai dėmesio. Net milicijos funkcijos įstatyme nebuvo nurodytos. Tarpukario Lietuvoje nebuvo nuoseklaus rengimo policijos tarnybai, daug policininkų buvo savamoksliai. Dalis policininkų buvo siunčiami į kvalifikacijos kursus – Aukštesniąją policijos mokyklą, įkurtą 1922 m. Kaune. „Policijos tarnautojų, baigusių aukštąjį mokslą, <...> 1931 m. buvo tik 0,5 proc., 1934 m. – 2,0 proc., 1937 m. – 3,6 proc. Aukštosios policijos mokyklos tarpukario Lietuvoje iš viso nebuvo. Todėl savo profesionalumą, kultūrinį ir

2 Bluvšteinas, J. et al. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 27.

3 Mančinskas, Č. *Policija Lietuvoje 1918-1940 metais: mokymo leidinys*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1998, p. 7.

4 *Ibid.*

5 Iki 1924 m. sausio 1 d. policija Lietuvoje buvo vadinama milicija.

6 *Ibid.*, p. 10–11.

7 *Ibid.*, p. 13.

intelektinį išprusimą policijos darbuotojai lavindavo tarnybos ir kitose vietose savišvietos, saviugdos bei savimokos būdais.⁸ Visos šios sąlygos neigiamai veikė policijos dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje ir kontrolėje veiksmingumą. Nepaisant to kriminalinė policija kartu su viešąja ištirdavo daug nusikaltimų, daugiausia vagysčių, plėšimų ir nužudymų. Pavyzdžiui, 1921 m. policija sulaukė 15 414 nusikaltėlių, grąžino savininkams 888 pavogtus arklius, 550 raguočių ir daug kito turto⁹. Viešojo ir kitos policijos rūšys aktyviai vykdė nusikaltimų prevenciją ir palaikė viešąją tvarką. Svarbus nusikalstamumo prevenciniu aspektu įvykis – 1938 m. Kaune įsteigtas viešosios policijos padalinys – Policija mažamečių nusikaltėlių reikalams, kuri prižiūrėjo mažamečius beglobius, valkataujančius gatvėse ar šiaip viešose vietose, taip pat teismo baustus ir iš drausmės auklėjimo įstaigų sąlygiškai paleistus mažamečius, vykdė mažamečių bylų teismo sprendimus¹⁰.

Įstatymai ir baudžiamojo teisingumo sistema. 1918 m. paskelbus nepriklausomą Lietuvos valstybę, joje galiojo 1903 m. Carinės Rusijos Baudžiamasis statutas, kuris „išsaugojo pusiausvyros tarp įbauginimo ir individualios prevencijos principą. Jis buvo pranašesnis už tuo metu Europoje galiojusius 1811 m. Prancūzijos, 1830 m. Belgijos bausmių kodeksus, 1832 m. Austrijos ir Šveicarijos kantonų baudžiamuosius kodeksus, kuriuose buvo įtvirtintas vien įbauginimo principas¹¹.“ Atkūrus Lietuvos valstybingumą, šis baudžiamasis statutas buvo laikinai paliktas galioti, tik jame buvo panaikintas trečiasis skyrius dėl maištų, mirties bausmės taikymo ir sumažinta laisvės atėmimo bausmių trukmė. Tai buvo teigiami pokyčiai vertinant iš šiuolaikinės kriminologijos mokslo perspektyvos. Tačiau vykstant užsienio šalių intervencijai ir kovai dėl nepriklausomybės gynimo, buvo griežtinamos bausmės už politinius nusikaltimus. Iš esmės buvo panaikinti visi straipsniai, kurie numatė mirties bausmę, išskyrus 108 straipsnį (valstybės išdavimas).

8 Palskys, E. Policijos spauda Lietuvoje 1920–1940 metais. *Jurisprudencija*. 2000, 16(8): 86–98. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367177345197/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

9 Mančinskas, Č. *Policija Lietuvoje 1918–1940 metais: mokymo leidinys*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1998, p. 37.

10 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 122–123.

11 Andriulis, V. *Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918 II 16 - 1940 VI 15) teisinės sistemos kūrimo bruožai: mokomasis leidinys*. Vilnius: LTA, 1998, p. 25.

Be recepuoto carinės Rusijos Baudžiamojo statuto, Lietuvoje buvo priimta keliasdešimt įstatymų, kuriuose dėl vienokios ar kitokios veikos įvesta baudžiamoji atsakomybė ir kitos su ja susijusios teisės normos, netilpusios į šio statuto sistemą¹². Iš jų nusikaltimų prevencijos aspektu reikšmingas 1928 m. Lygtinio nuteisimo įstatymas (VŽ, Nr. 284-1821), kuris teismui suteikė teisę lygtinai atleisti nuo bausmės nuteistuosius, „kurie dėl savo asmens ir būdo savybių, arba dėl paties nusikalstamo darbo rūšies ir jo motyvų bei aplinkybių, duoda vilties, kad ateityje dorai gyvens ir daugiau nebenusikals“¹³. Tai, kad Lietuva tuo metu turėjo Lygtinio nuteisimo įstatymą, buvo pažangu, lyginant su tuo, kiek daug darbo dar teko atlikti tobulinant lygtinio nuteisimo nuostatas, įtikinant visuomenę jų naudingumu Lietuvoje net XXI amžiuje.

Reikšminga nusikaltimų prevencijai ir kontrolei buvo su narkotinėmis medžiagomis susijusi baudžiamoji atsakomybė, kuri Lietuvoje pirmą kartą atsirado įstatymuose 1931 metais, kai Lietuvos Respublikos prezidentas A. Smetona priėmė specialų „Svaiginamųjų vaistų įstatymą“¹⁴.

Atkūrus Lietuvos valstybę, Lietuva gana greit (1919 m. gegužės 22 d.) paskelbė Laikinąjį įstatymą apie namus suimtiesiems (LVŽ, Nr. 7-78), skirtą kalinimo įstaigų veiklai reglamentuoti pagrindinėje Lietuvos dalyje, tačiau Klaipėdos krašte tokių įstaigų veikla buvo reglamentuota pagal 1898 m. gruodžio 21 d. įstatymo patvirtintą Prūsijos kalėjimų sistemą¹⁵.

Kalėjimuose tuo metu buvo įdiegta daug pažangių priemonių¹⁶: darbas, švietimas, religinis dorovinis auklėjimas ir kultūrinės pramogos. Kalėjimuose buvo steigiamos mokyklos, bibliotekos, religiniam doroviniam auklėjimui vadovavo dvasininkai kapelionai. Kaliniams buvo organizuotos kultūrinės programos – koncertai ir literatūrinės valandėlės. Namuose suimtiesiems buvo dirbtuvių, kuriose kai kurie kaliniai mokėsi amato. Dirbtuvėse dirbo 30–50 proc. sveikų ir turinčių prievolę dirbti kalinių. Jau 1922 m. kalėjimai dalyvavo su savo stalių darbo eksponatais pirmojoje Žemės ūkio ir pramo-

12 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 10.

13 *Ibid.*

14 Gruodytė E. *Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: teisinės informacijos centras. 2004.

15 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 10.

16 *Ibid.*, p. 156–157.

nės parodoje ir gavo aukso medalį, o tų pačių metų pabaigoje kalėjimų eksponatai buvo pasiųsti į tarptautinę parodą Londone. Dalis kalėjimų buvo ap rūpinti žemės plotais, kuriuose buvo vykdoma žemės ūkio veikla. Lietuvoje 1939 m. namai suimtiesiems įdirbo 821 hektarą žemės. Be to, per vasaros sezoną buvo iškasta apie 18 tūkst. tonų durpių. Atlikę bausmę kaliniai buvo globojami savanoriškų visuomeninių labdaros draugijų, kurios galėjo būti remiamos iš valstybės išdo. XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje Lietuvoje veikė draugija kaliniams globoti. Tuo metu recidyvą sudarė apie 48 procentai nuteistųjų. Tačiau šią kalinimo sistemą įgyvendinti kliudė visuomenės nusistatymas, kad kalėjimai gali verstis ir blogomis sąlygomis. Pamiřsta, kad blogi kalėjimai valstybei kainuoja brangiau negu geri¹⁷.

Įtariamųjų nepilnamečių ikiteisminės kvotos sistema ir teismų vykdymas jų baudimas, kaip ir kitose Vakarų šalyse, rėmėsi 1925 m. IX tarptautinio penitencinio kongreso nuostatomis. Deja, per visą tarpukario laikotarpį Lietuvoje nebuvo priimtas šeimos įstatymas. Įstatymiškai iki galo nebuvo sureguliuoti santykiai tarp asocialių tėvų ir jų vaikų. Iki sovietų okupacijos toks įstatymas nebuvo net svarstytas. Visos institucijos, kurios globojo vaikus, veikė atskirai. Iš šių organizacijų nebuvo sukurtas koordinuojantis globos komitetas, kad būtų buvę galima vykdyti bendrą nepilnamečių globos politiką, įtraukiant ir nepilnamečių nusikaltėlių problemų sprendimą. Dviejų nepilnamečių nusikaltėlių reikalų nuovadų, įsteigtų Kaune ir Vilniuje, nepakako spręsti nepilnamečių nusikalstamumo ir globos problemoms visoje Lietuvoje¹⁸.

Iš šiuolaikinio kriminologijos mokslo perspektyvos teigiamai vertintini teisiniai aspektai tarpukario Lietuvoje: 1) buvo numatytas kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas. Baudžiamojo statuto 53 straipsnio nuostatos leido bausti švelniau tą kaltininką, kuris prisipažino padaręs nusikaltimą, susitaikė su nukentėjusiuoju ir kt.¹⁹ 2) Gerai įkalinimo vietoje besielgiančiam kaliniui kalinimo laikas galėjo būti sutrumpintas vienu trečdaliu²⁰.

17 Diržys, A. Lietuvos kalėjimai ir kaliniai. *Teisė*. 1939, 46, p. 183–190.

18 Smalskys, V.; Šenavičius, A. Lietuvos policija ir nepilnamečiai nusikaltėliai 1938–1940 metais. *Istorija*. 2007, 67, p. 44–54. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367163599385/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

19 Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934, p. 75–82.

20 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vil-

3) Kaliniai ligoniai pataisyti sveikatą, kiti kaliniai tvarkyti šeimos reikalus arba dirbti ūkio darbus specialios komisijos (prokuratūros ir kalėjimo atstovo bei gydytojo) galėjo būti laikinai paleisti atostogų ne ilgiau kaip tris mėnesius per metus (BS 23 straipsnis, Įstatymas apie palengvinimus kaliniams (VŽ, Nr. 8)²¹. 4) Atsižvelgdamas į teismo [nepilnamečio] amžių, išsilavinimą, gyvenimo sąlygas, nusikaltimo padarymo motyvus, teismas galėjo skirti iki penkerių metų bausmės atidėjimo terminą²². 5) BPI 775 straipsnis numatė galimybę teismui kreiptis į Respublikos Prezidentą per teisingumo ministrą „nepaprastais atsitikimais, kai yra ypatingas pagrindas palengvinti teisiamajam likimą“, ir prašyti sumažinti bausmę daugiau, nei pats teismas gali pagal savo kompetenciją, arba visai atleisti nuo bausmės teisiamaį, kuris padarė „nusikaltimą dėl nelaimingai jam susidėjusių aplinkybių“²³. 6) Nuo 1925 m. Lietuvoje pradėjo veikti mažamečių (asmenys iki 17 metų amžiaus) teismai, kuriais buvo siekiama prievarta auklėjimą pataisyti, neteikiant bausmei pirmumo.

Nusikalstamumas. 1918–1940 m. Lietuvos kaimo gyventojų nusikalstamumas iš esmės lėmė nusikalstamumo lygį visoje valstybėje, nes tuo laikotarpiu Lietuvos kaimuose gyveno 80–90 proc. Lietuvos gyventojų. Pagal daromas nusikalstamas veikas, kurios tuo metu vyravo, tai buvo kaimiško tipo nusikalstamumas²⁴. Nedarbo lygis kaimuose buvo didesnis negu miestuose. Remiantis 1930 m. žemės ūkio visuotinio surašymo duomenimis, tuo metu Lietuvos kaime buvo apie 250 tūkst. bedarbių, o miestuose buvo tik 18 tūkst. bedarbių ir pusiau bedarbių²⁵.

1918–1940 m. nusikalstamumo raidą Lietuvoje santykinai galima suskirstyti į du laikotarpius²⁶: 1918–1928 m. ir 1929–1939 metai. Pirmuoju laikotarpiu buvo kuriamos, tobulinamos ir reorganizuojamos valstybinės valdžios ir kitos valstybės institucijos, teisėsaugos sistema, kuriami ir keičiami

nius: Justitia, 2000, p. 12.

21 *Ibid.*, p. 12.

22 *Ibid.*, p. 13.

23 *Ibid.*, p. 14.

24 Babachinaitė, G.; Paulikas, V. K. Nedarbas ir nusikalstamumas Lietuvos kaime 1918–1990 m. *Jurisprudencija*. 2002, 26 (18), p. 110. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367179658773/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

25 *Ibid.*

26 *Ibid.*, p. 110.

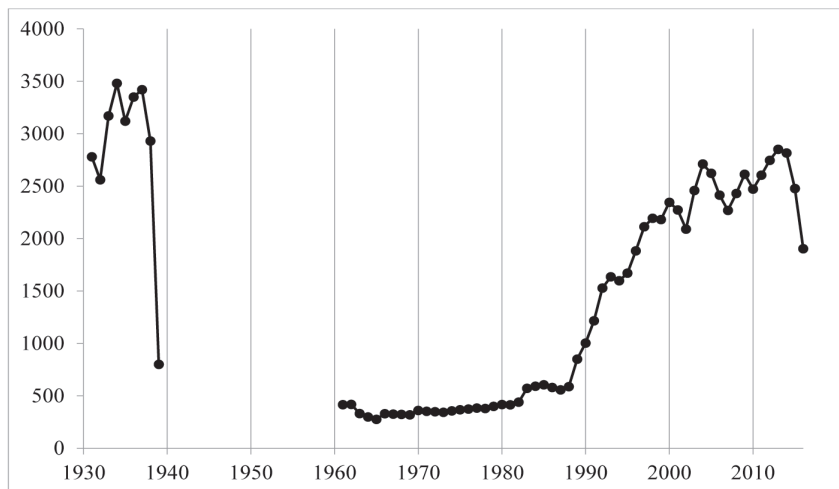
svarbiausi įstatymai. 1921 m. reorganizavus Piliečių apsaugos departamentą, įsteigtas Kriminalinis skyrius, kurio vienas iš tikslų buvo stebėti bendrąją nusikaltimų būklę²⁷. Šis skyrius pradėjo rinkti nusikaltimų Lietuvoje statistiką, grupuoti informaciją apie nusikaltimus, buvo išskiriamos ir apibūdinamos nusikaltėlių kategorijos. Tačiau nusikalstamumo tendencijų šiuo pirmuoju laikotarpiu tyrinėti beveik neįmanoma, nes buvo labai didelis nusikaltimų latentiskumas, kito nusikaltimų registravimo pagrindai, Lietuvos teritorinė apimtis ir kita.

Antrasis laikotarpis (ypač nuo 1930 m.) pasižymi santykinai gerai su tvarkyta statistine nusikalstamumo registracija. Tačiau ir šiuo laikotarpiu (1933 m.) priimtas Teismų santvarkos įstatymas labai pakeitė nusikalstamumo registravimo pagrindus. Ypač smarkiai pasikeitė nusikalstamumo registravimo pagrindai 1939 m., kai, pavyzdžiui, 1939 m. užregistruotų nusikaltimų skaičius sumažėjo 3,2 karto, palyginus su 1938 metais²⁸. Užregistruotų nusikaltimų skaičius labai sumažėjo 1939 m. dar ir dėl to, kad 1939 m. kovo mėnesį nuo Lietuvos buvo atplėštas ir prie Vokietijos prijungtas Klaipėdos kraštas²⁹. Todėl sumažėjo Lietuvos gyventojų ir atitinkamai jų padarytų nusikaltimų skaičius. Nusikalstamumo lygis Lietuvoje 1933–1937 m. buvo aukštesnis net už nusikalstamumo lygį 1990–2016 m. (žr. 1 pav.). Taip buvo dėl to, kad Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais pagal tuometę baudžiamąją teisę baudžiamųjų veikų ribos buvo daug platesnės ir iš dalies apėmė dabartinius administracinius nusižengimus.

27 Stalenytė, V. *Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 22.

28 Babachinaitė, G.; Paulikas, V. K. Nedarbas ir nusikalstamumas Lietuvos kaime 1918–1990 m. *Jurisprudencija*. 2002, 26 (18), p. 110. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:j.04~2002~1367179658773/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

29 Eidintas, A. et al. *Lietuvos istorija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p. 182. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.istorija.senamiescio-g.lt/Naudinga/Knygos/Lietuvos.istorija.2013.LT.pdf>>.

1 pav. Nusikalstamumo lygis Lietuvoje 100 tūkst. gyventojų³⁰

Daugiausia iš užregistruotų „nusikalstamų darbų“ (nusikalstamų veikų pagal dabartinę terminologiją) Lietuvoje 1931–1938 m. buvo vagysčių, kūno sužalojimų ir slaptų degtinės varymų (1 lentelė). Slapti degtinės varymai pagal to meto terminologiją apėmė: slaptą degtinės varymą, slaptą naminės degtinės pardavimą ir naminės degtinės gėrimą. Tais laikais narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas nebuvo paplitęs. Pavyzdžiui, 1938 m. užregistruoti 79 eterio ir mišinių su juo (anodija) vartojimo atvejai³¹. 1 lentelėje matome, kad santykinai daug užregistruota gyvybės atėmimo atvejų, lyginant su dabartiniais laikais Lietuvoje. Šie skaičiai 1931–1938 m. yra dideli dėl to, kad apima abortus („Gemalo sunaikinimas“), jų atskirais metais buvo užregistruota nuo 70 iki 158³².

30 Sudaryta autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenimis, Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro duomenimis ir Smaliukas, J.; Urbelienė, J. *Nusikalstamumo raida Lietuvoje 1918–1993 m.* Vilnius: Lietuvos Respublikos prokuratūra, 1994.

31 Babachinaitė, G.; Paulikas, V. K. Nedarbas ir nusikalstamumas Lietuvos kaime 1918–1990 m. *Jurisprudencija*. 2002, 26 (18), p. 114. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367179658773/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

32 *Ibid.*, p. 111.

1 lentelė. Lietuvoje padaryti ir policijos užregistruoti nusikaltimai³³

Metai	Vagystės	Kūno sužalojimai	Slapti degtinės varymai	Gyvybės atėmimo atvejai	Plėšimai	Išžaginimai
1931	10 609	2657	1562	389	131	65
1932	14 378	3225	1255	400	184	60
1933	17 926	3709	1092	498	294	86
1934	20 315	4307	1054	472	284	85
1935	17 054	4742	1848	453	167	91
1936	19 390	5467	2425	549	243	99
1937	19 663	5681	1906	437	285	101
1938	18 849	5557	1598	418	262	79

Vertindami atskirų rūšių nusikaltimų dinamiką Lietuvoje 1931–1938 m., galime konstatuoti, kad užregistruotų vagysčių skaičius padidėjo 78 proc., kūno sužalojimų padaugėjo du kartus, slaptų degtinės varymų padaugėjo nežymiai, gyvybės atėmimų skaičius šiek tiek padidėjo, plėšimų padaugėjo du kartus (apie 45 proc. užregistruotų plėšimų Lietuvoje padaryta keliuose), išžagininimų padaugėjo 22 proc.

Apskritai tuo laikotarpiu nusikalstamumas Lietuvoje buvo panašus į daugelio Europos valstybių nusikalstamumą, bet turėjo ir savų ypatybių: Lietuvoje nusikalstamumas nebuvo sunkaus, organizuoto pobūdžio; nusikaltimai pagal padarymo vietą ir motyvus buvo paprastesni, nesudėtingi, nesunkūs; pagal padarymo būdą dažniausiai nebuvo „žiaurūs“, sudėtingos techninės priemonės nusikaltimams daryti buvo naudojamos retai, o patys nusikaltimai pagal dabartinę jų sampratą dažnai turėjo administracinių arba baudžiamųjų nusizengimų pobūdį. Šie požymiai būdingesni kaimiškojo tipo nusikalstamumui. Nusikalstamumas Lietuvoje 1918–1940 m. buvo daugiau kaimiško tipo visuomenei būdingas nusikalstamumas. Tai liudija ir ypač aukštas jo išaiškinamumo lygis (pavyzdžiui, 1938 m. bendras nusikaltimų išaiškinamumo lygis buvo apie 90 proc.)³⁴. XXI a. antrajame dešimtmetyje Lietuvoje bendras nusikalstamumo išaiškinamumo lygis yra apie 50 proc.

Pagrindinės nepilnamečių nusikalstamumo priežastys tarpukario Lietuvoje buvo per mažos investicijos į socialinę sritį, daug padidėjęs darbininkų glaudėsi priemiesčiuose (pavyzdžiui: Kauno fortuose, Šančių „šaldytuvuose“).

33 *Ibid.*, p. 110–114.

34 *Ibid.*, p. 114.

Čia prisiglaudusių asocialių šeimų nepilnamečiai ir kėlė daugiausia problemų. Be to, nebuvo nuoseklios prevencinio darbo sistemos³⁵.

Nors socialinės sąlygos Lietuvoje buvo sunkios, tačiau nusikalstamumas santykinai nebuvo didelis, kriminogeninių veiksnių poveikį švelnino stiprios Lietuvos kaimo bendruomenės. „Šeimos ūkių pagrindu įkurtos Lietuvos kaimų bendruomenės buvo socialinės santarvės ir nusikalstamumo kaime prevencijos garantai.“³⁶

1.2. Kriminologinė mintis tarpukario Lietuvoje

Kriminologijos bendrieji aspektai. Tarpukario Lietuvoje išsamių kriminologinių veikalų nebuvo išleista, nuodugnesni kriminologijos mokslo tyrimai nebuvo atliekami, tačiau kriminologinė mintis plėtojosi gana sparčiai. Mokslinėse publikacijose dominavo užsienio patirties (ypač Vakarų Europos) ir užsienyje atliktų tyrimų rezultatų pristatymas bei aptarimas. Buvo aptariamoms ir vertinamos kriminologijos mokslo kryptys, nusikaltėlių klasifikavimas, baudžiamoji politika, svarstoma, kas yra nusikaltimas, kokios yra nusikaltimų priežastys, tinkamos nusikaltimų prevencijos priemonės, reikalingi baudžiamosios politikos pakeitimai ir kita. Be to, publikacijose buvo aptariama teisinė ir praktinė padėtis Lietuvoje, ką ir kaip reiktų keisti.

Užsienio šalyse sukaupta kriminologinių tyrimų, idėjų ir jų taikymo patirtis buvo skleidžiama Lietuvoje žurnaluose „Kriminalistikos žinynas“, „Teisė“, „Policija“, „Naujoji Romuva“, „Teisininkas“, laikraščiuose ir atskiruose vienkartinuose leidiniuose. Būdinga šių publikacijų ypatybė buvo ta, kad jų autoriai nebuvo kriminologai. Tai buvo įvairiausių sričių, susijusių su kriminologija, specialistai: teisininkai, psichologai, pedagogai, gydytojai ir kiti. Dauguma autorių buvo susiję su teise, psichologija. Tuo laikotarpiu aktualias kriminologinio pobūdžio problemas nagrinėjo žinomi mokslo ir praktikos specialistai³⁷: Simonas Bieliackinas (teisininkas), Juozas Blažys (gydytojas psi-

35 Smalskys, V.; Šenavičius, A. Lietuvos policija ir nepilnamečiai nusikaltėliai 1938–1940 metais. *Istorija*. 2007, 67, p. 44–54. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367163599385/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

36 Babachinaitė, G.; Paulikas, V. K. Nedarbas ir nusikalstamumas Lietuvos kaime 1918–1990 m. *Jurisprudencija*. 2002, 26 (18), p. 110. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367179658773/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

37 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 267–285.

chiatras, neuropatologas), Česlovas Butkys (teisininkas), Martynas Jonaitis (kunigas), Juozas Kairys (teisininkas), Izidorius Kurkietis (teisininkas), Vladimiras Lazersonas (psichologas, psichiatras, filosofijos daktaras), J. Lembergas (teisininkas), Petras Leonas (teisininkas), Kazys Oželis (gydytojas), Povilas Pakarklis (teisininkas), Mykolas Romeris (teisininkas), Juozas Tomkus (teisininkas), Jonas Vabalas-Gudaitis (pedagogikos, psichologijos dėstytojas), Viktoras Vaičiūnas (gydytojas), Karolis Žalkauskas (teisininkas) ir kiti.

Vienas iš kriminologinių publikacijų židinių buvo Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas: 1935 m. išleido teisininko R. Buroko verstą į lietuvių kalbą Č. Bekarijos knygą „Apie nusikaltimus ir bausmes“, 1938 m. – P. Minkevičiaus studiją „Metodai ir priemonės kovai su prostitucija“, 1939 m. – S. V. Pozniševos studijos „Nusikaltėlių baudimas ir taisymas“ (Penitenciarinio mokslo pagrindai) sutrumpintą vertimą³⁸. Teisių fakultete 1937 m. aprobuotos dvylikos doktorantų disertacijų temos, kurių net trečdalis vienaip ar kitaip buvo susijusios su nusikalstamumo ir jo mažinimo problemomis. Teisininkui Vytautui Jurgučiiui patvirtinta tema „Pavojingoji nusikaltėlio būklė“, Alfonsui Gineičiui – „Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė“, Vytautui Račkauskui – „Lietuvos baudžiamosios įstatymo veikimas autonominiame Klaipėdos krašte“, Romualdai Burokui – „Mirties bausmė“³⁹.

Leidžiami šviečiamieji leidiniai. 1937 m. dideliu tiražu (50 000 egz.) išleista brošiūra „Kovokime su piktumu“, kurioje supažindinama su labiausiai paplitusiais vagysčių, plėšimų, apgavysčių ir kitų nusikaltimų padarymo būdais ir mokoma, ką reikia daryti susidūrus su nusikaltėliu, kam ir kur pranešti. Šiame leidinyje yra tokie skyreliai kaip „Saugokimės vagių“, „Saugokimės kišenvagių“, „Saugokimės įsibrovėlių ir butus“, „Nenaikinkime nusikaltėlių pėdsakų“ ir kiti⁴⁰.

V. Stalenytė, išnagrinėjusi 89 straipsnius kriminologine tematika, paskelbtus 1929–1940 m. Lietuvoje, suskirstė juos pagal tokias temas⁴¹

38 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 17.

39 Įdomu, kad atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje 2002 m. vėl buvo apginta disertacija panašia tema (Drakšas, R. Mirties bausmės istoriniai, komparatyviniai ir filosofiniai aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002). Šios disertacijos autorius buvo taip pat Romualdas, tik ne Burokas, bet Drakšas.

40 Palskys, E. Visuomenės įtraukimas į kovą su nusikaltimais kaip policijos prevencinio darbo forma prieškarį Lietuvoje. *Kriminalinė justicija: mokslo darbai*. 1994, 3, p. 148–153.

41 Straipsnių suskirstymas į šias kategorijas vyko pagal jų turinį – apie ką juose daugiausiai buvo rašoma (dažnai viename straipsnyje buvo rašoma net keliomis temomis, tačiau straipsnis priskirtas tai kategorijai, kuriai straipsnyje buvo skirta daugiausia dėmesio).

(lentelė 2)⁴². Matome, kad kriminologine tema buvo parašyta daug straipsnių, o dominuojanti tema – kova su nusikaltimais ir bausmės.

Lentelė 2. Kriminologinių temų kategorijos Lietuvos spaudoje 1929–1940 m.

Nr.	Straipsnių kategorijos:	Skaičius
1	Kova su nusikaltimais / bausmės	30
2	Nusikaltimų priežastys / nusikaltėlio asmenybė	21
3	Užsienio patirtis / mokslas apie nusikaltimus	20
4	Mažamečių, nepilnamečių nusikaltimai ir jų auklėjimas	18

Kriminologija tarpukario spaudoje buvo pristatoma kaip tarpdisciplininis mokslas, kuris išlaiko nuolatinį ir glaudų teisės ir pagalbinių mokslų tarpusavio santykį, supratimą ir tarpusavio veiklą, kuri yra neginčijama pažanga kovoje su nusikaltimais⁴³. To laikotarpio Lietuvoje buvo gerai žinomos garsiausių pasaulio mokslininkų Č. Bekarijos, R. Garofalo, F. Listo, Č. Lombrozo, E. Ferio, A. Kettle, E. Diurkheimo ir kitų kriminologinės idėjos bei moksliniai darbai.

Nors Lietuvos spaudoje buvo kalbama apie klasikinę kriminologijos kryptį, tačiau į pirmąją vietą buvo iškeltos pozityvistinės kriminologijos siūlomos idėjos. Daugiausia buvo kalbama apie biologinius ir socialinius veiksnius, lemiančius nusikaltimus, buvo akcentuojamas poveikis asmeniui arba reikalingos socialinės reformos.

J. Blažys straipsnyje „Įgimto nusikaltėlio problema“⁴⁴ rašė, kad Č. Bekarija ir jo sekėjai sukėlė tikrą nusikaltimų ir bausmių mokslo perversmą, bet gana greit pasirodė ir šios, pavadintos klasikine mokykla, teorijos trūkumai – daug pastangų dėta nagrinėjant nusikaltimus ir mažai nusikaltėlius.

Ministras J. Čaplikas teigė, kad mokslas apie nusikaltėlį darosi vis humaniškesnis, o nusikaltėlio bausmės klausimas virstas nusikaltėlio auklėjimo ir gydymo problema⁴⁵.

42 Stalenytė, V. Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai / magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 23.

43 Kalvaitis, A. Pirmasis tarptautinis kriminologijos kongresas. *Kriminalistikos žinynas*. 1938, 24, p. 289.

44 Blažys, J. Įgimto nusikaltėlio problema. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 2, p. 57–68.

45 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m.: antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 32.

J. Vabalas-Gudaitis straipsnyje „Kriminalinė tipologija“⁴⁶ akcentavo kriminalinės tipologijos svarbą ir aptarė jos paskirtį. Pagal jį, nusikaltėlių tipo nustatymas ir jų klasifikavimas nėra grynai teorinis dalykas, įdomus tik psichologams ir teisininkams. Tai susiję su nusikaltimo esmės ir pačių nusikaltėlių psichikos pažinimu, nusikaltimų ir bausmių laipsniavimu, bausmių skyrimu ir jų taikymu. Kriminologijoje turime tik mokslinės tipologijos užuomazgų, nes nėra vienodų principų, kuriais vadovaujantis būtų galima sudaryti mokslinę nusikaltėlių ir nusikaltimų klasifikaciją. Nėra net objektyvių nusikaltėlio požymių, kad visada nesvyruojant būtų galima jį atskirti, nors nusikaltėlis ir yra pagrindinis kriminologijos tyrimo objektas. Nusikaltėliai yra dviejų rūšių: atsitiktiniai (epizodiniai) ir įgudę (chroniški). Skirstymo pagrindas, įgudimas, reikalingas siekiant dažnai kartoti tuos pačius veiksmus.

Įspūdingai gražų kriminologinių kryptių palyginimą randame Kalnaberžės nepilnamečių auklėjimo įstaigos vedėjo Izidoriaus Kurkliečio straipsnyje „Nepilnamečių auklėjimo sistemos reforma, jos reikalas ir mūsų kolonijų tvarkymo pagrindai“⁴⁷. Jame I. Kurklietis skiria tris vyraujančias pažiūras į nusikaltimo problemą: 1) juridinė kryptis. Pagal ją nusikaltėlių klasifikacinės sistemos pagrindą sudaro teisės normos, baudžiamojo kodekso straipsniai. 2) Antropologinė kryptis. Jos pagrindą sudaro individualios žmogaus prigimties savybės. 3) Sociologinė kryptis. Jos pagrindą sudaro socialiniai aplinkos veiksniai.

Juridinė kryptis, rašė I. Kurklietis, yra kilusi iš senesnės klasikinės sistemos pažiūrų, kuriai artima ir Lietuvos teisminė penologijos sistema. Ji vertina nusikaltėlį pagal jo nusikaltimo formas baudžiamųjų įstatymų požiūriu. Ši srovė pagrįsta kraštutiniu formalumu. Kiekvienam nusikaltimui iš anksto nustatyta bausmė, jos atlikimo forma ir padariniai. Teisėjui telieka parinkti straipsnį, atitinkantį nusikalstamą darbą, o bausmės vykdytoji – teisėjo paskirtą laiką išlaikyti nuteistąjį suimtųjų namuose. Ši klasikinė juridinė srovė yra daug davusi kriminologijos mokslui. Ji nustatė piliečių lygybę įstatymams, pašalino bausmes dėl prietarų ir tamsumo, sumažino mirties bausmes, įvedė sąlyginį nuteisimą, sutrumpino bausmės vykdymo terminą ir apskritai ėmė rūpintis kalinio padėtimi bei likimu.

46 Vabalas-Gudaitis, J. Kriminalinė tipologija. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 4, p. 161–168.

47 Kurklietis, I. Nepilnamečių auklėjimo sistemos reforma, jos reikalas ir mūsų kolonijų tvarkymo pagrindai. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 17, p. 229–247.

Tačiau ši juridinė srovė turi ir trūkumų. I. Kurkliečio teigimu, ji labai mažai gilinasi į individualias kiekvieno nusikaltėlio ypatybes, nesiaiškina, kodėl nusikaltėlis pasielgė būtent taip, nekreipia dėmesio į nusikaltėlio psichinius motyvus, aplinkos poveikį, jo pataisymo būdus ir kita. Ši juridinė nusikaltėlių klasifikavimo sistema suimtųjų įstaigas buvo pavertusi beveik universaliomis nusikaltimų mokyklomis.

Antropologinė biologinė kryptis, I. Kurkliečio manymu, nukėlė nusikaltimo problemos sprendimą į nusikaltėlio asmenį. Ši kryptis atkreipė kriminologų dėmesį į nusikaltėlio asmenybę, įsigilino į jo psichikos polinkius ir padėjo gana rimtus mokslinius pagrindus suprasti nusikaltimus ir aiškinti jų priežastis. Tačiau ši kryptis, nusikaltimo priežastimi laikydama genetinius pradus, ne tik galutinai neišsprendė problemos, bet kai kur dar labiau supainiojo.

Sociologinė kryptis, I. Kurkliečio vertinimu, daugiausia nusipelnė sprendama painią nusikalstamumo problemą. Ji nusikalstamumą aiškino kaip socialinį reiškinį, labiau priklausomą nuo išorinės aplinkos. Nelaimės, skurdas, alkis, šaltis, ligos, netikęs auklėjimas, netinkami įstatymai, priežiūros stoka ir kitos neigiamos visuomenės aplinkos priežastys yra patys svarbiausi nusikaltimų akstinai.

J. Kairys straipsnyje „Moderniosios mažamečių nusikaltėlių baudžiamosios teisenos bruožai“⁴⁸ atkreipė dėmesį į teisininkų rengimo problemas, iškėlė pagalbinių mokslų svarbą. Tai yra aktualu ir dabartinei Lietuvai. Jis rašė, kad iš teisėjų, tardytojų ir prokurorų, dirbančių su mažamečiais, reikalaujama ne tik juridinio, bet ir kitokio išsimokslinimo, ypač pedagoginės psichologijos ir socialinių mokslų išmanymo. Šių dalykų kursą universitetuose reikėtų sustiprinti ir visiems besirengiantiems dirbti bet kurį teisinį, ypač teisėjų, tardytojų ir prokurorų, darbą.

Nusikaltimo samprata. Atsižvelgdami į to meto kultūros ypatybes, galime manyti, kad tarpukario Lietuvoje buvo aiškiai ir vienprasmėškai suprantamos pagrindinės kriminologijos sąvokos. Tačiau net tada buvo suprata, kad teisininkai nežino, kas yra nusikaltimas, nes nėra vienodo jo sąvokos apibrėžimo. Dar labiau stebina tai, kad jau tada S. Bieliackinas teigė, kad nusikaltimas nėra socialinis reiškinys, tik šių dienų kultūros lygis gali nustatyti nusikaltimų pasireiškimą, bet moksliškai tai sunku padaryti, nes nusikaltimai visais laikais ir

48 Kairys, J. Moderniosios mažamečių nusikaltėlių baudžiamosios teisenos bruožai. *Teisė*. 1938, 38, p. 247–249.

visose tautose reiškėsi nevienodai⁴⁹. Įdomu, kad dabartinėje Lietuvoje didžioji dalis teisininkų mano, kad gerai žino ir vienareikšmiškai supranta, kas yra nusikaltimas.

Nusikaltimų priežastys. To meto Lietuvoje buvo būdinga pozityvistinė kriminologijos kryptis. Teisininkai, mokslininkai, valstybės tarnautojai, dirbantys srityse, artimai susijusiose su nusikalstamumu, jo prevencija ir kontrole, išskyrė tiek antropologines (biologines), tiek ir socialines nusikaltimų priežastis. Vieni labiau akcentavo antropologinių veiksnių svarbą, kiti – socialinių, treči – ir antropologinių, ir socialinių kartu. Lyginant su dabartiniais Lietuvos kriminologų vertinimais, kai vienareikšmiškai yra suprantamas socialinių veiksnių lemiamas vaidmuo, to meto Lietuvoje buvo manoma, kad santykinai daug reikšmės turi antropologiniai veiksniai, nors buvo ir akcentuojančių socialines priežastis kaip lemiamas.

Tarpukario Lietuvoje būdinga ir tai, kad nusikalstamumo veiksniai dažnai buvo suplakami į vieną, nesvarbu, kokia tų veiksnių prigimtis ir įtaka nusikalstamam elgesiui. Pavyzdžiui, skiriamos tokios nusikaltimų priežastys: šeimų irimas, dorovės silpnėjimas, karas, ligos, skurdas, švietimo stoka (V. Vaičiūnas)⁵⁰. Kitų autorių akcentuojamos tokios nusikaltimų priežastys: blogos mintys, norai, pagundos (J. Vabalas-Gudaitis)⁵¹; nusikaltėlių prigimtis (J. Blažys)⁵²; nusikaltimas esąs aplinkos ir psichikos poveikio rezultatas (K. Žalkauskas)⁵³; konkurencija, nesugebėjimas prisitaikyti prie gyvenimo sąlygų (K. Oželis)⁵⁴; nusikalstamas darbas yra psichinių ydų arba auklėjimo spragų ženklas (M. Riomeris)⁵⁵; nuo kolektyvo nutolęs asmuo esąs mažiau atsparus nusikalsti (P. Pamataitis)⁵⁶.

I. Kurkietis gerai pastebėjo, kad dažnai nėra vienos priežasties, kodėl asmuo nusikalsta. Dažniausiai nusikalstama susidėjus bent kelioms priežastims, kurios kiekvienu atveju būna individualios⁵⁷.

49 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 29.

50 *Ibid.*, p. 25.

51 *Ibid.*, p. 26.

52 *Ibid.*, p. 27.

53 *Ibid.*, p. 28.

54 *Ibid.*, p. 29.

55 Riomeris, M. Auklėjamosios drausmės kolonijos Šveicarijoje. *Teisė*. 1923, 4, p. 13.

56 Pamataitis, P. Nusikaltimų augimo priežastys ir kova su jomis. *Kriminalistikos žinyras*. 1935, 1, p. 49.

57 Kurkietis, I. Nusikalstamumo problema. *Naujoji Romuva*. 1939, 11, p. 221.

Filosofas Milius manė, kad žmogaus prigimtyje glūdi gyvuliški polinkiai, kurie reiškiasi nepasotinamu egoizmu, troškimais ir aistromis⁵⁸. P. Pakarklis akcentavo įgimtas individo savybes, tačiau pabrėžė, kad iš jų negalima spręsti, kad žmogus bus nusikaltėlis. Svarbiausia yra aplinka⁵⁹.

Nepilnamečiai nusikaltėliai yra nesveikų gyvenimo sąlygų rezultatas, o svarbiausias nusikaltimo veiksnys yra jų neprižiūrėjimas iki jie tampa savarankiškai visuomenės nariai, rašė J. Šipelis straipsnyje „Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse“⁶⁰. Anot jo, daug įtakos turi ir pačių mažamečių fiziniai ir psichiniai trūkumai. Proto atsilikėliai, epileptikai, idiotai, sergantieji psichikos ligomis, turintieji išsigimimo požymių sudaro labai daug mažamečių nusikaltėlių.

J. Blažys straipsnyje „Nusikaltėlių tyrimas ir nusikalstamybės profilaktika“ rašė, kad nusikalstamos veikos rodo tam tikro žmogaus nesugebėjimą prisitaikyti prie socialinio gyvenimo reikalavimų. Kai kada neprisitaikymo priežastis yra fiziniai trūkumai: liga, invalidumas ir kitos nelaimės drauge su kylančiais iš čia socialiniais gyvenimo sunkumais. Socialinei adaptacijai ypač kliudo psichopatiniai būdo trūkumai⁶¹.

Deja, J. Blažys pripažino „įgimto nusikaltėlio“ buvimą. Šis požiūris yra kritiškai vertinamas ne tik dabartiniais laikais, bet buvo kritikuojamas ir anais laikais. J. Blažys manė, kad naujaisi paveldimumo mokslo, ypač dvynių tyrimo, duomenys, encefalitu persirgusių žmonių stebėjimai ir nauji kriminologiniai tyrimai duoda gana tvirtą pagrindą pripažinti, kad nusikalstamumas dažnai yra ne tiek socialinio, kiek antropologinio poveikio rezultatas. Tarp nusikaltėlių yra daug psichiškai defektyvių žmonių, teigė J. Blažys. Kai kurių įgimto psichinio defekto formų (pavyzdžiui, „aukštesnės rūšies“ silpnaprotybės) jau pačiose defekto ypatybėse glūdi tendencijos, kurios ypač lengvai skatina konfliktus su socialinio gyvenimo normomis ir nusikaltimus. Šiuo atžvilgiu galime pripažinti esant „įgimtą nusikaltėlį“⁶².

58 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 33.

59 *Ibid.*, p. 34.

60 Šipelis, J. Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse. *Teisė*. 1929, 16, p. 37–60.

61 Blažys, J. Nusikaltėlių tyrimas ir nusikalstamybės profilaktika. *Kriminalistikos žinynas*. 1939, 25, p. 3–13.

62 Blažys, J. Įgimto nusikaltėlio problema. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 2, p. 57–68.

J. Vabalas-Gudaitis taikliai kritikavo J. Blažio propaguojamą požiūrį į „įgimtą nusikaltėlį“. J. Vabalas-Gudaitis straipsnyje „Dar dėl nusikaltėlių įgimtumo“ rašė, kad natyvistai (taip jis vadino kriminologinę mokyklą, kuri pabrėžia lemiamą prigimties ir paveldo reikšmę nusikaltimui, o auklėjimo ir aplinkos įtaką laikė minimalia), pripažindami nusikaltimo įgimtumą, nukelia kriminogeninį kompleksą į motinos ir tėvo chromosominių genų kombinacijas, kai jos susijungia į žmogaus gemalą. Niekas neneigia paveldimumo reikšmės ir įtakos, rašė J. Vabalas-Gudaitis. Tačiau nusikaltimas yra vidinių ir išorinių veiksnių sąveikos rezultatas. Tiesiogiai mes neturime gemale susiformavusio nusikaltimo, nes čia nėra jokio sąmoningumo, be kurio sunku įsivaizduoti nusikaltimą, bet galime paveldėti tam tikrų polinkių, kurie vieni neatveda iki nusikaltimų, o tam tikromis sąlygomis gali ir padėti jam subręsti. Nusikaltimo funkcija, kaip sąmoningas ir labai konkretus veiksmas, negali būti grynai įgimtas ir susiformavęs jau gemale. Jei nusikaltimas nebūtų taip glaudžiai susijęs su įstatymais, kurie veikia ir kinta be individo valios, jei dabar tas pats nusikaltimas ir tuo pačiu metu nebūtų vieno žmonių laikomas tipišku nusikaltimu, kitų – didvyriškumu, o tokių priešingų vertinimų ypač daug aptinkame dėl karo metų ir religinių bei politinių nusikaltimų, tai lengviau būtų suderinti pavienio žmogaus nusikaltimą su prigimtimi, psichopatiškumu ir nepriklausymu nuo aplinkos. Psichopatija ir nusikalstamumas yra šiek tiek antagonistiniai reiškiniai. Nes juo žmogus mažiau atsakingas už savo veiksmus, tuo mažesnis ir jo nusikaltimas. Svarbus auklėjimas ir aplinkos įtaka⁶³.

J. Lembergas straipsnyje „Kovos su piktu diena“ rašė, kad nusikaltimų priežastys yra piktas žmogaus pradas. Jo manymu, šiuolaikinis mokslas linkęs jį laikyti ne tiek įgimtų savybių, kiek socialinių reiškinių pradų. Mokslas labai plačiai tyrinėja priežastis, verčiančias žmogų laužyti visuomeninio gyvenimo taisykles. Tai kriminalinės sociologijos objektas. Šiame moksle vyrauja pažiūra, kad kovojant su piktu svarbiausia yra šalinti tuos socialinius reiškinius, kurie ugdo pikto daigus⁶⁴.

J. Gudauskis pažangiai kritikavo laisvos valios priešininkų teiginį, kad visa, ką žmogus daro, esą iš anksto jam nulemta, nes išoriniai veiksniai reguliuoja jo veiksmus, o žmogus su savo valia esąs tik mechaninis veiksmo vykdytojas. Taip manant nieko negalima pakeisti, teigė J. Gudauskis. Žmogus

63 Vabalas-Gudaitis, J. Dar dėl nusikaltėlių įgimtumo. *Kriminalistikos žinyras*. 1935, 3, p. 113–119.

64 Lembergas, J. Kovos su piktu diena. *Kriminalistikos žinyras*. 1937, 18, p. 308–313.

atsakingas už savo veiksmus. Svarbu ir žmogaus vidinės priežastys, paskatinusios patį veiksmą. Tiek išoriniai, visuomeniniai, tiek ir asmeniniai veiksniai yra svarbūs⁶⁵.

Kaip viena iš nusikalstamumo priežasčių tais laikais buvo išskiriamas alkoholizmas. Įdomius argumentus pateikė J. Plučas: „Norvegijoje, kur sekmadieniais alkoholiį pardavinėti uždrausta ir kur ši prohibistinė nuostata griežtai saugoma, dėl alkoholio padaromų nusikaltimų santykis atrodąs taip: sekmadieniais – 5,28, o kitomis dienomis – 19,53; 16,36; 14,10; 12,78; 15,7; 16,22. <...> Panašiai yra Airijoje ir Škotijoje, kur išleistas įstatymas, draudžias sekmadieniais pardavinėti alkoholiį.“⁶⁶

Netikę filmai yra kultūros priešybė ir daro įtaką visuomenės nedorovei, rašė straipsnyje „Netikusių filmų įtaka nusikaltėjams“ V. Pagirys. Jo manymu, neretai patys nusikaltėliai prisipažįsta, kad jų nusikaltimų akstinas buvo pigioji spauda arba filmai. Nusikaltėliai iš kriminalinių filmų pasimoko vagysčių, plėšimų, užpuolimų, sukčiavimų ir kitų nusikaltimų technologijos⁶⁷.

Daug kas galvoja, kad su nusikaltimais turi kovoti valdininkai, nes jie už tai gauna algą, teigė J. Čaplikas, tačiau žmonių abejingumas nusikalstamiems darbams dažnai esąs svarbiausias akstinas daryti nusikaltimus, nes esą žinoma, kad nusikaltėlių nuo pikty veiksmų atgraso ne bausmės didumas, bet jos neišvengiamumas⁶⁸. Čia galima pastebėti, kad žmonių abejingumas nusikaltimams, nepranešimas apie juos – tikrai yra vienas iš nusikalstamumą didinančių veiksnių. Tačiau to meto mokslininkai dar nebuvo atlikę tyrimų, neturėjo aiškesnio vaizdo, už kokią dalį realiai padarytų nusikaltimų nusikaltėliai neišvengia bausmės. Šiuolaikinio kriminologijos mokslo šviesoje bausmės neišvengiamumas yra ypač mažas – tik labai mažą dalį nusikaltimų padarę asmenys neišvengia bausmės. A. Kiškio atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad 2011 m. Lietuvoje vidutiniškai tik už vieną iš 121 padarytų nusikalstamų veikų nusikaltėliai neišvengė realios bausmės⁶⁹ (tirta 12 nusikalstamų veikų

65 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 32–33.

66 Plučas, J. Alkoholizmas ir nusikaltimai. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 4, p. 193–196.

67 Pagirys, V. Netikusių filmų įtaka nusikaltėjams. *Kriminalistikos žinynas*. 1938, 19, p. 22–24.

68 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 31.

69 Kiškis, A. Inevitability of punishment – the case of Lithuania. *Jurisprudence*. 2016, 23 (2), p. 333–348. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/4578/4231>>.

rūšių)⁷⁰. Todėl iš tikrųjų yra mažai prasmės kalbėti apie bausmių neišvengiamumą, kaip nusikalstamumo veiksnį.

Nusikaltimų prevencija. 1918–1940 m. Lietuvoje įvairių publikacijų autoriai, nors ir nebuvo kriminologai, gana gerai išvėlgė prevencijos priemones, kurios padėtų mažinti nusikalstamumą. Tik mažą dalį siūlomų priemonių galime kritikuoti iš dabartinių kriminologijos mokslo pozicijų ar diskutuoti dėl jų įtakos nusikalstamam elgesiui (žmonių eugenika, kova su blogais filmais ir kita). Daug siūlomų priemonių autoriai pateikė kaip savo mintis. Kiti siūlymai buvo užsienio patirties skleidimas. Apskritai tuo metu Lietuvoje įvairūs autoriai išskyrė gana daug nusikaltimų prevencijos priemonių ir parašė daug straipsnių.

1933 m. išleistas platesnio pobūdžio leidinys „Kovokime su nusikaltimais“, skirtas nusikaltimų prevencijai. Jame buvo pateiktas straipsnių rinkinys nusikaltimų prevencijos tema. Apskritai to meto Lietuvoje buvo „kovojama“ su nusikaltimais, o ne vykdoma jų prevencija ar kontrolė. Šio leidinio straipsniuose, kaip ir daugelyje periodinės spaudos straipsnių, dėmesys buvo skiriamas individui, kodėl asmenys nesilaiko elgesio normų ir ką reikia daryti, kad jie laikytųsi elgesio normų. Tai buvo pozityvistinė kriminologijos kryptis, kuri tuo metu turėjo stiprias pozicijas kriminologijos moksle.

Įvairiuose straipsniuose išskirtos tokios nusikaltimų prevencijos priemonės: šeimų dorovingumas, pareigos ugdymas, skurdo naikinimas, pacifizmas, racionali socialinė tvarka, švietimo lygio kėlimas (V. Vaičiūnas, P. Leonas, P. Kubilius); šeimos, kaip įtakos asmens veiklai darančios, stiprinimas, psichologinis savęs, artimų žmonių ir šeimos, savo vaikų pažinimas (J. Vabalas-Gudaitis)⁷¹.

Akcentuotos ir tuo metu pasaulyje populiarios klinikinės kriminologijos idėjos – kalėjime reikia nusikaltėlius auklėti, gydyti, o jei jie nepataisomi, turi būti saugomi, teigė K. Žalkauskas. Anot jo, mažos bausmės turi tik teisinę reikšmę, jos negali moraliai pataisyti žmogaus. Nusikaltėlius reikia perauklėti

70 Reikalavimas kyšio (225 str.); Vagystė (178 str.); Siulė, davė, pardavė narkotikų (260 str.); Viešosios tvarkos pažeidimas (284 str. 1 d.); Turto sunaikinimas, sugadinimas (187–188 str.); Fizinis smurtas (135–140 str.); Seksualinis priekabiavimas (152 str.); Terorizavimas, grasinimas nužudyti (145 str.); Plėšimas (180 str.); Neteisėtas poveikis elektroniniams duomenims ar informacinei sistemai (196–197 str.); Sukčiavimas, apgaulė (182, 186 str.) ir Turto prievartavimas (181 str.).

71 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 25–27.

naudojant kalėjimo režimą, bet svarbiausias auklėjimo veiksnys yra darbas. Darbą reikia mokėti parinkti. Negalima intelligentui duoti nešioti vandens, o reikia skirti darbą, kurį jis moka. Kalėjime reikia žmogų rengti specialybei. Religinis auklėjimas būtinas⁷².

Siūloma vykdyti nusikaltimų prevenciją ir panaudojant eugenikos dėsnius – parenkant sveikus vaikus, globojant kūdikių moters iščiose, apsaugant nėščią moterį, išlaikant vaikus prie motinos tam tikrą laiką, tinkamai auklėjant (K. Oželis). Antroje nėštumo stadijoje moteris turi atsisakyti darbo, vaikas privalo maitintis motinos pienu. Mokykloje vaikams reikia nustatyti jų turimas, paveldėtas ydas ir vėliau juos reikia auklėti parinktu mokymo ir auklėjimo būdu⁷³.

J. Lembergas straipsnyje „Kovos su piktu diena“ akcentavo nusikaltimų prevencijos svarbą. Pagal jį, kovojant su piktu svarbu, kad kova užbėgtų nusikaltimui už akių, užkirstų kelią nusikaltimams plisti ateityje, o ne tik reaguotų į įvykusį nusikaltimo faktą. Jis gerai pastebėjo ir visuomenės dalyvavimo nusikaltimų prevencijoje svarbą. Pagal jį, kova su piktu įgauna socialinį pobūdį ir todėl visuomenės vaidmuo joje kaskart didėja. Kovos su piktu sėkmės laidas yra kuo gausnis visuomenės dalyvavimas joje. Svarbu skatinti visuomenės aktyvumą ir nurodyti jai svarbiausius būdus. Tam turi būti panaudotos pagrindinės turimos propagandos priemonės – radijas, filmai, brošiūros, paskaitos, pamokslai, dideliu tiražu visuomenei platinant populiarius leidinius, kur aiškinama profilaktinės kovos reikšmė ir būdai⁷⁴.

Įdomu, kad tuo metu Lietuvoje praktiškai buvo įgyvendinamos tokios visuomenės įtraukimo priemonės. Buvo suorganizuota labai didelė ir įspūdinga akcija (žiūrint šių laikų akimis) – „Kovos su piktu diena“. Ši akcija pasireiškė tuo, kad beveik visa spauda tą dieną publikavo 70 straipsnių, leidiniai atspausdino daugiau kaip 100 aforizmų ir šūkių, dauguma jų buvo paskelbti per radiją, parodyta kino teatruose, išėjo specialus Kriminalistikos žurnalo numeris. Valstybės saugumo departamentas išleido brošiūrą „Kovokime su nusikaltimais“, daug jos egzempliorių nemokamai išplatinta visuomenei⁷⁵.

72 *Ibid.*, p. 28.

73 *Ibid.*, p. 29.

74 Lembergas, J. Kovos su piktu diena. *Kriminalistikos žurnas*. 1937, 18, p. 308–313.

75 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 30–31.

Jei krašto piliečiai apie kiekvieną padarytą nusikaltimą praneštų valdžios įstaigoms, tai jų gerokai sumažėtų, rašė J. Sužiedėlis straipsnyje „Kovos su piktu dienos paskaitų pagrindinės mintys“⁷⁶. Filosofas Milius gerai pastebėjo, kad neįmanoma užkirsti kelio visiems nusikaltimams, kai kurie žmonės vis vien laužys socialinio gyvenimo normas⁷⁷.

N. Tagancevo požiūriu, visuomenė galinti kovoti su nusikaltimais, keisdama socialines sąlygas, bet jei nusikaltimas yra individualios valios išraiška, tai su tuo tegalima kovoti bausmėmis. Bausmėmis vieni nusikaltėliai įspėjami, kiti auklėjami, tretį izoliuojami nuo visuomenės. Geriausiai daugumą žmonių nuo nusikaltimų sulaiko ne įstatymų numatoma bausmė, bet Dievo ir dorovės dėsniai, neleidžiantys vogti, žudyti, skriausti ir t. t.⁷⁸

P. Pakarklio manymu, blogiausia, kai atbuvę bausmę nusikaltėliai negauna darbo. Būtina plačiai organizuoti grįžusiųjų iš įkalinimo vietų globą⁷⁹.

K. Nekvedavičiaus nuomone, svarbios nusikaltimų prevencijos priemonės yra pornografijos ir amoralios literatūros šalinimas iš visuomenės, alkoholikų šeimų globa ir apsauga, smuklių, restoranų ir klubų veiklos varžymas prekiauti alkoholiu⁸⁰.

J. Tomkus manė, kad labai svarbu religinio žmonių gyvenimo gaivinimas ir gilinimas, dorovės ugdymas, kova su alkoholizmu, paleistuvyste, tinginiavimu, valios išlikti doriems ir sunkiausiomis gyvenimo sąlygomis ugdymas⁸¹.

J. Januškos nuomone, svarbu žmonėms aiškinti nusikaltimų padarinius. Silpnos valios žmonės neturėtų dirbti kasininkais, nes pinigai – pagunda. Reikalinga tinkama priežiūra, kad įvairių draugijų, savivaldybių ar valstybės įstaigų tarnautojai nepasisavintų pinigų. Jo manymu, nors kažkiek laiko kovos su nusikaltimais klausimams turėtų būti skiriama ir mokyklose⁸².

76 Sužiedėlis, J. Kovos su piktu dienos paskaitų pagrindinės mintys. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 18, p. 313–320.

77 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 33.

78 *Ibid.*, p. 34.

79 *Ibid.*

80 *Ibid.*, p. 35.

81 *Ibid.*

82 *Ibid.*, p. 36.

J. Blažys straipsnyje „Nusikaltėlių tyrimas ir nusikalstamybės profilaktika“ rašė, kad mokyklose vaikai, turintys defektyvių, blogų polinkių, problemiški vaikai turi būti tiriami ir atitinkamai auklėjami, gydomi⁸³.

J. Plučas akcentavo kovos su alkoholizmu reikšmę. Tačiau, jo manymu, kovojant su alkoholizmu negalima apsiriboti siaurais draudimais. Čia reikia atkreipti dėmesį į alkoholizmo priežastis. Jis taikliai pastebėjo, kad tos priežastys yra neretai susipynusios su ekonomine padėtimi, skurdu, su tam tikromis profesinėmis ypatybėmis – darbu, įpročiais ir taip toliau. Pagal jį, reikia veikti socialinėmis priemonėmis, kurios šalintų alkoholizmo veiksmų įtaką. Tai būtų darbo dienos ilgumo reguliavimas, sveikų pramogų darbininkams rengimas ir kita. Ideali kova su alkoholizmu reikalautų tinkamo abiejų šių būdų suderinimo⁸⁴.

V. Pagirys straipsnyje „Netikusių filmų įtaka nusikaltėliams“ rašė, kad visos valstybės stipriai kovoja su blogais filmais. „Prancūzijoje įvesta sustiprinta kino filmų cenzūra, kuria draudžiama demonstruoti ginkluotus apiplėšimus, įsilaužimus ir apskritai tokius filmus, kurie daro nusikaltimus skatinantį įspūdį.“⁸⁵

V. Augustauskas straipsnyje „Fizinis auklėjimas ir nusikaltimai“ išskyrė fizinio auklėjimo svarbą. Pagal jį, besportuodamas jaunimas bendrauja kultūringoje aplinkoje, o bendravimas pats savaime taurina santykius. Plačiai diegiamas fizinis jaunimo auklėjimas atitrauktų jį nuo nedorų pramogų ir polinkio į blogį. Sportuodamas jis jaučia pasitenkinimą, gali pelnyti garbę, turi galimybę kultūringai bendrauti su kitais⁸⁶.

Ypač gerai ir plačiai darbą nuteistiesiems (kaip nusikaltimų prevencinę priemonę) aptarė J. Vabalas-Gudaitis straipsnyje „Penitencinės priemonės periferinio tipo nusikaltėliams“. Jo pastebėjimai labai tinka ir mūsų laikais – su šiais teiginiais turėtų būti susipažinę ir dabartinės Lietuvos penitencinių įstaigų darbuotojai. Autorius rašė, kad darbas žmonių nemechanintų, nedarkytų jų sielos, neugdytų jų vergiškumo, reikia mokėti jį pedagogiškai organizuoti. Darbas negali būti pataisymo priemonė, jei jis nėra prasmingas. Dirbantis žmogus turi suprasti darbo reikšmę, žinoti, kam jis dirba, pajusti, kad jo dar-

83 Blažys, J. Nusikaltėlių tyrimas ir nusikalstamybės profilaktika. *Kriminalistikos žinynas*. 1939, 25, p. 3–13.

84 Plučas, J. Alkoholizmas ir nusikaltimai. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 4, p. 193–196.

85 Pagirys, V. Netikusių filmų įtaka nusikaltėliams. *Kriminalistikos žinynas*. 1938, 19, p. 22–24.

86 Augustauskas, V. Fizinis auklėjimas ir nusikaltimai. *Kriminalistikos žinynas*. 1938, 22, p. 201–202.

bas yra naudingas ne tik jam pačiam, bet ir jo artimiesiems, jo profesijos ir luomo bendrams, jo gimtajam kraštui, valstybei, tautai. Reikia parinkti darbą pagal turimus igūdžius, įgimus gabumus, net, kiek tai galima, pagal pašaukimą. Tada darbas bus įdomesnis, smagesnis, teigiamai veiks žmogaus sielą. Reikia pasirūpinti, kad darbo įrankiai, o ypač darbo metodai būtų kiek galima labiau racionalizuoti ir higieniškesni. Darbas turi būti atliekamas kolektyviai ir ne kaip vergų būryje, kur žmonės jungiami darbo vietose tik mechanškai, bet kaip organizuotoje šeimoje, kur kiekvienas narys turi šiek tiek skirtingas pareigas. Tačiau visus juos turi sieti bendras tikslas, abipusiai santykiai. Nusikaltėlis yra desocializuotas žmogus, suardęs savo socialinius ryšius su visuomene, o jo taisymo esmę sudaro resocializacija, t. y. nutrauktų santykių atkūrimas, įpratimas gyventi pagal socialų gyvenimą. Todėl, be gamybinio darbo, reikia daug dėmesio skirti jo santykiams su kitais žmonėmis, jo įsijautimui ir savo draugų atjautai, reikia jam parodyti pavyzdį, suteikti kultūrinių pramogų ir žaidimų, meno dalykų, net įpratinti atlikti kai kurias savivaldos pareigas, palaikyti tvarką, dirbti organizacinius darbus konkrečiose kuopelėse. Ir apskritai, siekdami grąžinti nusikaltėlį į gyvenimą, turime ir kalėjime sukurti jam įvairesnį gyvenimą, panašų į tą, į kurį jis paklius išėjęs iš kalėjimo⁸⁷.

Puikių įžvalgų pateikė ir M. Dragūnas savo straipsnyje „Penitencinio kalinių auklėjimo ir švietimo metmenys“. Jis rašė, kad kalėjimuose kaliniams teikiamų lengvatų vaidmuo jų pasitaikymui turi būti didesnis nei drausminimas bausmėmis. Drausmės būdai neturi žeminti asmens. Penitencinė įstaiga turi ugdyti, o ne sunaikinti suimtųjų savo vertės suvokimą, kuris yra vienas iš veiksmų, atgrasančių nuo nusikaltimų. Pavyzdžiui, plūdimai tik pykdo ir demoralizuoja suimtuosius, be to, tvirkina ir kalėjimo administraciją, įpratindami ją prie žiaurumo ir polinkio nepaisyti suimtojo asmenybės. Kiekvieną drausmės bausmę reikia pareikšti ramiu balsu, išklausus suimtojo pasiaiškinimų ir patikrinus visas aplinkybes. Drausmės bausmės nenustatytam laikotarpiui neskirtinos. Nuteistiesiems paliekama teisė svarbesnes bausmes skūsti aukštesnei institucijai⁸⁸.

Baudžiamoji politika. 1918–1940 m. Lietuvoje vyravo pozityvistinės kriminologijos bausmės tikslas – pataisyti nusikaltėlių. Tačiau kartu buvo akcen-

87 Vabalas-Gudaitis, J. Penitencinės priemonės periferinio tipo nusikaltėliams. *Kriminalistikos žinynas*. 1939, 29, p. 201–205.

88 Dragūnas, M. Penitencinio kalinių auklėjimo ir švietimo metmenys. *Kriminalistikos žinynas*. 1936, 11, p. 220–224.

tuojamas ir nubaudimas. Nusikaltėliai turi būti baudžiami, bet kartu ir auklėjami, taisomi. Kalėjimo uždavinys, rašė V. Steponaitis straipsnyje „Reikalinga kalėjimų reforma“, kad asmuo ne tik atliktų bausmę, bet ir kad būtų pataisytas. Tam tikslui 1932 m. buvo įvykdytas kalėjimų perėjimas į progresinę sistemą, kurios tikslas auklėti nuteistuosius. Tačiau buvo manoma, jog nuo to iš esmės niekas nepasikeitė. Svarbu keisti požiūrį visuomenėje: „išėjęs iš kalėjimo kaliny neturi pasitikėjimo, negauna darbo, dažnai badas vėl priverčia jį nusikalsti. Tai tikrai užburtas ratas.“⁸⁹ Šią mintį palaikė ir K. Žalkauskas, jis teigė, kad kalėjime nusikaltėliai nepataisomi, išėję į laisvę jie vėl gali būti pavojingi visuomenei⁹⁰.

Buvo straipsnių, kuriuose remiantis užsienio patirtimi lyginamos tarpusavyje klasikinė ir pozityvioji kriminologijos kryptys, kritikuotas Baudžiamasis statutas, nes jame kalbama tik apie bausmę ir moralinę atsakingumą, o nėra kalbama apie žmogų⁹¹.

R. Linaitis straipsnyje „Nusikaltėlio charakteristika ir jo darbo motyvai“ svarstė, kad teismui turėtų būti surinkta informacija ne tik apie nusikaltimą, bet ir apie nusikaltėlio paveldėjimo savybes, buvusias auklėjimo sąlygas, charakterio savybes⁹². Jo manymu, tokia informacija būtų labai naudinga skiriant bausmę, nes prieš skiriant bausmę būtų galima suvokti, kaip ji paveiktų kaltinamąjį.

Žiūrint iš dabartinės kriminologijos mokslo pasiekimų, J. Januška straipsnyje „Kovos su nusikaltimais darbas reikia plėsti“ stipriai pervertino bausmių vaidmenį. Jis rašė, kad griežtos bausmės labai teigiamai veikia nusikaltėlius ir atgraso nuo nusikaltimų. Reikia didinti bausmes. Būtina greitinoti nubaudimą. Greitas baudimas ir bausmės vykdymas veikia ne tik nusikaltėlį, bet ir pašaliečius. Teismai per dažnai praktikuoja vieno trečdaliao bausmės dovanojimą, kuris taikomas gero elgesio kaliniams. Tokie kaliniai dažnai yra tik tol paklusnūs ir pavyzdingi, kol teismai dovanoja bausmės dalį⁹³. A. Povilaitis siūlė bausti daug griežčiau už išžaginimus, gašlavimus, sanguliavimus, sąvadavimą⁹⁴.

89 Steponaitis, V. Reikalinga kalėjimų reforma. *Naujoji Romuva*. 1937, 16, p. 169–171.

90 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 28.

91 Kalvaitis, A. Valstybės ir piliečio saugumo organų veikimo pagrindai. *Kovokime su nusikaltimais*. Kaunas: Valstybės saugumo departamentas, 1933, p. 58.

92 Linaitis, R. Nusikaltėlio charakteristika ir jo darbo motyvai. *Teisininkas*. 1937, 4, p. 115–116.

93 Januška, J. Kovos su nusikaltimais darbas reikia plėsti. *Kriminalistikos žinynas*. 1938, 20, p. 93–95.

94 Povilaitis, A. Reikia griežtesnių bausmių. *Kriminalistikos žinynas*. 1939, 28, p. 167–170.

Tačiau S. Bieliackino nuomone, gera teisės politika – ne bausmės didinimas. Jei žmogus bus per daug nubaustas, jį apims kerštas, o jo šeimoje vyraus toks pat jausmas. Kultūringi įstatymai eina prie ekonominių bausmių. Atleidimas nuo bausmės yra moralinis pastiprinimas nusikaltėliams⁹⁵.

J. Blažys manė, kad kaltinamieji nusikaltėliai, kurių nusikalstamumas kyla iš defektyvios psichiniu aspektu jų asmenybės, turėtų būti siunčiami į specialaus tipo izoliuotas globojamas įstaigas su tam tikru moksliškai nustatytu režimu⁹⁶.

Nusikaltėlių sterilizavimą ir kastravimą palaikė V. Gustainis straipsnyje „Kriminaliniai nusikaltimai ir eugenika“, atspausdintame rinkinyje „Kovokime su nusikaltimais“ (1933 m.). Tačiau J. Blažys manė, kad tokie siūlymai yra pernelyg radikalūs⁹⁷.

J. Tomkus straipsnyje „Kova su asocijaliniais elementais ir darbo namų idėja“⁹⁸ rašė, kad dykaduoniai, elgetos, valkatos turi būti baudžiami. „Kas nusikalto prašęs išmaldos...“ – randame Lietuvoje galiojančiame Baudžiamajame statute. Tuos, kurie tik dėl tinginiavimo, polinkio dykinėti ar dėl kitų anomalijų polinkių nenori panaudoti priemonių, kad patys užsidirbtų išlaikymą, reikia prievarta ir bausmėmis priversti dirbti naudingus darbus, atitinkamai juos prižiūrinti.

M. Dragūnas straipsnyje „Darbo reikšmė nuteistiesiems“⁹⁹ rašė, kad neįmanoma tiksliai vykdyti bausmės, neaprupinus suimtųjų darbu. Produktivus, naudingas vertybių kūrimas yra auklėjamoji priemonė. Dabar kalinių darbas nebelaikomas bausmės priemone, o atvirkščiai, neleisti kaliniui dirbti laikoma drausmės bausme. Kalėjimo bausmė yra laisvės netekimas. Vertimas dirbti nenaudingus darbus (pavyzdžiui, sukti ratą) yra bausmės požymis.

J. Lembergas straipsnyje „Nepilnamečiai nusikaltėliai pozityviojoje mūsų teisėje“ rašė¹⁰⁰, kad nepilnamečių baudžiamoji teisena perimta iš Rusijos. Visų

95 Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 29.

96 Blažys, J. Įgimto nusikaltėlio problema. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 2, p. 57–68.

97 *Ibid.*

98 Tomkus, J. Kova su asocijaliniais elementais ir darbo namų idėja. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 14, p. 57–64.

99 Dragūnas, M. Darbo reikšmė nuteistiesiems. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 16, p. 169–173.

100 Lembergas, J. Nepilnamečiai nusikaltėliai pozityviojoje mūsų teisėje. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 17, p. 203–214.

kovos su nepilnamečių nusikaltimais priemonių sistemos pagrindas vietoj kalėjimo turėtų būti auklėjamoji įstaiga. Šia kryptimi koreguotinas Baudžiamasis statutas ir Baudžiamojo proceso įstatymas. Dėl to svarstyтина nemažai klausimų: absoliutaus nekaltinamumo amžiaus pailginimas (tuo metu Lietuvoje buvo nepakaltinami asmenys, nesulaukę 10 m. amžiaus, – Baudžiamojo statuto 40 straipsnis), visiškas atsisakymas kalėjimo tiek kaip bausmės, tiek kaip kardomosios priemonės; atskirų teismų sudarymas nepilnamečiams; bausmę atlikusių nepilnamečių nusikaltėlių globa ir kita.

I. Kurkietis kritikavo teismus: „teismai į nepilnamečių nusikaltimo priežastis per mažai teatsižvelgia, vaiką teisia mažai tepažinę jo aplinką.“¹⁰¹

J. Šipelis straipsnyje „Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse“ kėlė pažangią mažamečių teismų idėją¹⁰². Mažametis, atsidūręs bendrajame teisme, iš kur dažnai patenka į kalėjimą, žūva kaip asmenybė. Atskiras mažamečių teismas vadovaujasi specialiu supaprastintu procesu. Teisėjai turi atrodyti vaikui kaip draugai, tėvai ar patarėjai, bet ne kaip persekiotojai ar priešai. Teisėjas turi būti ne tiek teisininkas, kiek psichologas, sociologas ir, be to, mylėti vaikus bei mokėti su jais bendrauti.

Vėliau mažamečių teismų reikalingumą argumentavo ir Č. Butkys. Jis rašė, kad mažamečių teismai reikalingi ir dėl to, kad vaikas nesijaustų visų susirinkusių dėmesio centras. Vaikas neturi jaustis didvyris, nes tai jam gali patikti ir vien dėl to jis gali norėti pakartoti savo nusižengimą, parodyti savo „didvyriškumą“¹⁰³.

„Naujosios Romuvos“ žurnale paskelbtame straipsnyje „Reikalinga mažamečių teismų reforma“ (1936) teisininkas I. Kurkietis su skaitytojais plačiai dalijosi mintimis apie būtinumą steigti specializuotus mažamečių teismus. Autorius rašė, kad Lietuvoje vykdomas teismo procesas, gynėjų kalbos, daugybė publikos, užsikabinęs kryžių teisėjas slegia jauną žmogų, sukelia nusivylimą arba tuščios garbės jausmą, norą išgarsėti savo darbais. Kartu kvota ir tardymas asmenų, nepažįstančių vaiko psichologijos, sudaro galimybę jam nuslėpti nusikaltimą, meluoti ir apgaulinėti. Autorius rašė, kad buvo daug atvejų, kai specialiojoje įstaigoje nuoširdžiai išpasakojami visi nusikaltimai, o policijoje ir teis-

101 Kurkietis, I. Mūsų nepilnamečių teismų praktika ir trūkumai. *Naujoji Romuva*. 1939, 3, p. 300.

102 Šipelis, J. Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse. *Teisė*. 1929, 16, p. 37–60.

103 Butkys, Č. Probation system. *Teisė*. 1935, 29, p. 51–60.

me išsiginama, išsisukama ir šitaip išvengiama bausmės. I. Kurkietis perteikė to meto garsaus mažamečių teisėjo Lindsey mintis: „Mes išleidžiame tūkstantines sumas baudžiamiesiems įstatymams, kalėjimų ir kalėjimų sargų išlaikymui, bet esame per daug šykštūs mažinant nusikaltėlius. Mes steigiamo kalinių globos draugijas ir nejučiomis ruošiamo kalinius.“ I. Kurkietis rašė, kad mažamečių teismų Lietuvoje reforma turinti paliesti visus jaunuosius nusikaltėlius ir linkusius nusikalsti, griežtai juos atskiriant nuo suaugusiųjų teismų. Straipsnyje jis siūlė įsteigti ikiteisminę tiriamąją skirstymo įstaigą su joje dirbančiais gydytojais, psichiatrais, specialiomis laboratorijomis. Ji privalanti atlikti visus nusikaltusiojo tyrimus, duomenis pateikti teisėjui. Teisėjas posėdyje kartu su auklėtiniu, iškvietęs auklėtojus, mokytojus, privalęs priimti sprendimą.

Kaip tvarkyti mažamečių globą, autoriaus teigimu, galima suvokti iš straipsnio „Mažamečių socialinė globa“, atspausdinto žurnale „Sveikata ir darbas“ (1937). I. Kurkietis manė, kad mažamečių teismų, socialinės globos nebuvimas, apleistos įstaigos yra bendri Lietuvos teisinio, visuomeninio ir valstybinio gyvenimo trūkumai, ir baigė savo straipsnį taip: „Žmonija tik tuomet nustos buvusi mažamečių žmogžudžių, vagių ir plėšikų bendrininkė, kuomet ji visa apimtimi atliks visas savo pareigas vaikų atžvilgiu, o kol kas ji to nėra padariusi, ji turi pasakyti sau: aš turiu nusikaltėlių, ir tai esu nusipelnusi.“¹⁰⁴

Pažangu, kad to laikotarpio Lietuvoje Č. Butkys argumentavo Probacijos tarnybos reikalingumą. Jis rašė, kad teismai vien savo sprendimais dar negali pasiekti reikiamų rezultatų. Teismai dar privalo turėti pagalbinių institucijų (probacijos tarnybas), kurios tikrintų mažamečių gyvenimo sąlygas, jų elgesį, darbštumą, lankytų, kvieštų juos pas save, saugotų, kad prižiūrimas mažametis vykdytų teismo reikalavimus, padėtų jam žodžiu ir darbu, būtų jo draugu, o prireikus suieškotų jam darbo. Č. Butkio nuomone, pasibaigus priežiūros laikui, probacijos darbuotojas turėtų pateikti teisėjui darbo apžvalgą ir teisėjas, ją patikrinęs, galėtų atleisti vaiką nuo probacijos. Jeigu priežiūra (probacija) nepaveikė teigiamai, teisėjas turėtų pakeisti bausmę – skirti drausmės įstaigą¹⁰⁵.

Lietuvoje kyla poreikis statyti vis naujus kalėjimus ir galutinai sugedusių išlaikymui mėtyti milijonus, užuot ėmus tinkamai auklėti jaunus ir mažus vaikus, rašė M. Jonaitis straipsnyje „Nepilnamečių apsauga Belgijoje“¹⁰⁶. Pagal

104 Kurkietis, I. Reikalinga mažamečių teismų reforma. *Naujoji Romuva*. 1936, 31-32, p. 593–596.

105 Butkys, Č. Probation system. *Teisė*. 1935, 29, p. 51–60.

106 Jonaitis, M. Nepilnamečių apsauga Belgijoje. *Teisė*. 1932, 21, p. 55–59.

jį, visi Lietuvos teisininkai turi jausti didžiulę atsakomybę būsimoms kartoms ir atlikti savo pareigą išleisdami vaikų apsaugos įstatymą. Belgijoje remiantis 1912 m. išleistu tokiu įstatymu, valstybės ir privačios įstaigos, globodamos nepilnamečius, suderino tarpusavio santykius, ir apleistųjų būtis labai pagerėjo. Nuteistųjų sumažėjo trim ketvirtadaliais. Svarbiausia, kad geriau įgyvendintas teisingumo principas. Nusikaltęs arba klajojęs ar išdykaujęs nepilnametis yra nelaimingai susiklosčiusių aplinkybių auka, todėl jo teisimas ir baudimas nedaro garbės pačiai teisei. Belgų įstatymas kuo plačiausiai atidarė duris nelaimingo vaiko perauklėjimui. Dvidešimties metų praktika parodė, kad valstybei tas įstatymas daugiau kaip perpus sumažino išlaidas, o ką kalbėti apie gerai išauklėto žmogaus naudą visuomenei.

Apibendrinimas. Lietuvos mokslininkai ir specialistai tarpukario Lietuvoje buvo gerai susipažinę su garsiausių pasaulio mokslininkų kriminologijos darbais ir idėjomis, savo straipsniuose skleidė pažangiausias to meto idėjas, patys jas kėlė, svarstė ir palaipsniui tobulėjo. Tačiau daugelis jų idėjų nebuvo įgyvendintos, jos taip ir liko svarstymų lygyje. Pagrindinės to priežastys buvo tos, kad tuo laikotarpiu kriminologija nebuvo suformuota kaip atskiras mokslas Lietuvoje, nebuvo rengiami specialistai kriminologai, reikėjo laiko sukaupti tiriamojo darbo patirtį ir, žinoma, trūko kriminologinių idėjų platus supratimo bei išteklų joms realizuoti. Nepaisant to, Lietuvos mokslininkų ir specialistų idėjos tuo laikotarpiu daugeliu atvejų buvo pažangios ir nukreiptos į praktinių problemų sprendimą.

XX a. pirmajame ketvirtyje, tik atkūrus Lietuvos valstybę, ir mokslininkai, ir Lietuvos valdžios atstovai gebėjo tinkamai (adekvačiai) įvertinti kriminologijos mokslo, kriminologinių žinių svarbą visuomenės valdyme, būtinumą, kad visų specializacijų teisininkai turėtų pakankamai kriminologijos žinių ir gebėtų jas taikyti praktiniame darbe. Deja, dabartinėje nepriklausomoje Lietuvoje priimtuose teisės aktuose kriminologijos žinios nepatenka į teisininko kvalifikacijos pagrindų sąrašą, nors socialinė, visa dabartinė mūsų valstybės realybė byloja apie dar didesnę kriminologijos žinių svarbą, palyginus su 1918–1940 m. laikotarpiu¹⁰⁷.

107 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Leidinyje *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 416. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

2. Kriminologija okupuotoje Lietuvoje 1940–1990 metais

2.1. Kriminologijos mokslo plėtojimo sąlygos

1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą kriminologijos mokslo plėtra Lietuvoje sustojo. 1940 metais Lietuvoje vyko dideli politiniai pasikeitimai, bolševikinės ideologijos diegimas ir Lietuvos mokslo, kultūros griovimas. Taip vadinama „Liaudies vyriausybė“ vykdė sovietų valią, griovė Lietuvos valstybingumą, keitė administraciją. 1940 m. birželio 25 d. buvo įteisinta Lietuvos komunistų partija, paleistas vadinamasis smetoninis Seimas, uždarytos visos nekomunistinės organizacijos, laikraščiai ir žurnalai¹⁰⁸. Todėl kriminologijos mokslo informacijos Lietuvoje nebeliko kur publikuoti. Maskva diegė Sovietų Sąjungos valdymo modelį administracijoje, policijoje, teismuose. Aneksija įgyvendinta surengus vadinamojo Liaudies seimo rinkimus. Į vieną vietą leista iškelti tik vieną kandidatą, o kandidatus galėjo kelti tik komunistų partija, komjaunimas, MOPR'as¹⁰⁹ ir komunistų vadovaujamos profesinės sąjungos. Rinkimų rezultatai buvo suklastoti. Kadangi okupantų paskirtas Liaudies seimas neturėjo lietuvių tautos ir visų šalies gyventojų įgaliojimų panaikinti Lietuvos valstybingumą ir prašytis į SSRS, jo nutarimai buvo neteisėti¹¹⁰.

Prasidėjo pažangiausių, labiausiai išsilavinusių Lietuvos žmonių persekiojimai, trėmimai ir naikinimai. Per vienerius sovietų okupacijos metus suimti 6 606 asmenys, apkaltinti politiniais nusikaltimais. 1941 m. birželio 14–18 d. okupacinė valdžia įvykdė pirmąjį masinį Lietuvos gyventojų trėmimą – deportuota 17,5 tūkst. žmonių. Gyvulinuose vagonuose jie buvo išgabenti į koncentracijos stovyklas Sibire¹¹¹. Taip buvo naikinamas Lietuvos

108 Eidintas, A., et al. *Lietuvos istorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 191. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.istorija.senamiescio-g.lt/Naudinga/Knygos/Lietuvos.istorija.2013.LT.pdf>>.

109 MOPR'as - tarptautinė organizacija revoliucionieriams remti, diriguojama iš Maskvos.

110 Eidintas, A., et al. *Lietuvos istorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 191-193. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.istorija.senamiescio-g.lt/Naudinga/Knygos/Lietuvos.istorija.2013.LT.pdf>>.

111 *Ibid.*, p. 194.

elitas – geriausi mokslo, kultūros, politikos veikėjai, sėkmingiausi verslininkai ir ūkininkai.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karui, Lietuvą vokiečiai užėmė per tris dienas. Sovietų valdymą pakeitė nacių okupacija. Vokiečių valdžia Lietuvoje pajungė jos išteklius ir ūkį Vokietijos reikmėms nepaisydama vietos gyventojų poreikių. Okupacinė valdžia organizuotai naikino ir grobė krašto kultūros vertybes, darė kliūtis veikti švietimo ir kultūros įstaigoms. 1941–1944 m. vokiečiai išžudė ne tik žydus, bet ir apie 15 tūkst. lietuvių, iki 20 tūkst. kitų tautybių gyventojų, apie 170 tūkst. Raudonosios armijos karo belaisvių. 1943 m. gestapas Lietuvoje suėmė 46 žymius visuomenės veikėjus ir išvežė į Štuthofo koncentracijos stovyklą, uždarė Kauno ir Vilniaus universitetus¹¹².

1944 m. vasarą sovietų karinės pajėgos išvadavo Lietuvą iš nacių Vokietijos. Sovietų kariuomenė antrą kartą okupavo Lietuvą – grąžintas stalininis režimas, imtos vykdyti rekvizicijos, vyrai gaudyti darbams. Totalitariniam režimui vėl ėmė diriguoti komunistų partija, valstybės saugumo (NKGB ir NKVD) struktūros, sovietų valdininkai ir okupacinė kariuomenė. Iki 1945 m. pavasario į Lietuvą buvo atsiųsta 6 tūkst. rusakalbių į svarbiausius kuriamos administracijos postus. Rinkimų į okupacinės valdžios institucijas rezultatai buvo klastojami, kandidatus galėjo siūlyti vienintelė komunistų partija. Tūkstančiai žmonių įsijungė į lietuvių partizanų, kovojusių prieš sovietus, gretas. Slopinant ginkluotą pasipriešinimą, griebtasi masinių deportacijų į Sibirą: 1948 m. gegužę ištremta 40 002, 1949 m. – 33 500, o 1951 m. – 20 357 gyventojai. Po šių didžiųjų trėmimų kaimo žmonių opozicija sovietų politikai ir pasipriešinimas buvo palaužti, visi masiškai pradėjo stoti į steigiamus kolūkius. Sovietinio genocido ir teroro aukomis tapo 456 tūkst. gyventojų (kas trečias suaugęs lietuvis arba kas antras vyras), 332 tūkst. žmonių įkalinti, išvežti į tremtį ar GULAG'o lagerius, dar 26,5 tūkst. nužudyti Lietuvoje – iš viso Lietuva neteko apie 1,058 mln. arba daugiau kaip trečdalis gyventojų. Stalininiu laikotarpiu okupacinė valdžia sunaikino ne tik tūkstančius žmonių, bet ir išstisus socialinius sluoksnius, jų kultūrą ir turtą. Likusius Lietuvoje gyventojus kaustė nuolatinė baimė dėl savo ir artimųjų saugumo. Gyventojai turėjo prisi-

112 *Ibid.*, p. 202, 205.

taikyti, kolaboruoti arba priešintis. Lietuvos visuomenėje konformizmas ypač išplito destalinizacijos metu¹¹³.

Lietuvoje priverstinai buvo brukama sovietinė ideologija, totaliai kontroliuojama švietimo sistema, o nepaklusnieji buvo baudžiami. Mokytojai, aukštųjų mokyklų dėstytojai ir studentai verčiami studijuoti Vladimiro Lenino, Josifo Stalino, Karlo Markso veikalus, Sovietų Sąjungos komunistų partijos istoriją, jos suvažiavimų ir nutarimų medžiagą. Pagal sovietinę ideologiją, nusikalstamumas buvo laikomas organiškai svetimu tarybinei visuomenei, buvo laikoma, kad nusikaltimai yra tik „praeities atgyvenos“, kurios greitai išnyks, nes jau išnyko sąlygos, dėl kurių buvo daromi nusikaltimai. Todėl nusikalstamumo 1940–1960 m. statistikoje neliko¹¹⁴ (1 pav.). Taip buvo neigiamas pagrindinis kriminologijos objektas – nusikalstamumas. Dėl to ir kriminologiniai tyrimai buvo laikomi nereikalingais. *Po Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, pirmuosius 15 pokario metų kriminologija buvo uždrausta*¹¹⁵.

1953 m. mirus Josifui Stalinui, o ypač po trejų metų Nikitai Chruščiovui pasmerkus Josifo Stalino kultą – susilpnėjo rusinimas, palaipsniui okupaciniai gniaužtai sušvelnėjo. Laikui bėgant pasidarė aišku, kad viena iš pagrindinių sovietinės, kaip ir kiekvienos kitos, valstybės funkcijų – nusikalstamumo kontrolė ir prevencija. Kad ji būtų bent kiek veiksminga, ji turi būti mokslškai pagrįsta. Dėl būtinybės pažinti nusikalstamumo dėsningumus, jo veiksnius ir veiksmingus poveikio jam būdus draudimas atlikti kriminologinius tyrimus palengva silpnėjo. *1964 m. kriminologija buvo net įtraukta į aukštųjų mokyklų, tarp jų ir Vilniaus universiteto*¹¹⁶ *Teisės fakulteto, mokymo planus*¹¹⁷. Tarybinė kriminologija turėjo nagrinėti nusikalstamumo priežastis, sąlygas, profilaktines priemones, užkertančias kelią nusikaltimams kilti.

XX a. septintajame dešimtmetyje atkūrus kriminologijos mokslą Lietuvoje, prasidėjo jo plėtra. Nuo kriminologijos mokslo atkūrimo Lietuvoje iki nepriklausomybės Lietuvoje atkūrimo buvo parengta apie 20 mokslininkų, įgijusių mokslo laipsnį iš kriminologijos, valstybės valdyme buvo įkurtos ben-

113 *Ibid.*, p. 206, 208–209.

114 Šio laikotarpio užregistruotų nusikaltimų Lietuvoje nepavyko surasti.

115 Bluvšteinas, J. *et al. Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 32.

116 Tuo metu Vilniaus Vinco Kapsuko universiteto.

117 Bluvšteinas, J. *et al. Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 32.

draja ir specialiąja nusikalstamumo prevencija užsiimančios institucijos¹¹⁸. Tačiau *atlikti kriminologinius tyrimus buvo leista tik marksistinės-lenininės ideologijos rėmuose*. Bet koks nukrypimas nuo šios ideologijos buvo negalima persekiojamas. Dėl to kriminologija Lietuvoje daugiau kaip ketvirtį amžiaus (iki XX a. devintojo dešimtmečio pabaigos) vystėsi vienpusiškai.

Kaip įrodyta tiesa buvo pateikiamas požiūris, kad vienintelis galimas ir teisingas nusikalstamumo bei jo išgyvendinimo būdų pažinimo metodas yra dialektinis materializmas, kurį privalėjo studijuoti visi mokslininkai ir laikyti atitinkamą egzaminą (filosofijos), jei norėjo apginti tais laikais vadinamą kandidatinę disertaciją (dabar tai atitinka mokslų daktaro disertaciją). Kad būtų publikuojami, moksliniai leidiniai buvo pradėti ir, arba užbaigiami marksistinės-lenininės ideologijos, dialektinio materializmo teiginiais, citatomis iš komunistų partijos vadovų pasisakymų ar suvažiavimų medžiagos. Publikacijų autoriai stengėsi surasti, ką galima įdėti į savo kūrinius, kad parodytų lojalumą, pritarimą vienintelei „teisingai“ ideologijai. Bent kiek abejojantys šia ideologija buvo griežtai baudžiami¹¹⁹.

Kriminologai privalėjo vadovautis tuo, kad nusikalstamumas yra klasiinių prieštaravimų rezultatas, kad nusikaltimai atsirado visuomenei susiskirsčius į priešiškas viena kitai išnaudotojų ir išnaudojamųjų klases, kad nusikaltimai išnyks panaikinus klases, sukūrus komunistinę visuomenę. Kuriant komunistinę visuomenę, nusikalstamumas palaipsniui turėjo mažėti, o kapitalizmo sąlygomis – didėti. Kadangi iš tikrųjų taip nebuvo (1 pav.), registruoto nusikalstamumo statistika buvo įslaptinta, ant reguliariai rengiamų statistinių ataskaitų buvo užrašas „sekretno“ (lietuviškai reiškia – slapta).

Registruoto nusikalstamumo (kuris pagal sovietinę ideologiją turėjo būti mažas ir vis mažėti) *skaičiai dirbtinai buvo mažinami* tokiu būdu. Pradžioje pranešimas apie nusikaltimą buvo registruojamas vidaus reikalų skyriaus

118 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. et al. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 419. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

119 Pavyzdžiui, šio teksto autorius studijavo Vilniaus universitete ir maždaug 1979 metais atsisakė dalyvauti rinkimuose, motyvuodamas tuo, kad tokie rinkimai neturi prasmės, nes renkamas vienas iš vieno kandidato, nėra alternatyvių kandidatų. Už tai jis buvo pašalintas iš studentų grupės seniūnų, išmestas iš bendrabučio, jam buvo atimta stipendija, o iš karinio parengimo, kuris tada studentams buvo privalomas, kelis kartus iš eilės per egzaminą gavo dvejetą (neigiamą įvertinimą).

(milicijos) taip vadinamoje informacijos knygoje Nr. 1. Jei apklausus nukentėjusį asmenį paaiškėdavo, kad aplinkybės atitinka nusikaltimo požymius, tai informacija apie šį įvykį buvo perkeliama į taip vadinamą vieningą pranešimų ir pareiškimų apie nusikaltimus knygą Nr. 2 ir buvo pradedamas įvykio tyrimas. Baigus pirminį įvykio tyrimą, buvo priimamas sprendimas – iškeliamą baudžiamoji byla arba atsisakoma kelti baudžiamąją bylą, arba medžiaga perduodama pagal teritorinį ar funkcinį priklausomumą į kitas įstaigas tolesniam tyrimui. *Vidutiniškai kas antras pareiškėjas, kurio pareiškimas ar pranešimas apie nusikaltimą buvo užregistruotas* knygoje Nr. 2, kuris kreipėsi į miliciją, gaišo savo laiką milicijoje dėl nusikaltimo jam padarytos žalos, ją vertino sau kaip reikšmingai didelę, *gaudavo atsakymą, kad nusikaltimo nebuvo*, kad pagal jo pareiškimą, pranešimą apie nusikaltimą atsisakyta kelti baudžiamąją bylą nesant nusikaltimo įvykio, nusikaltimo sudėties ar (dažniausiai) esant mažareikšmiam įvykiui, žalai. Esant tam tikroms aplinkybėms, dalis pareiškėjų gaudavo atsakymą, kad dėl šio įvykio jie gali kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Jei atsisakoma kelti baudžiamąją bylą arba pareiškėjas nesikreipia į teismą privataus kaltinimo tvarka, tai nusikaltimo nėra, jis nėra registruojamas centralizuotoje nusikaltimų apskaitos sistemoje. Šio proceso kiekvienoje stadijoje nuo pranešimo, pareiškimo apie nusikaltimą gavimo iki sprendimo priėmimo iškelti baudžiamąją bylą ar atsisakyti ją kelti buvo siekiama padaryti taip, kad nusikaltimo „nebūtų“, jei tai įmanoma, jei nusikaltimas nėra labai pavojingas.

Jau pačioje pirmoje pranešimo apie nusikaltimą priėmimo stadijoje buvo stengiamasi pašalinti nukentėjusio asmens norą rašyti pareiškimą. Vidaus reikalų skyriuose (milicijoje) budėtojai dirbdavo „seni vilkai“ – pareigūnai su dideliu darbo milicijoje stažu. Jie meistriškai „atmušinėdavo“ pranešėjus nuo noro rašyti pareiškimą. Pavyzdžiui, į vidaus reikalų skyrių skambina moteris, kuri bando paaiškinti, ką nusikaltėlis jai padarė, ir savo kalboje pavartoja mandagumo žodelį „atleiskite“. Tuo pasinaudoja budėtojas ir jai sako: „kas jus pririšo, to ir prašykite, kad jus atleistų“. Moteris pravirksta ir padeda telefono ragelį...¹²⁰

Jei nukentėjęs nuo nusikaltimo pranešėjas vis dėlto ateina į vidaus reikalų skyrių ir rašo pareiškimą, tai galimą nusikaltimą, jei jis nėra sunkus,

120 Šį konkretų atvejį girdėjo šio teksto autorius Vilniaus miesto Tarybų rajono vidaus reikalų skyriuje.

stengiamasi buvo „panaikinti“ surašant procesinius dokumentus. Pareigūnas pradžioje klausinėja nukentėjusio asmens duomenų, įvykio aplinkybių ir iš jo žodžių surašo pareiškimą apie nusikaltimą, kurį pateikia nukentėjusiam pasirašyti. Tada pareigūnas vėl klausinėja nukentėjusio beveik tų pačių dalykų apie įvykį ir iš jo žodžių surašo kitą dokumentą – liudytojo apklausos protokolą, kurį taip pat pateikia nukentėjusiam pasirašyti. Paskui pareigūnas vėl klausinėja nukentėjusio tų pačių dalykų, iš jo žodžių surašo dar kitą procesinį dokumentą apie patirtą žalą ir taip pat pateikia nukentėjusiam pasirašyti. Tokiu būdu kiekviename iš šių etapų vis mažėja nukentėjusio asmens dėmesys, ką jis pats sako, noras patikrinti prieš pasirašant dokumentą, ką pareigūnas jame užrašė. Policijos pareigūnas kiekviename paskesniame dokumente vis labiau „mažina“ nusikaltimo žalą. Jei nukentėjęs asmuo antrąjį dokumentą pasirašė, jo atidžiai neperskaitęs, reiškia yra didelė tikimybė, kad jis pasirašys neskaitęs ir trečiąjį dokumentą. Viso to rezultatas – įvykio, turinčio nusikaltimo požymių, žala nedidelė, įvykis mažareikšmis, yra dokumentas, kuriame patvirtintas pareiškėjo vertinimas apie įvykio mažareikšmiškumą. Pareigūnas, surašydamas dokumentą apie patirtą žalą, sąmoningai klausia, kiek reikšminga yra nukentėjusiam padaryta žala, ir užrašo tokiais žodžiais, kad jie būtų panašūs į nukentėjusio pasakytus, bet pakreiptus reikiama linkme, kad galima būtų atsisakyti kelti baudžiamąją bylą dėl mažareikšmiškumo.

Net ir iškėlus baudžiamąją bylą ir dėl to privaloma tvarka užregistravus nusikaltimą, vėliau galima buvo jį pašalinti iš registruoto nusikalstamumo statistikos, jei byla buvo nutraukiama paaiškėjus, kad nėra nusikaltimo sudėties. Tokiais ir dar kitokiais būdais buvo mažinami registruoto nusikalstamumo Lietuvoje skaičiai. Žinoma, ne visada. Jei nusikaltimas būdavo sunkus, retai kada jis buvo slepiamas, neregistruojamas.

Kita vertus, buvo sudaromas įspūdis, kad nusikaltimų registracija yra griežtai kontroliuojama. Kartkartėmis vienos ar kitos teritorijos prokuroras nepatvirtindavo vieno, kito nutarimo atsisakyti kelti baudžiamąją bylą ir grąžindavo medžiagą tirti arba pats iškeldavo baudžiamąją bylą. Be to, Vidaus reikalų ministerijos padalinio, atsakingo už nusikaltimų registracijos kontrolę, pareigūnai grasindavo patikrinimais, ar registruojamos visos nusikalstamos veikos, kartais net atlikdavo tokius patikrinimus.

Buvo Lietuvoje ir pažangių aspektų. XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigoje Lietuva buvo pirmaujanti Sovietų Sąjungoje pagal kompiuterinių in-

formacinių sistemų panaudojimą nusikaltimų registracijai, tyrimui ir analizei. Lietuvos SSR vidaus reikalų ministerijoje veikė tuo metu labai pažangi kompiuterinė nusikaltimų registracijos ir analizės informacinė sistema. Ją naudojant automatinio būdu įvairiais pjūviais buvo daromos nusikalstamumo statistinės ataskaitos, pagal kurias buvo galima bent minimaliai analizuoti registruotąjį nusikalstamumą. Ši informacinė sistema buvo naudojama registruotų arba turinčių ypatingus požymius vogtų ar dingusių vertingų daiktų ir įtariamųjų ar nusikaltėlių paieškai. Šio teksto autorius, panaudodamas kompiuterinį terminalą, pirmasis Lietuvoje išimties tvarka pradėjo įvedinėti informaciją apie numeruotus ar registruotus vogtus daiktus ir apie įtariamus nusikaltimo padarymu asmenis, turinčius ypatingus požymius, į šią Vidaus reikalų ministerijos kompiuterinę informacinę sistemą tiesiai (nuotoliniu būdu) iš tuo metu vadinamo Vilniaus miesto Tarybų rajono vidaus reikalų skyriaus. Tuo metu (apie 1989–1990 metus) tai buvo labai pažangu, nes tokio pobūdžio aktuali informacija akimirksniu tapdavo pasiekiamą visai Lietuvos teisėsaugai. Tai sudarė sąlygas operatyviai patikrinti duomenų bazėje, ar konkretus daiktas ar asmuo nėra ieškomas.

Vystant kriminologiją tuo laikotarpiu bene didžiausią įtaką turėjo Lietuvos teismo ekspertizės moksliniame tyrimų institute apie 1965 m.¹²¹ įkurtas Nusikalstamumo priežasčių tyrimo, prevencinių priemonių ruošimo ir tarybinių įstatymų tobulinimo skyrius, kuriam iki 1970 m. vadovavo Marcelis Kazlauskas, o vėliau iki 1989 m. Samuelis Kuklianskis. Skyrius tyrė įvairias kriminologijos problemas: a) nusikalstamumo būklę, struktūrą ir dinamiką; b) nusikalstamumo priežastis. Teikė siūlymus dėl nusikaltimų prevencijos taikymo, mokslines rekomendacijas, kaip gerinti tardymo institucijų, prokuratūros ir teismų veiklą. Šiame kriminologijos skyriuje dirbo vieni žinomiausių sovietmečio (o vėliau ir nepriklausomos) Lietuvos kriminologai. Skyriaus mokslininkai 1961–1985 metais paskelbė apie 350 publikacijų įvairia kriminologine tematika. Šis skyrius ne tik atliko daug kriminologinių tyrimų, bet ir aktyviai skleidė kriminologijos žinias, buvo kriminologijos ir teisės specialistų kalvė. Čia dirbo Vladas Pavilonis, Jurgis Rinkevičius, Marcelis Kaz-

121 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. et al. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 419. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

lauskas, Alfonsas Čepas, Anna Drakšienė, Genovaitė Babachinaitė, Karolis Jovaišas, Jūratė Galinaitytė, Aleksandras Dobryninas ir kiti žinomi teisininkai bei kriminologai. Buvo apginta 15 kandidatinių (dabar daktaro) disertacijų¹²². Įsteigus Teismo ekspertizės institute Kibernetinių tyrimų laboratoriją, jame pradėjo dirbti Aleksandras Dobryninas.

Kitas kriminologijos mokslo židinys Lietuvoje buvo Vilniaus universiteto Teisės fakultetas (Alfonsas Čepas, Vladas Pavilonis), kuriame buvo rengiami teisininkai, dalis jų vėliau specializavosi kriminologijos srityje. 1965 m. Vilniaus universitete Teisės fakultete Baudžiamosios teisės ir proceso katedroje mokymo planuose dėstomų dalykų sąraše yra įrašyta „Tarybinė kriminologija“. Numatytas 32 akademinių valandų skaičius ir atsiskaitymas įskaita. „Tarybinę kriminologiją“ dėstė Alfonsas Čepas. Praėjus keliems metams be kriminologijos paskaitų buvo pradėti dėstyti ir kiti dalykai, susiję su kriminologija: „Nusikaltimų kovų aljansas“ (dėstė Martynas Apanavičius), „Nepilnamečių nusikaltimų problemos“ (dėstė V. Dvareckas), „Nepilnamečių nusikalstamumo įspėjimų problemos“ (dėstė Alfonsas Čepas). Paskaitos buvo skaitomos lietuvių ir rusų kalbomis dieninių, vakarinių ir neakivaizdinių studijų studentams. Pavyzdžiui, iš 1975–1976 m. darbo planų matyti, jog Alfonsas Čepas kriminologiją dėstė IV–V kurso studentams. Nuo pat pradžių didelį susidomėjimą kriminologija Baudžiamosios teisės ir proceso katedroje įrodo ir tai, jog katedros posėdžiuose buvo nagrinėjamos tokios temos: „Apie studentų dalyvavimo formas kovoje su nusikalstamumu“, „Kovos prieš girtuokliavimą priemonių plano sudarymas“, „Studentų dalyvavimo kovoje su nusikalstamumu ir viešosios tvarkos pažeidimais svarstymas“ ir kitos, daugiausiai susijusios su studentų dalyvavimu „kovoje“ prieš nusikaltimus¹²³.

Reikšmingi kriminologiniai darbai taip pat buvo atliekami Minsko aukštosios milicijos mokyklos Vilniaus fakultete¹²⁴. 1978 m. SSRS Vidaus reikalų ministro įsakymu buvo atidarytas Minsko aukštosios milicijos mokyklos Vilniaus filialas (vėliau pavadinimas pakeistas į skyrių, dar vėliau į fakultetą). Jo užduotis buvo rengti Lietuvos SSR ir SSRS Šiaurės vakarų regiono Vidaus reikalų įstaigoms aukščiausios kvalifikacijos kalėjimų prižiūrėtojus ir operatyvi-

122 Justickis, V. *Kriminologija*: Vadovėlis. 1 d. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 21–22.

123 Stalenytė, V. Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai / magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 29–30.

124 Šis fakultetas 1990 m. reorganizuotas į Lietuvos milicijos (paskui į policijos) akademiją.

nius įgaliotinius. Jaunuoliai, kurie mokėsi šioje mokykloje, turėjo studijuoti teisės dalykus, prie kurių buvo priskirta kriminologija ir nusikaltimų profilaktika¹²⁵. Čia vykdė mokslinius tyrimus ir rengė publikacijas kriminologijos temomis tokie žymūs to meto Lietuvoje mokslininkai: Jurijus Bluvšteinas, Viktoras Justickis, Samuelis Kuklianskis, Algimantas Urmonas, Genadijus Volkovas, Eugenijus Mazinas ir kiti.

Tuo metu buvo reikalaujama (išskyrus retus atvejus), kad kriminologinių tyrimų rezultatai būtų publikuojami rusų kalba¹²⁶. Kriminologijoje buvo draudžiama remtis Vakarų mokslinė literatūra. Apie 1980 m. į rusų kalbą pradėtos versti kai kurios Vakarų kriminologų knygos, tačiau prieš tai jos būdavo atidžiai peržiūrimos, ar nekels grėsmės vyraujančiai ideologijai. Buvo pradėta leisti užsienio literatūros apžvalga, ji buvo su grifu „slaptai“, tačiau Lietuvos SSR Teismo ekspertizės mokslinio tyrimo instituto darbuotojai turėjo galimybę su ja susipažinti¹²⁷.

2.2. Kriminologiniai tyrimai

Kriminologijos mokslas tuo metu Lietuvoje buvo labiausiai susijęs su teisės mokslų kryptimi, nes kriminologiją studijavo teisinius dalykus besimokantys asmenys. Kriminologinius tyrimus dažniausiai atlikdavo mokslininkai, kurie buvo baigę teisės mokslus, ir jie dirbo teisės krypties įstaigose: Lietuvos teismo ekspertizės mokslinių tyrimų institute, Vilniaus universiteto Teisės fakultete ir Minsko aukštosios milicijos mokyklos Vilniaus fakultete. Sociologinė kriminologijos pakraipa Lietuvoje atsirado vėliau.

1965–1989 m. laikotarpiu buvo atlikta nemažai kriminologinių tyrimų apie to meto Lietuvos socialinės situacijos vertinimą, išspausdinta apie 400 mokslo darbų¹²⁸. Sovietmečio laikotarpiu buvo apie 20 mokslininkų, kurie apgynė savo mokslinius darbus kriminologijos klausimais. Okupuotoje Lie-

125 Stalenytė, V. Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai / magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 30.

126 Įdomu, kad ir dabartinėje Lietuvoje tas pats straipsnis, parašytas užsienio kalba, vertinamas daugiau darbo valandų, negu parašytas lietuvių kalba.

127 Stalenytė, V. *Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 31.

128 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Leidinyje *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui - 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 419. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

tuvoje atlikti kai kurie kriminologiniai tyrimai turi išliekamąją vertę ir po nepriklausomybės atkūrimo tyrinėjant įvairių socialinių procesų tęstinumo dėsningumus, užtikrinant nusikalstamumo ir jo priežasčių stebėseną. Gaila, kad dauguma šių darbų išspausdinta rusų kalba, kurios jau nebemoka didžioji dalis dabartinės jaunosios kartos atstovų. Žinoma, ne visi šie tyrimai vienu metu aktualūs šiuolaikinėje Lietuvoje. Pavyzdžiui, neliko socialistinių įmonių, išnyko tokie nusikaltimai kaip socialistinio turto grobstymas ir spekuliacija.

Lietuvos mokslininkų labiausiai nagrinėjamos kriminologinės temos buvo grobstymai, nepilnamečių nusikalstamumas, recidyvinis nusikalstamumas, nusikaltėlio asmenybė, bendrosios nusikalstamumo priežastys, bausmių skyrimas ir nusikaltimų prevencija.

Lietuvos teismo ekspertizės mokslinių tyrimų instituto „Nusikalstamumo priežasčių tyrimo, prevencinių priemonių ruošimo ir tarybinių įstatymų tobulinimo“ skyriuje labiausiai nagrinėjamos kriminologinės temos buvo nepilnamečių nusikalstamumas ir grobstymai. Šiame institute tyrėjų mokslo darbai buvo leidžiami atskirais leidiniais, jie tuo pačiu metu buvo ir metodinė priemonė, kurioje privalėjo būti mokslinės rekomendacijos teisėsaugos institucijoms. Darbuotojų moksliniai straipsniai paprastai buvo publikuojami rusų kalba leidiniuose: „Kovos su nusikalstamumu ir teismo ekspertizės klausimai. Mokslinių veikalų rinkinys“¹²⁹. Leidinių redaktoriai kruopščiai tikrindavo straipsnių turinį, kuris turėjo būti tam tikro mokslinio lygio. Parengti straipsniai, kol neapsvarstyti skyriaus susirinkime, paprastai nebuvo publikuojami. Buvo leidžiami ir mokslinių tezių leidiniai, skirti konkrečiai mokslinei konferencijai¹³⁰. Savo straipsnius instituto darbuotojai publikuodavo ir žurnale „Socialistinė teisė“ (lietuvių kalba). Šio žurnalo tikslas buvo teisinių žinių sklaidimas visuomenėje. Jame pasirodžiusius kriminologinės tematikos straipsnius galima sugrupuoti į keturias kategorijas. Žurnale „Socialistinė teisė“ (1968–1990 m., išskyrus 1969, 1974, 1978 m.) rastų kriminologinės tematikos straipsnių kategorijos pagal tos kategorijos publikacijų skaičių buvo pasiskirsčiusios taip: Turto grobstymai – 9 publikacijos, Nepilnamečių

129 Rusiškai – „Вопросы борьбы с преступностью и судебной экспертизы. Сборник научных трудов.“

130 Pavyzdžiui, Problemos kovojant su nusikalstamumu. Vilnius, 1976; Mokslo ir technologijų įgyvendinimas kovojant su nusikalstamumu (konferencijos santrauka). Vilnius, 1986.

nusikaltimai – 8 publikacijos, Recidyvinis nusikalstamumas – 7 publikacijos, Bendri svarstymai apie nusikaltimus ir bausmes – 7 publikacijos¹³¹.

„Kova“ su valstybinio ir visuomeninio turto grobstymu buvo viena iš svarbiausių kriminologinių tyrimų kryptų. Tai buvo logiška, nes šio turto grobstymus buvo visuotinai paplitęs reiškinys, paremtas supratimu, kad valstybinis, visuomeninis (kitai dar vadinamas socialistinis, tarybinis) turtas priklauso liaudžiai. Žmonės turtingesni buvo ne tie, kurie daugiau ir geriau dirbdavo, bet tie, kurie mokėjo „kombinuoti“ – pasiimti sau iš to, kas priklausė visiems, per pažintis ar dėl užimamų pareigų gauti prekių, kurių visiems norintiems neužtenka. Pavyzdžiui, darbininkai mėsos fabrike geriausią mėsą, dešras vogdavo iš fabriko išnešdami jas apjuosę apie liemenį pakabinamuose celofaniniuose maišeliuose, paslėptuose po rūbais. Vogtą mėsą jie ne tik patys suvalgydavo, bet ir parduodavo pažįstamiems ar giminaičiams. O parduotuvėse geros mėsos ar jos gaminių „išmesdavo“ retai, prie jų stovėdavo didelės eilės ir ne visiems užtekėdavo, o įprastai prekystaliuose gulėdavo galvijų kanopos ir kiti prasti, nepaklausūs subproduktai. Be to, socialistinis turtas nebuvo tausojamas. Jis tartum buvo visų, bet kartu ir niekieno. Pavyzdžiui, traktorininkas pietaudamas neišjungdavo traktoriaus variklio. Būdavo ir taip, kad traktorininkas geria degtinę palaukėje, o jo traktoriaus variklis kelias valandas veikia tuščiai, degina kurą. Taip tartum neturėjo būti, bet mažai kas į tai kreipė dėmesį.

Grobstymų teisinius ir kriminologinius aspektus daugiausia tyrinėjo Algimantas Urmonas, Samuelis Kuklianskis, Jurgis Rinkevičius¹³². Buvo analizuojamas šios rūšies nusikaltimų paplitimas, raida, veiksniai, rengiamos profilaktinės priemonės. Samuelis Kuklianskis tyrinėjo pinigų grobimo ir šių nusikaltimų prevencijos problemas¹³³. Algimantas Urmonas, Karolis Jovaišas, Samuelis Kuklianskis ir Jurgis Rinkevičius tyrinėjo socialistinio turto grobstytojo asmenybę¹³⁴. Algimantas Urmonas tyrinėjo nusikaltėlio asmeny-

131 Stalenytė, V. Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai / magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 31–32.

132 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. et al. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 419. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

133 Kuklianskis, S. *Rassledovanie i preduprezhdenie hishhenij denezhnyh sredstv: (metodicheskie rekomendacii)*. Vil'nius: NIISje Ministerstva justicii Litovskoj SSR, 1974.

134 Urmonas, A. et al. *Lichnost' rashititelja i bor'ba s hishhenijami socialisticheskogo imushhestva*.

bę veikiančius veiksnius¹³⁵ ir prevencinio poveikio tipus socialistinio turto grobstytojo asmenybei¹³⁶. Veiksmų, struktūros ir dinamikos žinojimas turėjo reikšmės svarstant, kokios turi būti bausmės už socialistinio turto grobimą¹³⁷. Straipsniuose, susijusiuose su grobimų tematika, visuomenei buvo pateikiamos mintys, kad grobstymą lemia bendros nusikalstamumo priežastys – tai ideologinio, auklėjamojo pobūdžio veiksniai, kurie yra „praeities atgyvenos“, ir organizacinio, valdymo pobūdžio trūkumai¹³⁸. Buvo teigiama, kad sutvarčius šiuos organizacinio, valdymo pobūdžio trūkumus ir tinkamai auklėjant naująją kartą nusikaltimai, susiję su grobstymu, turi išnykti. Be abejo, žiūrint iš šiuolaikinio kriminologijos mokslo perspektyvos, tokie nusikaltimai negali visiškai išnykti, tačiau akcentas į auklėjimą buvo uždėtas tinkamai. Šiuolaikinio kriminologijos mokslo plotmėje žinome, kad lemiamas nusikaltimų kriminogeninis veiksnys yra žmogaus socializacijos defektai, netinkami, nepasiekti auklėjimo rezultatai. Jei žmogus turi įdiegtą vidinį įsitikinimą, kad taip elgtis negalima, jis dažniausiai taip ir nesiels, nepriklausomai nuo to, gresia jam už tai bausmės, ar ne.

Kita plačiai paplitusi tematika buvo *nepilnamečių nusikalstamumas ir jo prevencija*. Šios tematikos klausimus sovietmečiu daugiausia nagrinėjo: Jūratė Galinaitytė, Anna Drakšienė, Alfonsas Čepas, Vladas Pavidonis, Antanas Dapšys, Vytautas Kojala, Genovaitė Babachinaitė ir Viktoras Justickis¹³⁹. Genovaitė Babachinaitė tyrinėjo nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevenciją¹⁴⁰. Genovaitė Babachinaitė, Alfonsas Čepas ir Antanas Dapšys tyrinėjo ne-

Vil'njus: NIISJe MJu Litovskoj SSR, 1982, s. 5–9, 16–24.

135 Urmonas, A. Faktory, vozdejstvujushhie na formirovanie lichnosti prestupnikov, sovershivshih krazhi socialisticheskogo imushhestva. *Sbornik nauchnyh trudov NIISJe MJu Litovskoj SSR*. 1980, 6, s. 224–238.

136 Urmonas, A. Tipy regulirujushhego vozdejstvija na lichnost' pri preduprezhdenii sovershenija hishhenij socialisticheskogo imushhestva. *Voprosy sudebnoj jekspertizy i kriminologii*. 1980, 15, s. 99–108.

137 Kuklianskis, S. Kriminalinės bausmės už socialistinio turto grobimą. *Socialistinė teisė*. 1975, 3, p. 9–14.

138 Stalenytė, V. Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai / magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 32.

139 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. et al. *Regnum est*. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. *Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 419. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

140 Babachinaitė, G. *Nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencija: informacinė - metodinė priemonė*. Vilnius, 1989.

pilnamečio asmenybę¹⁴¹. Genovaitė Babachinaitė ir Antanas Dapšys tyrinėjo aktualias šeimos ir nepilnamečių teisėtvarkos pažeidimų prevencijos problemas¹⁴². Genovaitė Babachinaitė ir Anna Drakšienė tyrinėjo nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvoje ankstyvosios profilaktikos problemas¹⁴³. Alfonsas Čepas tyrinėjo nepilnamečių nusikalstamumą, jo priežastis ir prevenciją¹⁴⁴. Anna Drakšienė tyrinėjo dirbančių nepilnamečių teisės pažeidimų prevencijos problemas¹⁴⁵. Jūratė Galinaitytė tyrinėjo nepilnamečių nusikaltimų prevencijos problemas¹⁴⁶, Viktoras Justickis – nepilnamečių teisės pažeidėjų charakterio nukrypimus¹⁴⁷.

Tuo metu buvo laikomasi nuomonės, kad prevencija turi prasidėti ankstyvajame žmogaus amžiuje, ne tada, kai jis padaro nusikaltimą ir yra teisiamas, bet kada dar nėra nusikaltęs. Buvo teigiama, kad: „Neretai net ir nežymūs teisės pažeidimai tampa nusikalstamos veiklos „preliudija“, todėl reikia didesnę dėmesį skirti tiems nepilnamečiams, kurie netinkamai elgiasi mokymosi įstaigose, darbovietėje, viešosiose vietose arba gyvena nedarniose šeimose.“¹⁴⁸ Kriminologijai buvo iškeltas tikslas – analizuoti visus nepilnamečių nusikalstamą elgesį galinčius lemti veiksnius ir įvardyti tinkamas prevencijos priemonės, taip pat nurodyti, kaip reikia teisingai derinti baudžiamojo ir auklėjamojo darbo poveikio priemones¹⁴⁹. Tai buvo svarbu derinant ir pla-

141 Babachinaitė, G.; Čepas, A.; Dapšys, A. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius: Mintis, 1984.

142 Babachinaitė, G.; Dapšys, A. *Aktualios šeimos ir nepilnamečių teisėtvarkos pažeidimų prevencijos problemos: metodinė medžiaga*. Vilnius: Žinija, 1983.

143 Babachinaitė, G.; Drakšienė, A. *Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvos TSR ankstyvosios profilaktikos problemos: medžiaga lektoriui*. Vilnius: Žinija, 1982.

144 Čepas, A. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys: mokymo priemonė*. Vilnius, 1982; Čepas, A. *Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys: medžiaga lektoriui*. Vilnius: Žinija, 1983; Čepas, A. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTSR Aukštojo ir spec. vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė-redakcinė taryba, 1986; Čepas, A.; Pavilionis, V. *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija*. Vilnius: Mintis, 1973.

145 Drakšienė, A. *Предупреждение правонарушений работающих несовершеннолетних: (методические пособия)*. Вильнюс: НИИСЭ Министерства юстиции Литовской ССР, 1976.

146 Galinaitytė, J. *Nepilnamečių nusikaltimų profilaktika*. Vilnius: Mintis, 1975.

147 Justickis, V. *Nepilnamečių teisės pažeidėjų charakterio nukrypimai*. Kaunas: Šviesa, 1984.

148 Jacovskis, E. Nepilnamečių nusikalstamumui – veiksminga užkarda. *Socialistinė teisė*. 1984, 1, p. 4–10.

149 Kojala, V. Nepilnamečių nusikalstamumo likvidavimas – mūsų laikmečio užduotis. *Socialistinė teisė*. 1968, 4, p. 20.

nuojant atitinkamų organizacijų bei darinių, turinčių užtikrinti koordinuotą darbą su nepilnamečiais, kad jie nenusikalstų, veiklą.

Daug dėmesio buvo skiriama *recidyviniam nusikalstamumui*. Mokslininkai nagrinėjo nusikaltimų recidyvo sampratą¹⁵⁰, tyrinėjo recidyvinio nusikalstamumo Lietuvoje būklę, dinamiką ir struktūrą¹⁵¹, nusikaltimų recidyvą lemiančias aplinkybes¹⁵². Recidyvinis nusikalstamumas – tai indikatorius, rodantis nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonių neveiksmingumą, blogus rezultatus. Buvo rašoma, kad ne vien pats asmuo yra kaltas dėl tokio elgesio: „Pats recidyvizmo buvimo faktas liudija ir apie tam tikrus baudžiamosios praktikos ir pataisos įstaigų darbo veiklos trūkumus.“¹⁵³ Tais laikais išsiskyrė dvi priešingos mokslininkų nuomonės apie tai, kaip reikia mažinti recidyvą. Jonas Misiūnas rašė: „Su recidyviniais nusikaltimais teismai turi kovoti ryžtingai, taikydami visą baudžiamojo įstatymo jėgą. Bet koks liberalumas ar neteisingai suprastas humaniškumas šiuo atveju yra žalingas“.¹⁵⁴ Nors prieš tai, kitame straipsnyje, remiantis tyrimo rezultatais, tai buvo paneigta: „<...> per didelis bausmės griežtumas tik apsunkina nuteistojo pataisymą ir perauklėjimą“¹⁵⁵. Buvo teigiama, kad „kovos“ su recidyvizmu sėkmė priklauso nuo socialinių nusikalstamumo prevencijos priemonių, kad recidyvinio nusikalstamumo prevencijai yra labai svarbus bendras kultūrinis lygis ir specialybė. Buvo teigiama, jog kiekvienas nusikaltimas turi būti išaiškintas, kad nekiltų pagunda nusikalsti. Manyta, kad asmuo privalo turėti veiklos – reikalingas socialinis, kultūrinis ir darbinis užimtumas. Kriminologijos mokslui buvo keliamas tikslas analizuoti visus galimus recidyvizmo veiksnius ir teikti prevencijos priemonių, galinčių padėti išgyvendinti šią „buržuazinę liekaną“¹⁵⁶.

150 Urmonas, A. O ponjatii recidiva prestuplenij. *Sbornik nauchnyh trudov NIISJe MJu Litovskoj SSR*. 1975, 5, s. 171–177.

151 Urmonas, A. *Sostojanie, dinamika i struktura recidyvnoj prestupnosti v Litovskoj SSR (Nauchnyj doklad)*. Vil'njus: NIISJe MJu Litovskoj SSR, 1972.

152 Urmonas, A. *Aplinkybės, sąlygojančios nusikaltimų recidyvą*. Vilnius: TEMTI, 1974.; Urmonas, A.; Kuklianskis, S.; Janauskas, A. Nusikaltimų recidyvą sąlygojančios aplinkybės. *Socialistinė teisė*. 1976, 2, p. 13–17.

153 Bluvšteinas, J.; Lapinskas, K. Keletas recidyvinio nusikalstamumo bruožų Tarybų Lietuvoje. *Socialistinė teisė*. 1970, 3, p. 8.

154 Misiūnas, J. Bausmės individualizavimas – kovos su nusikalstamumu efektyvumo sąlyga. *Socialistinė teisė*. 1973, 4, p. 5.

155 Bluvšteinas, J.; Lapinskas, K. Keletas recidyvinio nusikalstamumo bruožų Tarybų Lietuvoje. *Socialistinė teisė*. 1970, 3, p. 12.

156 Stalenytė, V. *Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 33.

Nusikaltėlio asmenybę tyrinėjo Algimantas Urmonas¹⁵⁷, asmenis, grįžusius iš įkalinimo įstaigų, Jonas Stašinskas.

Nemažai publikacijų pasirodė ir apie *bendras nusikaltimų darymo priežastis, baudmių skyrimą ir prevenciją*, neįvardinant konkrečios nusikaltimų rūšies. Buvo nagrinėjamos nusikalstamumo ir girtavimo sąsajos¹⁵⁸, visuomenės vaidmuo „kovoje“ su nusikalstamumu¹⁵⁹, nusikaltimo ir baudmės klausimai¹⁶⁰, milicijos darbuotojų psichologinio poveikio asmenybei metodai¹⁶¹.

Baudmės paskirtis tarybinėje teisėje buvo paimta iš klasikinės bei pozityviosios mokyklos ir sujungta į bendrą: „Bausme ne tik siekiama nubausti už padarytą nusikaltimą, bet ir pataisyti bei perauklėti nuteistuosius, užkirsti kelią naujiems tiek nuteistųjų, tiek ir kitų asmenų nusikaltimams.“¹⁶² Iš vienos, pusės buvo siekiama nubausti (tą siūlė klasikinės kriminologijos paradigmos atstovai), iš kitos pusės, perauklėti (tai teigė pozityvistinės kriminologijos paradigmos atstovai)¹⁶³. Iš klasikinės kriminologijos paradigmos taip pat buvo

157 Urmonas, A. Zadachi issledovaniya lichnosti prestupnika, sovershivshego krazhi. *Problemy preduprezhdeniya prestupnosti i dal'nejshego ukreplenija zakonnotii i pravoporjadka*. Moskva: VipIR i RMPP, 1973, c. 30–32; Urmonas, A. Ob izuchenii mesta potrebnostej v strukture lichnosti prestupnika vora. *Voprosy kriminologii, ugovnogo prava, procesa i prokurorskogo nadzora*. Moskva, 1975, c. 49–59; Urmonas, A. Voprosy metodiki izuchenija lichnosti prestupnika. *Voprosy sudebnoj jekspertizy i kriminologii*. 1976, 12, c. 117–122; Urmonas, A. Problemy ispol'zovaniya dannyh o lichnosti prestupnika dlja ee pereformirovaniya. *Voprosy sudebnoj jekspertizy i kriminologii*. 1977, 13, c. 87–92; Urmonas, A. Ob izuchenii problem lichnosti prestupnika, sovershivshego krazhi socialisticheskogo imushhestva. *Problemy sovershenstvovaniya grazhdanskogo i ugovno - pravovogo zakonodatel'stva. Ugovlovo - pravovye nauki*. Vilnius: Vilnjusskij universitet, 1979, c. 70–71; Urmonas, A. Ispol'zovanie vozrastnogo kriterija v differencirovannom izuchenii lichnosti recidivista korystnoj napravlenosti. *Ispol'zovanie sovremennyh dostizhenij nauki i tehniki v dejatel'nosti sledstvennyh organov i snov po bor'be s prestupnost'ju*. Vilnius: NIISJe MJu Litovskoj SSR, 1981, c. 387–390; Urmonas, A.; Bocholov, S. *Formirovanie lichnosti prestupnika*. Minsk: MVSh MVD SSSR, 1987.

158 Čepas, A.; Stašinskas, J. *Girtavimas ir nusikalstamumas: (medžiaga lektoriui)*. Vilnius: Žinija, 1973.

159 Apanavičius, M.; Danisevičius, P. *Visuomenės vaidmuo kovoje su nusikalstamumu*. Vilnius: Mintis, 1964; Kukliansky, S. Visuomenės dalyvavimas kovoje su nusikalstamumu. *Socialistinė teisė: Lietuvos TSR Teisingumo ministerijos biuletenis*. 1989, 4, p. 31–33.

160 Kazlauskas, M. *Nuo nusikaltimo iki baudmės*. Vilnius: Mintis, 1980.

161 Justickis, V. *Primenenie metodov psihologicheskogo vozdejstvija na lichnost' v dejatel'nosti so-trudnikov milicii po preduprezhdeniju prestuplenij: uchebnoe posobie*. Minsk: Minskaja vysshaja shkola MVD SSSR, 1986.

162 Žalkauskas, R. Baudmės parinkimo motyvai. *Socialistinė teisė*. 1970, 1, p. 41.

163 Stalenytė, V. *Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 33–34.

paimtas ir įtvirtintas tarybinėje teisėje baudmės neišvengiamumo principas: „<..> baudmės jėga – jos neišvengiamumas. Teisingos baudmės paskyrimas yra efektyvios kovos su nusikaltimais ir jų prevencijos sąlyga.“¹⁶⁴ Tačiau kartu egzistavo ir pozityvistinei paradigmai būdingi aspektai, buvo atsižvelgiama į asmenį, kas daro nusikaltimus ir kodėl: „Nusikaltėlių asmenybės tyrimo duomenys leidžia išsiaiškinti atskiriems nusikaltėlių kontingentams būdingus socialinės degradacijos, antisovietiško elgesio savybių formavimosi tipiškus bruožus, formavimosi sąlygas ir ištakas.“¹⁶⁵ Buvo manoma, kad šias savybes reikia žinoti, norint sėkmingai užtikrinti teisėtumą ir teisės saugą šalyje, todėl reikia sistemingai ir nuodugniai analizuoti padėtį kiekvienoje vietovėje¹⁶⁶. Kriminologija turėjo nagrinėti nusikalstamumo paplitimą, dinamiką ir struktūrą. Kyla klausimas, kas lėmė tai, kad sovietmečio laikotarpiu kriminologija daugiausia dėmesio skyrė nusikaltimų prevencijai ir asmenybei (galimam asmens paveikimui)? Sovietmečiu vyravo nuomonė, jog yra idealių žmonių, kurie niekada nenusikalto ir niekada nenusikals, todėl reikėjo orientuotis į tuos asmenis ir ieškoti priemonių, kad ir visuomenė tokia taptų¹⁶⁷.

Įdomu tai, kad okupuotos Lietuvos laikotarpiu parengtų mokslinių publikacijų, kuriose būtų tyrinėjami korupcijos kriminologiniai aspektai, nepavyko rasti, nors tuo metu Lietuvoje, kaip ir visoje Sovietų sąjungoje, korupcija („blatas“) buvo ypač paplitusi visais lygiais – nuo paties žemiausio iki aukščiausio. Korupcija buvo įprastas reiškinys, sovietinės kultūros dalis. Vieni žmonės reikalaudavo kyšių, neteikdami paslaugų, kurias privalėjo teikti, ar teikdami jas prasčiau, duodami suprasti, kad reikia papildomo atlygio („patepti“) ir imdavo „atlygį“, kiti žmonės patys siūlydavo, duodavo kyšius už geresnių, greitesnių ar tiesiog paslaugų gavimą. Gerai gyveno tie apsukrūs žmonės, kurie puikiai išmanė, ką, kam ir kada duoti, ko, iš ko ir kada reikalausti, ir mokėjo tai daryti drąsiai, subtiliai, užslėptai ar net visiškai atvirai. Žinoma, korupcija oficialiai buvo smerkiama, bet į ją buvo žiūrima atlaidžiai. Dar daugiau, korumpuoti („savi“) žmonės buvo vertinami, jie greitai kildavo

164 Palskys, E. Baudmės evoliucija. *Socialistinė teisė*. 1976, 1, p. 51.

165 Kuklianskytė, F.; Kuklianskis, S. Parengtinio tardymo tikslai ir nusikaltėlio asmenybės tyrimas. *Socialistinė teisė*. 1983, 3, p. 25.

166 Stalenytė, V. *Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016, p. 34.

167 *Ibid.*

karjeros laiptais, o sąžiningi, principingi žmonės buvo slopinami. Kam reikalingas pareigūnas ar valdininkas, jei su juo negalima susitarti?

Bene labiausiai prie kriminologijos mokslo formavimosi sovietmečiu prisidėjo Jurius Bluvšteinas, Jis buvo pirmasis Lietuvos kriminologas, 1975 m. apgynė daktaro disertaciją. Tai buvo pirmoji kriminologinė disertacija Lietuvoje. Dirbdamas tuometinėje Vidaus reikalų ministerijoje, jis pirmasis apibendrinio statistinę medžiagą, bandė išsiaiškinti, kaip statistinius metodus galima taikyti kriminologiniuose tyrimuose. Jis neabejotinai yra vienas žymiausių Lietuvos kriminologų, kurį domino visi kriminologijos klausimai: kriminologijos vieta ir funkcijos, kriminologijos sąvokos, metodai, nusikaltėlio asmenybė, recidyvizmas ir kiti¹⁶⁸ J. Bluvšteino ir N. Zablockio darbuose pradėtas naudoti atpažinimo proceso modelis, kuris leido eksperimentais pagrįsti socialinį nusikalstamumo pobūdį¹⁶⁹. Taigi J. Bluvšteinas labai daug prisidėjo prie kriminologinės minties plėtros, vertinant ne vien tik iš santykio su teisės mokslu, bet ir ieškant sąsajų ir su kitais mokslais.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad profesionalus kriminologijos mokslas Lietuvoje susiformavo sovietmečiu, jo pradžia – pirmieji kriminologijos kursai ir atlikti moksliniai tyrimai. Mokslininkai tuo laikotarpiu galėjo daug ką tyrinėti, tačiau ne visi tyrimų rezultatai viešai dėl ideologinių priežasčių buvo skelbiami, dalis jų (ypač apie nusikalstamumo paplitimą ir dinamiką) buvo skelbiami su grifu „slaptai“ ar „tarnybiniam naudojimui“.

Kriminologiniai tyrimai, užuot padėję tvirtinti socialistinės santvarkos pagrindus, juos griovė. Tyrimų rezultatai rodė tikrą antisocialinių reiškinių paplitimą. Jie neretai buvo tokie demaskuojantys, kad griovė patį socializmo kaip tobulos visuomenės įvaizdį. Teikiant tyrimų išvadas nuolat buvo susiduriama su reikalavimu jas „švelninti“¹⁷⁰.

168 Justickis, V. *Kriminologija*. Vadovėlis. 1 d. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 25–26.

169 Bluvšteinas, J. et al. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 35.

170 Justickis, V. *Kriminologija: Vadovėlis. 1 d.* Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001, p. 23.

3. Kriminologija Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę 1990–2017 metais

3.1. Kriminologijos mokslo Lietuvoje plėtojimo sąlygos ir svarbiausi veiksniai

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, atsirado daug ekonominių, teisinių, politinių, socialinių ir kitokių problemų, kurias buvo sunku greitai išspręsti. Pereinant į rinkos ekonomiką, išlaisvintos paslaugų ir prekių kainos pradėjo staigiai didėti, tačiau daugumos žmonių pajamos labai atsiliko nuo kylančių kainų. Reali perkamoji galia daugelio Lietuvos gyventojų smarkiai sumažėjo. Pirmaisiais atkurtos Nepriklausomybės metais žmonės nebegalėjo pirkti to, ką buvo įpratę pirkti. Buvo įvesti net kai kurių prekių perkamo kiekio apribojimai. Pavyzdžiui, dėl Sovietų sąjungos paskelbtos blokados Lietuvai automobilių degalų vienam asmeniui buvo galima įsigyti tik labai mažą kiekį. Žmonės turėjo apriboti savo poreikius, sumažėjo galimybės spręsti savo problemas. Tačiau daugelis žmonių neverkšleno, optimistiškai žiūrėjo į ateitį ir džiaugėsi atkurta Nepriklausomybe.

Dalis Lietuvos gyventojų, pajutę naujas ekonomines galimybes, susidariusia padėtimi pasinaudojo siekdami savo turtinių tikslų. Suklestėjo įvairių prekių perpardavinėtojai, kurie iš didžiulių antkainių uždirbdavo gerokai daugiau negu įprastus ar / ir aukštos kvalifikacijos darbus dirbantys asmenys. Kai kurie žmonės, pasinaudodami galimybėmis, pusvelčiui įsigydavo valstybės privatizuojamą turtą, kurio vertė kildavo milžiniškais tempais. Dalis žmonių ėmėsi savo verslo ir, esant mažai konkurencijai, uždirbdavo didžiulį pelną. Kiti užsiėmė nelegaliais verslais ir taip staiga pralobo. Dar kiti pradėjo reketuoti sėkmingai dirbančius verslininkus reikalaudami sumokėti „mokesť“ už jų verslo saugumą, nemokančius terorizuodavo psichologiškai ar / ir fiziškai. Taip staiga atsirado nedidelis labai praturtėjusių gyventojų sluoksnis, labai padidėjo Lietuvos gyventojų turtinė diferenciacija, kuri iki tol buvo santykinai nedidelė, – vienas iš svarbiausių kriminogeninių veiksnių, kurį žinojo net Antikos mąstytojai. Turtinio pobūdžio nusikaltimai daugelyje pasaulio valstybių (ir Lietuvoje) sudaro apie $\frac{3}{4}$ visų užregistruotų nusikaltimų. Todėl

turtinės diferenciacijos didėjimas reikšmingai prisideda prie nusikalstamo elgesio plitimo.

Šios ir kitos aplinkybės paskatino staigų nusikalstamumo Lietuvoje didėjimą (1 pav.). Nusikalstamumo lygis Lietuvoje 100 tūkstančių gyventojų per pirmąjį atkurtos nepriklausomybės dešimtmetį (1990–2000 m.) padidėjo 2,3 karto. Toks staigus ir didelis nusikalstamumo šuolis Lietuvoje, iš vienos pusės, buvo dėsningas šalims, išsilaisvinusioms iš totalitarinio režimo. Iš kitos pusės, šis šuolis išryškino teisėsaugos institucijų, teismų, teisės, baudžiamosios ir socialinės politikos bei kitų sričių spragas.

Todėl siekiant kontroliuoti, stabdyti greitai didėjančią nusikalstamumą, reikėjo keisti įstatymus, stiprinti teisėsaugos institucijas ir visą teisingumo sistemą, spręsti svarbiausias socialines kriminogenines problemas. Tačiau tam trūko politikų supratimo, racionalių, mokslinių tyrimų rezultatais ir ekspertų išvadomis grįstų sprendimų.

Viena iš svarbiausių reakcijos į milžiniškais tempais didėjančią nusikalstamumą teisinio poveikio priemonių buvo nacionalinių nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programų priėmimas. Deja, išnagrinėjus 49 nacionalines nusikalstamumo prevencijos programas, parengtas 1993–2010 m. Lietuvoje, paaiškėjo, kad nebuvo parengta nė viena nusikalstamumo prevencijos programa, kuri tenkintų visus kriterijus, kurie tokioms programoms būtini. Daugumai nusikalstamumo prevencijos programų būdingi trūkumai¹⁷¹: sprendžiamos problemos suformuluotos netiksliai ir nekonkrečiai – neišskiriama pagrindinė problema, kuriai spręsti kuriama programa, bei jos masto ir turinio neįmanoma nustatyti objektyviai pamatuojamais rodikliais; tikslai nekonkretūs ir netikslūs – neapibrėžiami poveikio objektai ir juose siekiami pokyčiai bei numatyti rezultatai; nekonkretūs uždaviniai – nenumatyti objektyviais rodikliais išmatuojami rezultatai, kuriuos pasiekus uždaviniai yra išsprendžiami; neįvertinamos priemonių įgyvendinimo finansinės sąnaudos; nenumatomas nevyriausybinių organizacijų ir individualių asmenų dalyvavimas įgyvendinant tam tikras priemones ir kiti.

Vienas iš didžiausių parengtų prevencijos programų trūkumų – nė vienoje iš 49 tirtų nusikalstamumo prevencijos programų neapibūdintas į pro-

171 Kiškis, A.; Kuodytė, A. Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (2), p. 771–801. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://repository.mruni.eu/handle/007/11094>>.

gramą atrinktų priemonių potencialus veiksmingumas – įtraukiant priemonę į programą, nebuvo daroma jokių jos veiksmingumo patikrinimų. Taip buvo rengiamos daugelio institucijų pastangų ir finansinių lėšų reikalaujančios nacionalinio lygio prevencijos programos, tačiau buvo visiškai neaiškus jų prevencinis poveikis. Žinoma, kažkoks poveikis tikėtina buvo. Tačiau jei būtų skiriama daugiau dėmesio programų veiksmingumui, jų antikriminogeninis poveikis neabejotinai būtų gerokai didesnis.

Kitas svarbus nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės būdas buvo specializuotų įstaigų, tarnybų, padalinių darbui su konkrečiomis nusikalstamumo rūšimis steigimas. Tam reikėjo parengti atitinkamus steigiamų struktūrinių elementų paskirtį, funkcijas, įgaliojimus, pavaldumą, organizacinę struktūrą ir kitus aspektus reglamentuojančius teisės aktus. Buvo įsteigtos Sunkaus ir organizuoto nusikalstamumo tyrimo valdyba, Specialiųjų tyrimų tarnyba (kovos su korupcija institucija), Lietuvos kibernetinių nusikaltimų kompetencijų ir tyrimų centras, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu centras, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, Muitinės departamentas, Valstybės sienos apsaugos tarnyba bei daug kitų. Šios specializuotos įstaigos, tarnybos, departamentai ir centrai neabejotinai veiksmingiau vykdė atitinkamų rūšių nusikaltimų prevenciją ir kontrolę.

3.1.1. Kriminologijos mokslo židiniai Lietuvoje

Remiantis pažangiausių šalių patirtimi 1997 m. buvo įsteigta viešoji įstaiga *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* (toliau – NPLC) – viena iš reikšmingiausių specializuotų įstaigų būtent nusikalstamumo prevencijos srityje plačiąja prasme. Centro steigimą inicijavo Jungtinių Tautų vystymo programos atstovybė Lietuvoje ir jo steigimui skyrė apie 0,5 milijono litų. Centro steigėjai buvo: Lietuvos Respublikos Prezidentas, Lietuvos Respublikos Seimas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Vilniaus miesto savivaldybė ir Lietuvos savivaldybių asociacija. Nacionalinė ACQUIS priėmimo programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. lapkričio 10 d. nutarimu Nr. 1305, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrui pavedė nusikaltimų prevencijos tarybos funkcijas: teikti valstybės institucijoms išvadas dėl nusikalstamumo mažinimo priemonių, formuoti nusikalstamumo prevencijos politiką ir nagrinėti nusikalstamumo priežastis.

NPLC vaidmuo Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje buvo įtvirtintas svarbiausiuose teisinės reformos dokumentuose. Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. birželio 25 d. patvirtinti Teisinės sistemos reformos metmenys, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. gruodžio 3 d. patvirtinti Lietuvos policijos reformos metmenys Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrui patikėjo valstybės, nevyriausybinės, mokslo institucijas bei privačias iniciatyvas, formuoti mokslškai pagrįstą nusikalstamumo prevencijos, jo priežasčių bei sąlygų šalinimo politiką, sukurti ir įgyvendinti veiksmingą nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje sistemą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 1998 m. lapkričio 19 d. nutarimu Nr. 1347 Centrai pavedė koordinuoti Lietuvos Respublikos Vyriausybės bendradarbiavimą su Jungtinių Tautų nusikaltimų prevencijos ir baudžiamosios justicijos komisija Vienoje¹⁷².

NPLC dalyvavo daugelyje nusikaltimų prevencijai skirtų nacionalinių programų¹⁷³: Komplexinės priemonės teisinės atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo tvarkai ir finansams veiksmingumui didinti, organizuotų nusikaltimų ir korupcijos prevencijai stiprinti, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. balandžio 9 d. nutarimu Nr. 433; Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 62; Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 1999–2003 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 6 d. nutarimu Nr. 970; Nacionalinė programa prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 11 d. nutarimu Nr. 29; Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 metų programa, pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. 62; Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. IX-711; Nepilnamečių justicijos 2004–2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 600; Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005–2006 metų įgyvendinimo priemonių planas, patvirtintas Lietu-

172 Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-13] <www.nplc.lt>.

173 Veikla. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-13] <www.nplc.lt/veikla/>.

vos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 12 d. nutarimu Nr. 12; Kompleksinė autotransporto priemonių vagysčių prevencijos ir kontrolės 2005–2007 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 387; Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2007–2009 metų įgyvendinimo priemonių planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 8 d. nutarimu Nr. 806; Nepilnamečių justicijos 2009–2013 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimu Nr. 1070.

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras dalyvavo ir nusikaltimų prevencijos tyrimų projektuose¹⁷⁴. Vienas iš jų tarptautinis projektas EURO-JUSTIS – Moksliniai pasitikėjimo teisingumu indikatoriai politikos vertinimui¹⁷⁵. Projekto tikslai: sukurti ir išbandyti naujus tyrimais pagrįstus rodiklius, leidžiančius įvertinti visuomenės pasitikėjimą teisingumu ir saugumo jausmą; pasiekti susitarimo tarp ES valstybių narių dėl objektyvių visuomenės pasitikėjimo teisingumu kriterijų. Projektas vykdytas 2008–2011 m. pagal Europos Sąjungos 7-ąją bendrąją mokslinių tyrimų, technologinės plėtros ir demonstracinės veiklos programą. Projekto koordinatorius – Londono Birkbeko koledžo Baudžiamosios politikos tyrimų institutas.

Kitas projektas – Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinė sistema. Apie jį plačiau šiame leidinyje kalbant apie kriminologines informacines sistemas.

NPLC vykdė ir Nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės apsaugos programą¹⁷⁶, siekiant gerinti nusikaltimų aukų teisinę ir socialinę apsaugą Lietuvoje, laiku teikti informaciją apie viktimizacijos procesus, jų išvengimo, neutralizavimo, taip pat neigiamų padarinių šalinimo galimybes, spręsti pagalbos nusikaltimų aukoms problemas, skatinti nusikaltimų aukas aktyviau dalyvauti sprendžiant konfliktus, kylančius dėl nusikaltimų, baudžiamųjų nusižengimų, kitų teisės pažeidimų, kurti, diegti viktimologines prevencijos priemones. Vykdam šią programą, buvo atliekama nusikaltimų aukų teisinės ir socialinės padėties Lietuvoje diagnostika, vykdomi viktimologiniai tyrimai, plėtojama jų metodologija, tobulinama nusikaltimų aukų teisinė apsauga, buvo atlieka-

174 *Ibid.*

175 Angliškai – Scientific Indicators of Confidence in Justice Tools for Policy Assessment.

176 Nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės apsaugos programa. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-15] <<http://nplc.lt/PAI/>>.

ma nusikaltimų aukų teisinės padėties (teisinio statuso įvertinimas) analizė pagal nacionalinius bei tarptautinius teisės aktus. Šios analizės pagrindu buvo atskleistos nusikaltimų aukų teisinės apsaugos ir teisinio reguliavimo spragos Lietuvos įstatymuose, teikiami įstatymų pakeitimų siūlymai. Vykdamas šią programą, buvo nagrinėjamas nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio konflikto sprendimas (teisiniai ir psichologiniai aspektai), nusikaltimo aukos (nukentėjusiojo) ir nusikaltėlio (kaltininko) susitaikymas, aukos ir nusikaltėlio mediacija (tarpininkavimas), atskleidžiamos problemos Lietuvoje ir teikiami siūlymai joms spręsti. Taip pat buvo atliekamas nevyriausybių organizacijų (NVO), teikiančių pagalbą nusikaltimų aukoms, monitoringas, teikiami siūlymai dėl jų sistemos tobulinimo. Buvo kaupiama, analizuojama ir tobulinama viktimologinė statistika.

NPLC sukūrė įvairaus lygio nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų, su nusikaltimų prevencija susijusių kitų programų (socialinių, ekonominių, švietimo) duomenų bazę¹⁷⁷, veikiančią Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro interneto svetainėje. Buvo susisteminta informacija apie nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programas ir jų priemones. Tai sudarė sąlygas išvengti nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonių kartojimosi, padėjo derinti prevencinės veiklos subjektų darbą ir taupyti šiai veiklai skiriamas lėšas. Duomenų bazėje sukaupta struktūrizuota informacija buvo naudinga programų vykdymo ir efektyvumo analizei, programų tobulinimui, naujų programų planavimui ir kūrimui.

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras vykdė ir programą „Pilietinė savisaugos iniciatyva“, skirtą visiems Lietuvos gyventojams, vietos savivaldos bei teisėsaugos institucijoms¹⁷⁸. Vykdamas šią programą buvo skatinama saugi kaimynystė ir saugi aplinka, skatinamas teisėsaugos, savivaldybės institucijų ir gyventojų bendradarbiavimas, buvo supažindinama su teigiama Lietuvos ir užsienio šalių patirtimi vykdamas panašias programas („Saugi kaimynystė“, „Saugi bendruomenė“, „Nusikaltimų stabdytojai“ ir kitos).

NPLC vykdė projektą „Atverkime duris“¹⁷⁹, kuris orientuotas į dabartinės jaunimo nusikalstamumo (konkrečiai, psichoaktyviųjų medžiagų vartoji-

177 Nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programų duomenų bazės sukūrimas. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-15]. <<http://nplc.lt/NPKPDB/>>.

178 Programa „Pilietinė savisaugos iniciatyva“. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-15] <<http://nplc.lt/PSI/>>.

179 Projektą rėmė Nyderlandų Karalystės ambasada Lietuvos Respublikoje.

mo prevencijos) ir geriausios šiuo metu taikomos prevencinės praktikos minėtu klausimu analizę¹⁸⁰. Projekto pavadinimas yra susijęs su vienu iš jo tikslų – panaikinti bendradarbiavimo kliūtis tarp įvairių organizacinių struktūrų, kad darbas jaunimo nusikalstamumo prevencijos srityje būtų efektyvesnis. Projektu buvo siekiama nustatyti ir pateikti pasiūlymus, akcentuojant alternatyvius savitarpio bendradarbiavimo būdus, bet ne tolesnį struktūrų kūrimą dirbant su jaunimo nusikalstamumu, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimu, prevencija. Buvo siekiama sukurti atitinkamą bendradarbiavimo erdvę tarp projekto partnerių ir užsienio ekspertų, kad būtų išaiškintos vietovės (Kauno miesto) problemų ištakos, faktai, prieš pradėdant taikyti „geriausius sprendimus“, galiojančius užsienio praktikoje. Apie tarp esamų statistinių duomenų ir realios patirties egzistuojančias spragas buvo informuojama visuomenė. Sukurtas Vaikų ir jaunimo klubo-dienos centro modelis, parengta Lyginamoji studija apie nepilnamečių nusikalstamumą Lietuvoje ir Kauno mieste, parengtos aprašomosios „geriausių patirčių“ studijos: Kėdainių jaunimo centras, Pakruojo vaikų ir jaunimo klubas, Vilniaus policijos klubas vaikams ir jaunimui.

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras ir Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos bendradarbiaudami su Blekingės apskrities policija (Švedija) ir Karlskronos miesto savivaldybe (Švedija) vykdė Europos Sąjungos specialiosios 2007–2013 metų programos „Nusikalstamumo prevencija ir kova su nusikalstamumu“ iš dalies finansuojamą projektą „Policijos pareigūnų gebėjimų, užtikrinant efektyvų poveikį nepilnamečių delinkventiniam elgesiui, stiprinimas per atkuriamojo teisingumo modelių diegimą“¹⁸¹. Šiuo projektu buvo siekiama perimti geriausią Europos Sąjungos praktiką atkuriamojo teisingumo srityje, sukurti nacionalinę mokomąją programą, kuri paskatintų policijos pareigūnus efektyviau dirbti su nusikalstamu ir asocialiu elgesiu pasižyminčiais nepilnamečiais, ir mokyti policijos pareigūnus taikyti atkuriamojo teisingumo metodus dirbant su nepilnamečiais. Vykdam projektą sukurta Lietuvai pritaikyta atkuriamojo teisingumo modelio metodologija, parengta mokomoji medžiaga policijos pareigūnams,

180 Projektas „Atverkime duris“. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-15] <http://nplc.lt/Building_Doors/>.

181 Atkuriamasis teisingumas. *Lietuvos policija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-15] <<http://mediacija.policija.lt/lt/apie>>.

sukurtas interaktyvus mokymų modelis, Projekto interneto svetainė, suorganizuoti 30 specializuotų mokymų dešimtyje Lietuvos apskričių.

NPLC vykdė projektą „Tikslinės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos vykdymas Vėliučionių vaikų socializacijos centre“, siekiant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo atsisakymo ir nusikalstamo elgesio nepasikartojimo tarp Vėliučionių vaikų socializacijos centro ugdytinių¹⁸². Įgyvendinant Projektą sukurti ir organizuoti užsiėmimai grupėse bendraamžiai-bendraamžiams principu. Užsiėmimų medžiaga interaktyviai ir patraukliai probleminio elgesio vaikams leido nagrinėti įvairaus rizikingo elgesio pasekmes.

NPLC vykdė Penitencinės prevencijos programą, kurios tikslai buvo baudžiamųjų ir bausmių vykdymo įstatymų moksliskai pagrįsto prevencinio poveikio didinimas; baudžiamųjų įstatymų taikymo sistemos sudarant teises, institucines ir socialines sąlygas veiksmingumo gerinimas; penitencinių prevencijos programų ir priemonių veiksmingo sisteminio vykdymo Lietuvoje skatinimas ir sąlygų pakartotinio nusikalstamumo mažėjimui sudarymas¹⁸³.

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras bendradarbiaudamas su Atviros Lietuvos fondu, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija ir Mykolo Romerio universitetu vykdė Teisinio švietimo (Street Law) programą¹⁸⁴. Tai mokomoji programa ne teisininkams apie teisę, teisės sistemą, pagrindinius principus ir vertybes, kuriomis paremta konstitucinė demokratija. Teisės pagrindų mokomojoje programoje dėmesys sutelktas į šias temas: teisės teorijos pagrindai, konstitucinė teisė, administracinė teisė ir administracinis procesas, baudžiamoji teisė ir baudžiamasis procesas, civilinė (komercinė) teisė ir civilinis procesas, darbo teisė, šeimos teisė, vartotojų teisės, tarptautinė teisė. Mokytojai buvo apmokyti teisės pagrindų ir mokymo metodikos, paskui jie mokė vaikus bendrojo lavinimo mokyklose. Be to, buvo suteiktos galimybės studentams, besimokantiems aukštosiose teisės mokyklose, įgytas teorines žinias pritaikyti praktikoje dėstant teisės pagrindus moksleiviams.

182 Projektas „Tikslinės psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos vykdymas Vėliučionių vaikų socializacijos centre“. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-15] <<http://nplc.lt/Veliucionys/>>.

183 Penitencinės prevencijos programa. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-15] <<http://nplc.lt/PPP/>>.

184 Teisinio švietimo („Street Law“) programa. *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-15] <http://nplc.lt/Street_Law/>.

Be šių programų ir projektų, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras vykdė Probacijos kriminalinės justicijos sistemoje programą, Prevencijos subjektų apmokymo programą, Nusikalstamumo prevencijos iniciatyvą „Voratinklis“, Paramos aukoms iniciatyvą ir daug kitų.

Per eilę metų Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras išleido keletą leidinių: „Nepilnamečių justicija Lietuvoje: situacijos analizė, išvados ir pasiūlymai“¹⁸⁵, „Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje“¹⁸⁶, „Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei ir jų elgesiui“¹⁸⁷, „Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos“¹⁸⁸, „Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m.“¹⁸⁹, „Nusikaltimo aukų atmintinė“¹⁹⁰, „Kaip apsaugoti save ir savo turtą“¹⁹¹, „Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika“¹⁹², „Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos: sociologinė analizė“¹⁹³ ir kitų.

Įdomu, kad tiek daug programų, projektų, iniciatyvų ir mokslinių tyrimų per keliolika metų atliko tiek mažai žmonių – NPLC darbuotojų skaičius visada nesiekė dešimties. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centre įvairiais laikotarpiais dirbo Ieva Česnaitytė, Saulė Daunytė, Darius Dovidaitis,

185 Dapšys, A. et al. *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: situacijos analizė, išvados ir pasiūlymai*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 1998.

186 Babachinaitė, G. et al. *Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Deiva, 1999.

187 Vileikienė, E.; Gečėnienė, S. *Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei ir jų elgesiui*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Petro ofsetas, 1999.

188 Sakalauskas, G. et al. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2000.

189 Andriulis V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. - Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, Justitia, 2000.

190 Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. *Nusikaltimų aukų atmintinė*. - Vilnius, 2005.

191 Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. *Kaip apsaugoti save ir savo turtą*. Vilnius: Trys žvaigždutės, 2006.

192 Česnaitytė, I. et al. *Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika: metodinis leidinys*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Petro ofsetas, 2007.

193 Vileikienė, E. *Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos: sociologinė analizė*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007, 152 p. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.su.lt/bylos/fakultetai/socialines_groves_ir_negales_studiju/SPPkat/lietuvos%20nepilnamei%20justicijos%20problemos_sociologin%20analiz.pdf>.

Antanas Jatkevičius, Alfredas Kiškis, Andrejus Piliavecas, Algimantas Sviklas, Rokas Uscila, Saulė Vidrinskaitė, Evaldas Visockas, Salomėja Zaksaitė ir kiti.

Deja, nuo 2009 m. sausio 1 d. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrui, kuris buvo finansuojamas iš valstybės biudžeto ir kitų šaltinių, buvo nutrauktas valstybinis finansavimas¹⁹⁴. Dėl to Centro veikla palaipsniui silpnėjo, jo sukurti produktai (informacinė sistema ir kiti), kurių kūrimui buvo išleisti milijonai litų, kuriais naudojosi platus vartotojų ratas iš Lietuvos ir užsienio, kurių aukštu lygiu stebėjosi net ekonomiškai stiprių valstybių (Italijos, Vokietijos, Jungtinės Karalystės ir kitų) atstovai, tapo nepasiekiami vartotojams. 2014 m. vasarą buvo išjungta NPLC interneto svetainė, kartu su joje esančia Nacionaline nusikalstamumo prevencijos informacine sistema. Šiuo metu (2017 m. pirmoje pusėje) veikia savanoriškumo pagrindais sukurtas klubas NPLC interneto puslapis. Jame nėra Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinės sistemos. Centro veikla vos rusena (2017 m. pradžioje vykdomas vienas projektas), nes nėra nuolatinio finansavimo, būtino nuolatinei veiklai užtikrinti. Tipinė projektinė veikla Lietuvoje – tai tartum smėlio pilių statymas, kurios laikui bėgant išnyksta. Daugeliui projektų būtinas tęstinumo užtikrinimas, nuolatinis finansavimas, nes nusikalstamumo prevencija, jos problemų tyrimai ir sprendimai yra niekada nesibaigiantys. Nusikalstamumo panaikinti neįmanoma. Tačiau, jei finansavimas yra tik projektų pagrindu, smėlio pilys išnyksta, tartum jų niekada ir nebuvo... O juk skiriamos kažkieno uždirbtos lėšos, kurių visada ir visur trūksta.

Kitas kriminologijos mokslo židinys Lietuvoje yra *Lietuvos teisės institutas* – valstybės mokslo įstaiga, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įkurta 1991 m., siekiant koordinuoti teisės sistemos ir teisinių institucijų reformą, derinti ją su valstybėje vykdoma ekonomine ir socialine pertvarka¹⁹⁵. Viena iš pagrindinių ir labiausiai plėtojamų Lietuvos teisės instituto tyrimų kryptių yra kriminologija (daugiausia dėmesio skiriant vaikų ir jaunimo teisės problemoms). Institute veikia Kriminologinių tyrimų skyrius, Vaikų ir jaunimo teisės poskyris. Institutas atlieka įstatymų ir kitų teisės aktų, taip pat teisės aktų projektų teises bei kriminologines ekspertizes, kaupia, analizuoja, sis-

194 Centrai iš Valstybės biudžeto buvo skiriama santykinai nedidelė suma – per 400 tūkstančių litų kasmet.

195 Apie mus. *Lietuvos teisės institutas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-16] <<http://teise.org/lt/apie-mus/>>.

temina ir teikia valstybės institucijoms teisinę bei kriminologinę informaciją; leidžia mokslinius darbus ir metodines priemones; dalyvauja rengiant įstatymų ir kitų teisės aktų projektus; teikia pastabas, išvadas ir pasiūlymus dėl teisės aktų projektų.

Pagal mokslinių tyrimų apimtį Lietuvos teisės institutas yra vienas reikšmingiausių kriminologijos mokslo židinių Lietuvoje. Institute įvairiais laikotarpiais dirbo šie kriminologinius tyrimus atliekantys mokslininkai: Jolanta Aleknevičienė, Genovaitė Babachinaitė, Skirmantas Bikelis, Algimantas Čepas, Antanas Dapšys, Margarita Dobrynina, Renata Giedrytė, Liubovė Jartutienė, Antanas Jatkevičius, Svetlana Justickaja, Vaidas Kalpokas, Ilona Michailovič, Simonas Nikartas, Aušra Pocienė, Petras Ragauskas, Tomas Rudzikis, Gintautas Sakalauskas, Rokas Uscila, Laura Ūselė, Rūta Vaičiūnienė, Evaldas Visockas, Salomėja Zaksaitė, Laima Žilinskienė ir kiti. Be šių mokslininkų Institute vykdo mokslinių tyrimų projektus, bendradarbiauja mokslininkai ir iš Vilniaus universiteto bei Mykolo Romerio universiteto. Lietuvos teisės institutas tapo vienijančia, jungiančia Lietuvos kriminologus įstaiga. Instituto kartu su partneriais organizuojamos kriminologinės tematikos konferencijos yra vienos įdomiausių ir dažniausiai organizuojamų Lietuvoje, pasižyminčios dideliu dalyvių skaičiumi. „Teisės problemos“ – Lietuvos teisės instituto du kartus per metus publikuojamas mokslo darbų leidinys – yra tapęs kriminologinių publikacijų klasikiniu, vienu populiariausiu šaltiniu. Be to, leidžiamas internetinis leidinys „Teisės e-aktualijos“, kuriame skelbiami Lietuvos teisės instituto mokslo darbuotojų parengti socialinės plėtros darbai, kurie buvo pateikti valstybės bei savivaldybių institucijoms. Tai ypač reikšminga, pažangi ir santykinai nauja publikacijų kryptis, nes dažnai tokius mokslininkų parengtus darbus paskaito vienas, kitas darbuotojas ir jie padedami į stalčius, pamirštami. Tokių darbų publikavimas internete panaikina parengtų darbų pamiršimo galimybę, jie nuolatos yra pasiekiami, todėl gali būti ir yra panaudojami sprendžiant aktualias problemas.

Didelės reikšmės kriminologijos mokslo židiny Lietuvoje yra *Vilniaus universitetas*. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę iš pradžių kriminologijos mokslas telkėsi Teisės fakultete, kur kriminologinius tyrimus vykdė, dėstė kriminologiją ir kriminologus rengė Anna Drakšienė. Paskui Teisės fakultete dirbo kriminologai teisininkai Gintautas Sakalauskas, Ilona Michailovič, Algimantas Čepas. Tikriausiai prie teisininkų kriminologų galima būtų priskirti

ir Gintarą Švedą, kurio moksliniai baudžiamosios ir bausmių vykdymo teisės srities tyrimai yra labai reikšmingi kriminologiniu aspektu. Teisės fakulteto reguliariai leidžiamame žurnale „Teisė“ publikuojami ir straipsniai iš kriminologijos.

Vėliau, vykdamas ES struktūrinių fondų remiamą projektą „Tarpkryptinės plečiamosios kriminologijos studijos Vilniaus universitete“ (2006–2008 m., projekto vadovas Aleksandras Dobryninas), sukurtos jungtinės tarpkryptinės plečiamosios kriminologijos magistrantūros studijos bei įkurtas Kriminologinių studijų centras, kuris vykdo mokslinius tyrimus, organizuoja ir koordinuoja tarpdalykinių kriminologinių žinių praktinį taikymą bei mokymą. Projektas įgyvendintas Vilniaus universitete (Filosofijos fakulteto Sociologijos ir Bendrosios psichologijos katedros, Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros) bendradarbiaujant su valstybės mokslo įstaiga Teisės institutu¹⁹⁶. Projekto vykdytojų sąrašas – išpūdingas¹⁹⁷.

Kriminologinių studijų centras tapo reikšmingu kriminologijos mokslo židiniu Lietuvoje, kuriame rengiami profesionalūs kriminologai. Sukurtos jungtinės tarpkryptinės plečiamosios kriminologijos magistrantūros studijos, kurios susideda iš Psichologijos ir kriminologijos, Sociologijos ir kriminologijos magistrantūros studijų programų bei vienpakopių Teisės studijų programos atšakos „Kriminologija“. Visos programos turi bendrą kriminologinį bloką ir užtikrina atitinkamą psichologijos, sociologijos ir teisės specializaciją pagal išvardytas programas. Programų sudėtinė dalis yra kriminologinė praktika, organizuojama Teisės institute. Kuriant programas buvo bendradarbiaujama su užsienio partneriais – Europos nusikaltimų ir prevencijos institutu prie Jungtinių Tautų (HEUNI), Freiburgo ir Mančesterio universitetais. Baigę studijas studentai gali dirbti sociologais, psichologais ar teisininkais, bet kartu, pagal savo kompetenciją, jie yra ir kriminologai. Jie gali dirbti teisės saugos institucijose, policijos analitiniuose skyriuose, Vidaus reikalų minis-

196 Vilniaus universitete įkurtas „Kriminologinių studijų centras“. *tv3.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-16] <<http://www.tv3.lt/naujiena/195620/vilniaus-universitete-ikurtas-kriminologiniu-studiju-centras>>.

197 Projekto vykdytojai: Vilniaus universitetas: Psichologija: Laimutė Bulotaitė, Miglė Dovydaitytė, Danutė Gailienė, Žygimantas Grakauskas, Vytautas Navickas, Gintautas Valickas, Kristina Vanagaitė; Sociologija: Aleksandras Dobryninas, Jolanta Piliponytė, Danutė Tureikytė, Laimutė Žilinskiienė; Teisė: Romualdas Drakšas, Anna Drakšienė, Ilona Michailovič; Teisės Institutas: Svetlana Justickaja, Eglė Kavoliūnaitė, Petras Ragauskas, Gintautas Sakalauskas.

terijoje, taip pat bausmių atlikimo sistemoje, savivaldos institucijose, įvairiose nevyriausybinėse organizacijose. Rengiant tokius specialistus siekiama, kad įvairiose valstybinėse institucijose, viešosiose įstaigose dirbtų kuo daugiau žmonių, profesionaliai išmanančių kriminologines problemas. Šių problemų neišmanymas labai brangiai kainuoja visai visuomenei. Gabiausi studentai gali tęsti studijas doktorantūroje. Vykdam projektą parengti ir išleisti vadovėliai: „Socialinės deviacijų problemos“ (sudarytoja J. Aleknevičienė)¹⁹⁸, A. Drakšienės, I. Michailovič „Kriminologijos žinynas“¹⁹⁹, A. Drakšienės, R. Drakšo „Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė“²⁰⁰, V. Navicko „Graffiti kaip nelegali vizualinė raiška“²⁰¹, D. Tureikytės „Socialinių tyrimų metodologija ir metodai kriminologijoje“²⁰², K. Vanagaitės, G. Valicko „Įtariamojo veido atkūrimas ir atpažinimas“²⁰³.

Kriminologinių studijų centre nuolat organizuojami dėstytojų ir mokslininkų tyrėjų dalykiniai vizitai, doktorantų stažuotės į ES šalių mokslo ir studijų institucijas. Kaip pažymėjo Anna Drakšienė, „...projektas – novatoriškas. Bene pirmą kartą tarpdalykiškumas įtvirtintas sudarius sutartį dviem VU fakultetams – Teisės ir Filosofijos. Pirmą kartą Teisės fakulteto studentai turi galimybę studijuoti tokius dalykus kaip Asocialaus elgesio psichologija, Nusikaltimų tyrimo psichologija, Paauglių ir jaunuolių psichologija, Priklausomybių psichologija, Marginalinių grupių sociologija, Socialinio tyrimo metodus kriminologijoje, Kokybinių tyrimų metodologija: biografinį metodą, Deviacijų sociologines problemas ir pan. Tokių žinių turėjimas teisininkui leidžia giliau suvokti ir atrinkti svarbiausius orientyrus taikant teisės normas, dalyvaujant teisėkūros procese ar teikiant siūlymus nusikalstamų veikų prevencijai ir kontrolei.“²⁰⁴

198 Dobryninas, A. et al. *Socialinės deviacijų problemos: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2007.

199 Drakšienė, A.; Michailovič, I. *Kriminologijos žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008.

200 Drakšienė, A.; Drakšas, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2008.

201 Navickas, V. *Graffiti kaip nelegali vizualinė raiška: metodinė priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2008.

202 Tureikytė, D. *Socialinių tyrimų metodologija ir metodai kriminologijoje: metodinė priemonė sociologijos-kriminologijos specialybės studentams*. Vilnius: Eugrimas, 2008.

203 Vanagaitė, K.; Valickas, G. *Įtariamojo veido atkūrimas ir atpažinimas: metodinė priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2008.

204 Naujas kriminologinių studijų puslapis Vilniaus universitete. *tv3.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-16] <<http://www.tv3.lt/naujiena/198414/naujas-kriminologiniu-studiju-puslapis-vilniaus-universitete>>.

Gintautas Valickas teigia, kad „tarpkryptinės studijos ypač vertingos, nes būsimiems specialistams dar studijų metais sudaro galimybę susipažinti su kitų disciplinų atstovų požiūriu. <...> pastaruoju metu teisininkai jaučia vis didesnę poreikį atsižvelgti į tai, kokias psichologines pasekmes turi jų sprendimai. Ar ikiteisminio tyrimo procesas psichologiškai netraumuoja jo dalyvių, taip pat ir aukos? Ar žmogus pasitiki teismu, jo sprendimais?“²⁰⁵ Jungtinėje Karalystėje, Nyderlanduose šiuo metu kriminologijos studijų bumas – pasikaitos vyksta perpildytose auditorijose. Galbūt tai ir Lietuvos ateitis.

Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete nuo 2017 m. pradėta dėstyti nauja bakalauro studijų programa „Kriminologija“ (studijų programos komiteto pirmininkas Aleksandras Dobryninas). Kriminologė Jolanta Aleknevičienė teigia, kad kriminologijos specialistų praktikų, kurie geba analizuoti socialinę ir kriminogeninę informaciją, išmanyti kriminologinių tyrimų metodus, profesionaliai pakomentuoti įvykius, poreikį aiškiai išsako Lietuvos teisėsaugos ir kitų institucijų atstovai, tokie specialistai, turintys įvairių tarpdalykinių žinių ir išmanantys platų kontekstą, galės plėtoti dialogą su įvairiais ekspertais ir siūlyti konkrečių kriminogeninių problemų sprendimus. Tokios studijų programos nėra nei kitose Baltijos šalyse, nei daugelyje kitų Rytų ir Vidurio Europos šalių²⁰⁶.

Vilniaus universitetas, Lietuvos teisės institutas ir Lietuvos kriminologų asociacija nuo 2014 m. leidžia vienintelį Lietuvoje specializuotą būtent kriminologijos srityje žurnalą „Kriminologijos studijos“ (vyriausioji redaktorė – Laima Žilinskienė). Tai akademinis žurnalas, kurio pagrindiniai tikslai yra stiprinti kriminologų bendradarbiavimą Lietuvoje ir informuoti mokslo atstovus, kurie domisi kriminologija, apie vykdomus mokslinius darbus ir tų darbų rezultatus bei supažindinti Lietuvos mokslo bendruomenę su naujais užsienio šalių kriminologų darbais. Žurnalas siekia, kad skirtingų sričių ir krypčių (pavyzdžiui, psichologijos, sociologijos, teisės) mokslininkai bendradarbiautų bei plėtotų tarpdisciplininius mokslinius tyrimus²⁰⁷. Žurnalas

205 *Ibid.*

206 Kriminologė dr. Jolanta Aleknevičienė: „Bijanti visuomenė negali būti laisva, kūrybiška ir gyvybinga“. *VU naujienos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-20] <<http://naujienos.vu.lt/kriminologe-dr-jolanta-alekneviciene-bijanti-visuomene-negali-buti-laisva-kurybiska-ir-gyvybinga-2/>>.

207 Kriminologijos studijos. *Vilniaus universitetas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-16] <<http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos>>.

turi tarptautinę redakcinę kolegiją, į kurią įtraukti Lietuvos mokslininkai: Skirmantas Bikelis (Lietuvos teisės institutas), Algimantas Čepas (Vilniaus universitetas), Aleksandras Dobryninas (Vilniaus universitetas), Anna Drakšienė (Vilniaus universitetas), Alfredas Kiškis (Mykolo Romerio universitetas), Arūnas Poviliūnas (Vilniaus universitetas), Gintautas Sakalauskas (Vilniaus universitetas, Lietuvos teisės institutas), Gintautas Valickas (Vilniaus universitetas) ir garsūs pasaulyje užsienio mokslininkai: Marcelo F. Aebi (Lozanos universitetas), Kauko Aromaa (Mančesterio universitetas), Arūnas Juška (Rytų Karolinos universitetas), Helmut Kury (Freiburgo universitetas), Dina Siegel (Utrechto universitetas), Harold Pepinsky (Indianos universitetas), Vincenzo Ruggiero (Midlseksio universitetas) ir Michael Tonry (Mineotos universitetas).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, reikšmingas kriminologijos mokslo židinys buvo ir *Mykolo Romerio universitetas* – aukštoji mokykla, daug kartų keitusi pavadinimą²⁰⁸. Tuometinėje Lietuvos teisės akademijoje buvo įkurta pirmoji Lietuvoje Kriminologijos katedra, kurios vedėja visą katedros egzistavimo laiką buvo Genovaitė Babachinaitė. Kriminologijos katedroje įvairiais laikotarpiais dirbo šie mokslininkai: Genovaitė Babachinaitė, Jūratė Galinaitytė, Valentinas Junokas, Gitana Jurgelaitienė, Svetlana Justickaja, Alfredas Kiškis, Brigita Palavinskienė, Arūnas Paukštė, Artūras Petkus, Aida Raudonienė, Tomas Rudzakis, Saulius Starkus, Rokas Uscila ir kiti. Nors Viktoras Justickis nedirbo Kriminologijos katedroje, tačiau jis parašė net du kriminologijos vadovėlius, išleido daug kitų vertingų kriminologinių mokslo darbų.

Specializuotos Kriminologijos katedros egzistavimas Mykolo Romerio universitete sudarė palankias sąlygas kriminologijos mokslo darbams ir studijų programoms rengti. Kriminologijos katedros mokslininkai iki 2010 m. išleido apie 200 mokslo darbų, tarp jų 8 monografijas²⁰⁹. Kriminologijos katedroje apgynė disertacijas Gitana Jurgelaitienė, Svetlana Justickaja, Simonas Nikartas, Arūnas Paukštė, Artūras Petkus, Arvydas Pocius, Tomas Rudzakis, Rokas Uscila ir kiti. Kriminologijos katedra dalyvavo mokslo programoje

208 Pradžioje vadinosi Lietuvos policijos akademija, paskui Lietuvos teisės akademija, Lietuvos teisės universitetas ir Mykolo Romerio universitetas.

209 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. et al. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 421. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

„Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė, kontrolės kryptys ir šiuolaikinė kriminalistikos koncepcija“²¹⁰, remiamoje Valstybinio mokslo ir studijų fondo; nacionalinėje mokslo programoje „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“²¹¹, remiamoje Lietuvos mokslo tarybos, ir kitose.

Kriminologijos katedros mokslininkų pagrindinės tyrimų kryptys buvo: individo teisinė socializacija ir jos problemos Lietuvoje, viktimologiniai tyrimai Lietuvoje, nusikalstamumo raidos Lietuvoje problemos, viešojo nuomonė ir mirties bausmė: prevencijos strategija, nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje, nusikalstamumo prognozės ir prevencija, asmens ankstyvosios socializacijos kriminogeniniai aspektai, kriminalinės subkultūros vieta recidyvisto resocializacijos procese, tyčinių nužudymų Lietuvoje prevencija, nusikalstamumas draudimo sferoje, aukos ir nusikaltėlio santykis: viktimologinis aspektas, terorizmas ir jo prielaidų prevencija Lietuvoje, nusikaltimų mokesčių srityje prevencija ir kitos.

Kriminologijos katedroje kartu su kolegomis buvo sukurta ir iki šiol studentų mėgstama magistrantūros programa „Baudžiamoji teisė ir kriminologija“. Kriminologijos katedros dėstytojai sukūrė šių kriminologinės pakraipos dalykų programas ir juos dėstė: „Kriminologija“ (stojantiesiems į doktorantūrą bei doktorantams), „Viktimologija“ (magistrantūros studijos), „Atskirų nusikalstamumo rūšių kriminologinė charakteristika“ (magistrantūros studijos), „Deviacijų kriminologinė analizė“ (magistrantūros studijos), „Šeiminio smurto prevencija“ (magistrantūros studijos), „Teisinė nusikaltimų prevencija“ (magistrantūros studijos), „Kriminologijos metodologinės problemos“ (magistrantūros studijos), „Nepilnamečių nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencija“ (magistrantūros ir bakalauro studijos), „Socialinių tyrimų metodai kriminologijoje“ (magistrantūros studijos), „Vaiko teisių apsauga“ (magistrantūros studijos), „Kriminologija“ (bakalauro studijos), „Nepilnamečių nusikalstamumas Lietuvoje“ (bakalauro studijos), „Korupcijos kontrolė ir prevencija“ (bakalauro studijos), „Penitencinės kriminologijos pagrindai“ (bakalauro studijos), „Organizuoto nusikalstamumo prevencija“ (bakalauro studijos) ir kitos. Be to, Mykolo Romerio universitete buvo sukurta ir dėstoma kriminologiniu

210 Pirmosios krypties „Nusikalstamumo Lietuvoje dinamika, prognozė ir prevencijos kryptys“ tyrimai (mokslinė vadovė – Genovaitė Babachinaitė).

211 Vykdytas projektas „Dviejų spindulių“ modelio sukūrimas ir taikymas registruoto bei latentinio nusikalstamumo Lietuvoje tyrime“ (projekto vadovas – Alfredas Kiškis).

aspektu reikšminga bakalauro studijų programa „Teisė ir penitencinė veikla“, kurioje buvo dėstoma daug penitencinės veiklos dalykų.

Stambinant Mykolo Romerio universiteto padalinius apie 2010 m. buvo sujungtos Kriminologijos ir Baudžiamosios teisės katedros ir sukurta nauja Baudžiamosios teisės ir kriminologijos katedra. Po kelių metų vėl buvo stambinami universiteto padaliniai, buvo sukurtas Baudžiamosios teisės ir proceso institutas. Kriminologijos žodžio nebeliko nei vieno padalinio pavadinime. Mažėjo MRU studentų skaičius, mažėjo ir dėstomų kriminologinių dalykų skaičius. 2016–2017 mokslo metais iš keliolikos Kriminologijos katedros darbuotojų universitete liko tik vienas visu etatu dirbantis kriminologas. Tačiau viskas kinta. Kaip ateina kritimai, taip natūraliai ateina ir pakilimai.

Ypač didelis kritimas ir paskui pakilimas įvyko dėl kriminologijos dalyko. 1990 m. atkūrus nepriklausomą Lietuvos Respubliką, tuometinėse aukštosiose mokyklose kriminologijos dalykas buvo privalomas visiems studentams, studijuojantiems pagal teisės krypties studijų programas. Tada kriminologija turėjo aukštą statusą. Pavyzdžiui, apie 2000 m. Mykolo Romerio universiteto teisės studijų doktorantai, be kitų egzaminų, privalėjo išlaikyti ir kriminologijos doktorantūros egzaminą, nepaisant kokios teisės šakos disertaciją jie rengė. Tačiau 2002 m. spalio 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime Nr. 1568 buvo nustatyta, kokius studijų dalykus, turi būti studijavę ir už juos atsiskaitę teisėjo pareigas norintys eiti asmenys, taip pat nurodytas kiekvieno iš tokių studijų dalykų kreditų skaičius. Šiame nutarime kriminologija nepaminėta ir lyginant su ankstesniuotu nutarimu gerokai padidintas pagrindinių teisės dalykų kreditų skaičius, dėl to kitiems dalykams sumažėjo vietos studijų procese. Todėl 2003 m. Vilniaus universitete vietoj teisininkams privalomo dalyko kriminologija padarytas alternatyviai pasirenkamu dalyku. Mykolo Romerio universitete tai padaryta 2009 m. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarime teigiama, kad Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimas Nr. 1568, kuriuo buvo patvirtinti Kvalifikaciniai reikalavimai, be kita ko, nėra skirtas kokiam nors teisininkų rengimo – aukštųjų teisės krypties studijų (*inter alia* aukštųjų universitetinių teisės krypties studijų) modeliui ar modeliams įtvirtinti, šių studijų struktūrai, turiniui reglamentuoti. Pagal Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalį aukštosios mokykloms suteikiama autonomija ir ši autonomija apima, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2002 m. vasario 5 d. nutarime, aukštųjų mokyklų teisę

savarankiškai nustatyti studijų programas. Nors aukštosios mokyklos turi teisę savarankiškai nustatyti studijų programas, nors Konstitucinis Teismas išaiškino, kad Vyriausybės nutarimas nėra skirtas teisininkų rengimo modeliui įtvirtinti, minimalioms studijų dalykų apimtimis apibrėžti, tačiau universitetai ir toliau laikėsi Vyriausybės nutarimo, nemažino jame išvardytų studijų dalykų apimčių. Dėl to mažinant studijų trukmę ir apimtis buvo išbalansuojamos teisininkų įgyjamos kompetencijos. Kriminologiją padarius alternatyviai pasirinkamu dalyku teisės studijų programose, kriminologiją pasirinkdavo apie 20–50 procentų studentų. Viso to pasekmės buvo milžiniškos²¹². Buvo rengiami teisininkai, kurie nėra studijavę kriminologijos, kurie apie nusikaltėlius, nusikalstamumą, jo priežastis ir poveikio jam būdus turi mąstymo stereotipais pagrįstą, buitinio lygio supratimą. Nekvalifikuotų kriminologine prasme specialistų veikla visuomenei brangiai kainuoja – neracionaliai naudojami ištekliai, skirti nusikalstamumo problemai spręsti, panaudoti ištekliai nepasiekia tikslo, visa visuomenė patiria nusikalstamumo grėsmę ir žalą.

Vėliau buvo suprasta kriminologijos svarba teisininkų kvalifikacijai. Kriminologija buvo vėl padaryta privalomu dalyku studentams, studijuojantiems pagal teisės studijų programą Vilniaus universitete (2015 m.) ir Mykolo Romerio universitete (2016 m.). Tačiau laikotarpis be kriminologijos padarė didelę žalą teisininkų kvalifikacijai ir jų paslaugų vartotojams – visiems Lietuvos žmonėms.

Mykolo Romerio universitete leidžiami net keli žurnalai, kuriuose lietuvių ir užsienio kalbomis publikuojami straipsniai kriminologine tematika. Tai „Jurisprudencija“²¹³, „Socialinių mokslų studijos“²¹⁴, „Socialinės technologijos“²¹⁵, „Socialinis darbas“²¹⁶, „Viešojo politika ir administravimas“²¹⁷

212 Kiškis, A. Naujieji teisininkai – chirurgai be anatomijos ir fiziologijos žinių. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (3), p. 1195–1219. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175358071/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

213 *Jurisprudencija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/>>.

214 Socialinių mokslų studijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/>>.

215 Socialinės technologijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/social-technologies/>>.

216 Socialinis darbas [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/>>.

217 Viešojo politika ir administravimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/public-administration/>>.

ir kiti. Visi šie žurnalai turi tarptautines redakcines kolegijas, visi jie įtraukti į tarptautines mokslinių publikacijų duomenų bazes, visi jie yra laisvai pasiekiami vartotojams (atvirosi prieiga). Be to, mokslininkų parengtos knygos yra publikuojamos MRU elektroninių knygų portale E-books, kur studentai ir mokslininkai jas gali skaityti nemokamai (atvirosi prieiga). 2016 m. vykusios akreditacijos MRU metu užsienio ir Lietuvos ekspertai pažymėjo, kad MRU turi vieną geriausių bibliotekų visoje Vidurio ir Rytų Europoje.

Mykolo Romerio universitete veikia kelios mokslinių tyrimų laboratorijos, kurios susijusios su kriminologine tematika. Saugumo tyrimų laboratorija²¹⁸ (vadovė Regina Valutytė) atlieka įvairiapusių mokslinius tyrimus ir teikia jais grįstą konsultacinę pagalbą suinteresuotoms šalims, atsakingoms už darnios, integruotos ir žiniomis paremtos saugumo politikos ir praktikos formavimą; skatina dialogą ir moderuoja diskusiją tarp valdžios institucijų, tarptautinių, regioninių ir nacionalinių organizacijų bei pilietinės visuomenės, nukreiptą į visapusiškų daugiasektoriinių ir suderintų sprendimų paiešką saugumo srityje; didina plačiosios ir specialistų visuomenės žinias apie asmenų ir valstybės saugumo iššūkius, teikiant švietimo ir mokymų paslaugas. Mediacijos ir darnaus ginčų sprendimo laboratorija²¹⁹ (vadovė Natalija Kaminskienė) dalyvauja rengiant ir įgyvendinant tarptautines ir nacionalines mokslo programas ir projektus, susijusius su mediacija ir darniu ginčų sprendimu; rengia mokslo produkciją įvairiais darnaus ginčų sprendimo klausimais; dalyvauja viešojo ir privataus sektoriaus mediacijos ir darnaus ginčų sprendimo specialistų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo programų rengime ir įgyvendinime; teikia visuomenei ir verslo subjektams ginčų sprendimo mediacijos ir alternatyvaus teismui ginčų sprendimo paslaugas, konsultacijas, ekspertinę vertinimą; bendradarbiauja su socialiniais partneriais įgyvendinant laboratorijos tikslą bei padedant jiems savo veikloje plėtoti taikesnio ginčų sprendimo kultūrą; organizuoja renginius, susijusius su laboratorijos veiklos sritimis; dalyvauti visuomenės informavimo ir švietimo mediacijos ir darnaus ginčų sprendimo taikymo klausimais procese ir kita.

eu/ojs/public-policy-and-administration/).

218 Saugumo tyrimų laboratorija [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.mruni.eu/lt/mokslas/mokslas/laboratorijos/saugumo-tyrimu-laboratorija/>>.

219 Mediacijos ir darnaus ginčų sprendimo laboratorija [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.mruni.eu/lt/mokslas/mokslas/laboratorijos/mediacijos-ir-darnaus-gincu-sprendimou-laboratorija/>>.

Kitas svarbus kriminologijos mokslo židinys yra Lietuvos kriminologų asociacija²²⁰, įsteigta 2010 m. gegužės 27 d. Asociacija siekia išsaugoti ir puoselėti Lietuvos kriminologijos tradicijas ir palikimą, skatina kriminologų mokslinę veiklą ir ją koordinuoja, rūpinasi Lietuvos kriminologų profesiniais reikalais, telkia kriminologus bendrai veiklai, atstovauja Lietuvos kriminologų asociacijos narių interesams. Lietuvos kriminologų asociacijai priklauso²²¹ apie 40 narių, iš jų du juridiniai asmenys – Lietuvos teisės institutas ir Anti-korupcijos švietimo centras.

Lietuvos kriminologų asociacija kasmet organizuoja metines Lietuvos kriminologų asociacijos konferencijas, kuriose pranešimus daro kriminologai ir praktikai iš Lietuvos ir užsienio. 2011 m. Vilniuje Lietuvos kriminologų asociacija buvo vienas iš pagrindinių Europos kriminologų asociacijos metinės konferencijos „Permaštant apie nusikaltimus ir bausmes Europoje“²²² organizatorių. Konferencijoje dalyvavo per 500 mokslininkų iš viso pasaulio. Tokio masto renginio sėkmingas organizavimas – tai indikatorius, rodantis reikšmingą Lietuvos kriminologų asociacijos vietą Lietuvos kriminologijos moksle.

Be to, Asociacija kasmet gegužės 27-ąją – kai buvo įsteigta Lietuvos kriminologų asociacija – organizuoja Lietuvos kriminologų dieną. Lietuvos kriminologų dienos šventėje dalyvauja ne tik kriminologai, bet ir kiti artimų sričių mokslininkai, šeimos nariai, studentai, religinių bendruomenių atstovai, policijos pareigūnai ir visi kiti, prijaučiantys ar besidomintys kriminologija. Neformaliuose renginiuose stiprinamas Lietuvos kriminologų bendrumo jausmas, keičiamasi informacija ir patirtimi, vyksta ekskursijos į kriminologiniu aspektu įdomius objektus, susitikimai su įdomiais žmonėmis, žiūrimi filmai, artimi kriminologinei tematikai, ir kita.

Kai kurie reikšmingi kriminologiniai tyrimai atliekami Vytauto Didžiojo universitete, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijoje (Eglė Vileikienė), Policijos departamente, Specialiųjų tyrimų tarnyboje ir kituose struktūriniuose praktiniuose padaliniuose. Tačiau jų plačiau čia neapatarsime.

220 Lietuvos kriminologų asociacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.kriminologija.lt/>>.

221 2017 metų gale.

222 11th Annual Conference of the European Society of Criminology [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.esc-eurocrim.org/images/esc/files/ESC_11_Conference_Vilnius_2011_Programme.pdf>.

3.1.2. Kriminologinių informacinių sistemų atsiradimas, reikšmė ir mokslinės informacijos iš viso pasaulio pasiekiamumas

Nuo reikiamos, tikslios, kokybiškos ir greitai pasiekiamos informacijos priklauso daugelio problemų sprendimo sėkmė. Norint kontroliuoti, mažinti nusikalstamumą ir jo žalą, reikia turėti informaciją apie nusikalstamumą, jo veiksnius, veiksmingus prevencijos ir kontrolės būdus, apie nusikalstamas veikas darančius asmenis, nusikaltimų aukas ir kita. Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje kriminologinio pobūdžio informacinėse sistemose staigių pokyčių neįvyko. Registruoto nusikalstamumo statistiniai duomenys buvo kaupiami Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenų bazėse. Jų pagrindu buvo daromos įvairių rūšių statistinės ataskaitos (mėnesinės, ketvirtinės, pusmetinės ar metinės), kurios buvo siunčiamos atspausdintos ant popieriaus teisėsaugos institucijų struktūriniais padaliniais ir mokslo bei kitoms įstaigoms. Konkrečioms įstaigoms reguliariai teikiama informacija (ypač statistinė) ne visada buvo atsiunčiama, t. y. duomenų eilutėse atsiradavo tuščių tarpų. Ataskaitų formos buvo sukurtos pagal užsakovų poreikius. Statistinėse ataskaitose teikiama informacija buvo nepakankamai apdorota, kad būtų galima lengvai pamatyti jos esmę, padaryti pagrįstas išvadas, pavyzdžiui, statistinėse ataskaitose buvo pateikiami tik skaičiai, atitinkantys konkretų laikotarpį, ir jų palyginimas su praeitų metų atitinkamu laikotarpiu. Iš vienos pusės, daugelyje ataskaitų dubliavosi ta pati informacija, iš kitos pusės – norint pasigilinti į nagrinėjamos konkrečios nusikaltimų rūšies statistines ypatybes, dažniausiai to nepavykdavo, nebūdavo dalies reikalingų duomenų, nes ataskaitų formos buvo sukurtos ne sistemiškai. Reguliarios teisėsaugos institucijų statistinės ataskaitos buvo orientuotos į pačių institucijų poreikius, jų darbo apskaitą ir analizę. Mokslininkai, kiti analitinį darbą dirbantys asmenys statistinėse ataskaitose pateiktus skaičius apdorodavo kalkuliatoriumi ar suvedavo į kompiuterį. Suvedant duomenis į kompiuterį buvo prarandama daug laiko, padaroma perrašant neišvengiamų klaidų. Dažnai būdavo ne visai aišku, kur ir kokią informaciją apie nusikalstamumą Lietuvoje galima gauti. Atskirų vartotojų individualus informacijos prašymas ir gavimas iš ja disponuojančios institucijos buvo lėtas ir neefektyvus procesas. Todėl reikiamos statistinės informacijos apie nusikalstamumą ar jo atskiras rūšis suradimas, tam tikro laikotarpio informacijos surinkimas, jos minimalus apdorojimas ir pateikimas lentelių ar diagramų forma, pridėjus apibendrinimus, išvadas,

komentarus ir siūlymus, buvo laikomas reikšmingu moksliniu darbu. Taip buvo rašomi moksliniai straipsniai.

Tuo metu Lietuvoje kriminologinio pažinimo subjektų informacinio ap-
rūpinimo būklė buvo kritiška, dėl to kildavo esminių kriminologinių teorinių
ir praktinių problemų: latentinio nusikalstamumo įvertinimo; nusikaltimams
įtakos turinčių veiksnių analizės; nusikaltimus padariusių asmenų, nukentė-
jusiųjų ir jų santykio analizės; nusikaltimais padarytos žalos įvertinimo ir jos
atlyginimo; baudžiamojo įstatymo veikimo; kriminalinės justicijos išteklių
bei pajėgumų analizės ir kitų.

Maždaug XX a. paskutinio dešimtmečio viduryje Lietuvoje pradėjo plisti
internetas. Įkūrus Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrą jame buvo
pradėta kurti nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinė sistema
(toliau – NPLIS). 1999 m. šio teksto autorius, kurdamas NPLIS, pradėjo kelti
į internetą nusikalstamumo Lietuvoje statistinius duomenis. Nors atkūrus ne-
priklausomybę nusikalstamumo statistika nebebuvo slapta, tačiau tuo metu
nebuvo aišku, ar galima ją dėti į internetą. Autorius matė susidomėjusius ap-
linkinių žvilgsnius – „kuo jam visa tai baigsis?“ Tačiau viskas buvo gerai, ledai
buvo pralaužti. Palaipsniui buvo surinkta kiek įmanoma ilgesnio laikotarpio
(nuo 1931 m.) nacionalinė registruoto nusikalstamumo Lietuvoje statistika
– tiek bendrojo nusikalstamumo, tiek ir pagal atskiras nusikaltimų rūšis. Nu-
sikalstamumo statistiniai duomenys buvo pateikiami internete vartotojams
patogia forma – lentelėmis, diagramomis, kad vartotojai galėtų greitai pama-
tyti esmę, kad galėtų lengvai persikelti į savo kompiuterį ir savaip nagrinėti.
Taip buvo galima pamatyti nusikalstamumo lygio Lietuvoje šuolį, kitus jo po-
kyčius ir struktūros aspektus. Patogios ir visiems pasiekiamos informacinės
sistemos sukūrimas pastūmėjo pirmyn kriminologinius tyrimus. Dabar buvo
labai paprasta pamatyti nusikalstamumo ar atskirų jo rūšių kitimo kreives,
duomenis lentelėse. Tai buvo visiems pasiekama nemokamai. Todėl krimi-
nologai buvo priversti nagrinėti sudėtingesnius nusikalstamumo aspektus.

Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinės sistemos kūrimą
finansavo Jungtinių Tautų vystymo programos atstovybė Lietuvoje ir Lietu-
vos Respublikos Vyriausybė. 1999 m. gale veikė šie NPLIS komponentai:

- ASIS²²³ – automatizuota statistinė informacinė sistema suteikia galimybes vartotojui internete išsirinkti reikalingus kriminologinius statistinius rodiklius, nurodant teritoriją, įstaigą, laikotarpį ir duomenų periodiškumą, pavaizduoti išsirinktus duomenis kompiuterio ekrane lentele, linijine diagrama, histograma ar žemėlapiu ir gautus rezultatus perkelti į savo tekstinius dokumentus arba analizuoti panaudojant specializuotus statistinius paketus. ASIS-e kaupiami ir pateikiami duomenys, gauti iš Generalinės prokuratūros, Kalėjimų departamento, Teismų departamento, Policijos departamento, Lietuvos statistikos departamento, Informatikos ir ryšių departamento prie VRM.
- Kriminologinė statistika²²⁴ – struktūrizuota statistinė informacija, susijusi su nusikalstamumu: Nusikaltimai; Asmenys, padarę nusikaltimus; Nusikaltimų aukos; Teisės saugos institucijų veikla; Socialinė, ekonominė, demografinė statistikos; Nusikalstamumo prevencija; Statistinių ataskaitų originalai. Čia pateikiamos skaičių lentelės, grafines diagramas, vaizduojančios atskirų rodiklių kitimą, duomenų bylos, kurias galima atsisiųsti į savo kompiuterį, ir t. t. Nurodomas duomenų gavimo šaltinis. Buvo išsaugomi ir vartotojams pasiekiami 34 rūšių statistinių ataskaitų, kurias reguliariai teikė 4 institucijos, originalai.
- Renginiai²²⁵ – informacija apie būsimus ir įvykusius renginius, susijusius su nusikalstamumo ir jo prevencijos problemomis (artimiausios mokslinės konferencijos, jų programos-dienotvarkės, pranešimų ir priimtų nutarimų tekstai ir t. t.).
- Kriminologinė literatūra²²⁶ – kriminologinė bibliografinė rodyklė, mokslinės publikacijos, disertacijų santraukos, konferencijų ir seminarų pranešimų medžiaga, nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės programos, nepilnamečių justicijos reformos informacija, aktualiausi teisės aktai bei kita informacija.
- Nuorodos²²⁷ – sąrašas nuorodų į Lietuvos ir įvairių pasaulio šalių tinklalapius, struktūrizuotas pagal tematiką.

223 Programinę įrangą NPLC užsakymu kūrė UAB „Mit-Soft“.

224 Autorius – Alfredas Kiškis.

225 Autorius – Alfredas Kiškis.

226 Autorius – Alfredas Kiškis.

227 Autoriai – Alfredas Kiškis ir Evaldas Visockas.

Šie NPLIS komponentai funkcionavo lietuvių ir anglų kalbomis (anglų kalba ne viskas). 1999 m. gale per mėnesį NPLC puslapį aplankydavo iki 2250 vartotojų. Jo internetinis adresas buvo įtrauktas į aukštųjų mokyklų vadovėlius, studijų šaltinius. NPLIS informacija naudojosi Lietuvos teisės universiteto, Vilniaus universiteto ir kt. studentai praktinių užsiėmimų metu, rašydami kursinius, baigiamuosius darbus. NPLIS naudojo doktorantai, mokslininkai ne tik iš Lietuvos, bet ir kitų valstybių. Nuorodos į NPLIS komponentus ASIS, „Kriminologinė statistika“ – ir kitus buvo įtrauktos į Jungtinių Tautų nusikalstamumo ir justicijos informacinio tinklo nacionalinių bei privačių organizacijų tinklalapį; Australijos saugumo tyrimų centro tinklalapį; Tarp-tautinės nusikalstamumo statistikos nuorodų vadovą; pasaulinį kriminalinės justicijos tinklą ir kitus.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Lietuva turėjo naują moderniomis ir perspektyviomis technologijomis pagrįstą integruotą Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje informacinę sistemą. Dėl jos milžiniškas kiekis informacijos tapo pasiekiamas plačiam teisininkų ratui, visuomenei. NPLIS sudarė sąlygas kurti moksliskai pagrįstą nusikalstamumo prevencijos strategiją ir taktiką, pasinaudoti kitų šalių patirtimi, padėjo gerinti nusikalstamumo prevencijos subjektų darbą.

Kita didelė problema buvo ta, kad Lietuvoje teisėsaugos institucijos naudojo tarpusavyje nesuderintas informacines sistemas – skirtingą kompiuterinę programinę įrangą ir duomenų struktūras. Todėl pasikeitimas informacija tarp jų buvo problemiškas ir neefektyvus. Tačiau kriminologinei analizei reikia integruotų, kompleksinių duomenų. Tai, kad nėra ryšio tarp skirtingose institucijose naudojamų duomenų bazių įrašų, atitinkančių konkretų nusikaltimą, nukentėjusįjį, asmenį, padariusį nusikaltimą, bei teisėsaugos veiklą charakterizuojančių įvykių, lemia įstatymų veikimo analizės negalimumą. Žinojimas, kiek iš išaiškintų asmenų, padariusių nusikaltimus, yra recidyvistų, kriminologinei analizei yra mažareikšmis. Šis žinojimas netgi neišreiškia, kokia dalis įstatymo taikymo atvejų davė teigiamą rezultatą, nes apima tik išaiškintus asmenis. Akivaizdu, kad įstatymai kažkiek veikia, kažkiek neveikia. Svarbu yra žinoti, kokių asmenų atžvilgiu, kokiomis aplinkybėmis ir kokios įstatymo normos veikia, kad galima būtų jas keisti. Tačiau Lietuvoje nebuvo galima sekti kompiuterinės informacijos apie asmenis, padariusius nusikaltimus, kai jie „juda“ kriminalinės justicijos veiklos sferoje, kai po kurio laiko jie

vėl patenka į teisėsaugos institucijų veiklos lauką. Todėl nebuvo pakankamai statistinės informacijos apie konkrečių įstatymo nuostatų, taikytų asmenims, padariusiems nusikaltimus ir pasižymintiems konkrečiu charakteristikų kompleksu, poveikį²²⁸.

Per daugelį metų dalį šių problemų pavyko visiškai ar iš dalies išspręsti sukūrus Lietuvoje Integruotą baudžiamojo proceso informacinę sistemą (IBPS)²²⁹, kurioje kaupiami duomenys net iš 20 registrų, apimančios informaciją nuo pat pranešimo ar pareiškimo apie padarytą nusikalstamą veiklą iki bausmės atlikimo pabaigos. Labai svarbu, kad šie milžiniškos apimties labai vertingi duomenys, kurių kaupimui ir pasiekimui panaudotos didžiulės lėšos, būtų kuo visapusiškiau panaudojami, kad šiuos duomenis statistiniais pjūviais tyrinėtų kriminologai, teisininkai ir kitų sričių mokslininkai.

Kriminologiniams tyrimams naudingas statistinės informacijos šaltinis yra Lietuvos statistikos departamento leidžiami kasmetiniai statistiniai leidiniai „Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla“ (1996–2017 m.)²³⁰. Gerai, kad šie leidiniai yra pasiekiami ir internetu²³¹. Be to, Lietuvos statistikos departamentas pateikia nusikalstamumo ir kitokią socialinę statistiką interaktyviose duomenų bazėse, kurios pasiekiamos visiems vartotojams per internetą. Tai svarbus kriminologiniams tyrimams informacijos šaltinis, be kurio (pavyzdžiui, be gyventojų statistikos) dalis kriminologinių tyrimų būtų negalimi.

Kita svarbi Lietuvos kriminologijai aplinkybė – tai mokslinės informacijos iš viso pasaulio pasiekiamumas. Išplitus Lietuvoje internetui Lietuvos kriminologams buvo pasiekiami užsienio kriminologų moksliniai darbai, jų tyrimų rezultatai. Mokslo ir studijų institucijos pradėjo pirkti užsienyje leistas knygas, jungtis (jų darbuotojai net iš savo namų) prie tarptautinių mokslinių publikacijų duomenų bazių. Mokslininkai vis plačiau pradėjo naudotis jiems

228 Kiškis, A. *Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelis*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 17. [žiūrėta 2017-06-21] <<http://www3.mruni.eu/~akiskis/lit16.pdf>>.

229 IBPS – Integruota baudžiamojo proceso informacinė sistema. *Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-21] <<http://www.ird.lt/ibps-integruota-baudziamojo-proceso-informacine-sistema/>>.

230 Už leidinio išleidimą atsakinga Vanda Binkienė.

231 Lietuvos statistikos departamentas. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2016*. Vilnius, Lietuvos statistikos departamentas, 2017. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=26584>>.

aktualių publikacijų ir bibliografinėmis kompiuterinėmis programomis (Mendeley, Zotero ir kitomis), kurios žymiai palengvino ir pagreitino darbą su publikacijomis, jų citavimą ir informacijos paiešką. Ypač naudinga tai, kad tokios šiuolaikiškos kompiuterinės priemonės automatiškai siūlo susipažinti, pateikia informaciją apie naujausias mokslines publikacijas, atsižvelgiant į vartotojo bibliotekoje sukauptą informaciją, jos tematiką. Greitas ir patogus naujausios mokslinės informacijos pasiekiamumas iš esmės pakeitė kriminologinių tyrimų Lietuvoje pobūdį, kriminologinės krypties studijų dalykų turinį. Svarbi aplinkybė buvo ir ta, kad atsirado galimybės studijuoti, stažuotis užsienyje ar dalyvauti konferencijose užsienyje, pasikviesti užsieniečių į Lietuvą.

Kriminologiniai tyrimai priartėjo prie pasaulinio lygio tiek pagal tiriamus objektus, tiek ir pagal taikomus tyrimo metodus. Kriminologinio pobūdžio studijų dalykų turinys vis labiau grindžiamas naujausiais pasaulyje (ne vien Lietuvoje) atliktų tyrimų rezultatais. Tie, kurie studijavo kriminologiją, pavyzdžiui, prieš 20 metų, nustebtų pamatę, kiek ji pasikeitė. Palaipsniui ir patys Lietuvos kriminologai pradėjo publikuoti savo mokslinius darbus užsienio leidiniuose.

3.2. Kriminologiniai tyrimai

Kaip rašo Genovaitė Babachinaitė, atkūrus nepriklausomybę padaugėjo kriminologų, per pirmus 20 metų Lietuvoje lietuvių ir anglų kalbomis buvo išleista maždaug tris kartus daugiau²³² kriminologinių mokslo darbų negu per visą sovietmetį²³³. Tačiau šios monografijos autoriui atlikus mokslinių publikacijų kriminologine tematika paiešką²³⁴ Lietuvos akademinės elektroninės bibliotekos (eLABa) duomenų bazėje iš viso rasta 738 mokslinės publikacijos, paskelbtos 1990–2017 m. laikotarpiu. Žinoma, dalis kriminologinių publikacijų nerasta dėl taikytų paieškos kriterijų, dalis jų neįtraukta į šią duomenų

232 400 x 3 = 1200 publikacijų.

233 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. et al. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 421. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

234 Naudoti paieškos žodžiai: nusikalstamumas, nusikaltimai, baudmės, nusikaltėliai, prevencija, kriminologija ir jų galimos kombinacijos. Taip pat atliktos paieškos pagal šio teksto autoriui žinomų kriminologų, kurie atlieka ar tikėtina atlieka tyrimus kriminologine tematika, vardus ir pavardes (iš viso 128 mokslininkų).

bazę, dalis jų publikuota užsienyje, bet vis dėlto kriminologinių publikacijų skaičius yra labai didelis. Tokį didelį kiekį publikacijų apžvelgti yra nelengva užduotis.

Visiškai naujos kriminologinės minties Lietuvoje pradžią galima sieti su J. Bluvšteino ir A. Dobrynino 1990 m. išleista monografija: „Kriminologijos pagrindimas: Loginiai ir filosofiniai aspektai“ (rusų kalba)²³⁵. Tai buvo kriminologijos mokslo pagrindinių filosofinių problemų analizė²³⁶. Joje buvo rašoma apie kriminologijos mokslo santykį ne tik su teise, bet ir sociologija. Buvo aptariami vadinamieji kriminologinių žinių paradoksai – problemos, kurių kriminologija negali išspręsti savo jėgomis, o turi remtis kitų fundamentalesnių mokslų prielaidomis. Ši knyga buvo kartu ir aštri tradicinio kriminologinio mąstymo kritika. Tai buvo bandymas perorientuoti mūsų kriminologiją į dabartinius socialinių mokslų metodologinius laimėjimus²³⁷. Su šios knygos atsiradimu Lietuvoje buvo pradėta plėtoti sociologinė kriminologijos kryptis, ne vien buvusi teisinė.

Apžvelgiant ilgo laikotarpio publikacijas svarbu paminėti kriminologijos vadovėlius, *metodines studijų priemones*. Juk vadovėliai – tai informacijos šaltiniai, iš kurių studentai, būsimieji kriminologai, teisininkai, sociologai ir kiti besidomintys kriminologija asmenys gauna pagrindinį kriminologinį supratimą.

Pirmasis lietuvių kalba kriminologijos vadovėlis²³⁸ buvo išleistas 1994 m. Lietuvos teisės universitete. Jo atsakingasis redaktorius – Jurijus Bluvšteinas. Šis vadovėlis buvo ne tik svarbus studentams, nes buvo parašytas lietuvių kalba. Svarbu ir tai, kad vadovėlio rašymas sutelkė Lietuvos kriminologus²³⁹. Tai buvo fundamentaliausias tokio didelio autorių kolektyvo parašytas vadovėlis. Be Jurijaus Bluvšteino jį rašė Lietuvos teisės universiteto mokslininkai: Samuelis Kuklianskis, Viktoras Justickis, Egidijus Bieliūnas, Igoris Bazylevas, Aurelijus Gutauskas, R. Mikliušas ir policijos komisarė L. Jūrienė. Vadovėlyje buvo apibendrintos visos svarbiausios kriminologijos sritys. Net išleidus nau-

235 Bluvšteins, Ju.; Dobrynin, A. *Osnovaniya kriminologii. Opyt logiko – filosofskogo isledovaniya*. Minsk: Universitetskoe, 1990.

236 Bieliūnas, E. et al. *Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994, p. 35.

237 Justickis, V. *Kriminologija: Vadovėlis*. 1 d. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 26.

238 Bieliūnas, E. et al. *Kriminologija (atsakingasis redaktorius J. Bluvšteinas)*. Vilnius: Pradai, 1994, 324 p.

239 Justickis, V. *Kriminologija*. Vadovėlis. 1 d. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 26.

jesnius kriminologijos vadovėlius, šio vadovėlio atskiros vietos liko reikšmingos iki dabar, jos nurodomos studentams, studijuojantiems kriminologiją.

Kiti fundamentalūs kriminologijos vadovėliai buvo Viktoro Justickio Lietuvos teisės universitete išleisti vadovėliai – Kriminologija 1 dalis²⁴⁰, išleista 2001 metais, ir Kriminologija 2 dalis²⁴¹, išleista 2004 metais. Tai gerokai didesnės apimties vadovėliai, kurie didžiąja apimtimi yra aktualūs iki šiol. Neįsivaizduojamos kriminologijos studijos Lietuvoje be šių vadovėlių, nors po jų išleidimo jau praėjo keliolika metų. Vadovėliai parašyti labai įdomiai. Viktoras Justickis turi ypatingą talentą viską pateikti labai įdomia ir intriguojančia forma. Studentų žodžiais tariant, „buvo taip įdomu skaityti, kad nieko neatsimenu“. Kai kurios Viktoro Justickio vadovėliuose parašytos mintys tapo kriminologijos dėstymo klasika, atskiros jo frazės yra cituojamos kitų dėstytojų paskaitų metu. Pirmoje dalyje ypač sėkmingai pavykę ir didelės reikšmės skyriai apie teorijas, aiškinančias nusikalstamo elgesio kilmę, nusikalstamumo pažinimo metodus ir kriminalizacijos kriminologinius aspektus. Antroje dalyje ypač reikšmingi skyriai – „Nusikaltimų prevencijos pagrindai“ ir „Nusikaltimų prevencijos kryptys“. Juk vienas iš svarbiausių kriminologinio pažinimo tikslų – nusikalstamų veikų prevencija. Svarbus aspektas yra tas, kad Viktoras Justickis šiuos didelės apimties vadovėlius parašė vienas. Šiuo aspektu jis iki šiol išlieka nepralenkiamas tarp visų Lietuvos kriminologų.

Svarbus ir Roko Uscilo mokslinis-metodinis leidinys „Viktimologijos pagrindai“, išleistas 2005 metais²⁴². Ši knyga iki šiol naudojama kaip viktimologijos (vienų mokslininkų laikomos kriminologijos mokslo šaka, kitų mokslininkų vertinimu, – atskiros mokslo) vadovėlis. Metodiniame leidinyje trumpai apžvelgti svarbiausi viktimologijos mokslo aspektai ir tyrimų rezultatai.

Kita svarbi mokomoji priemonė yra Ilonos Michailovič „Viktimologijos raida ir perspektyvos“, išleista 2007 metais²⁴³. Šis leidinys taip pat naudojamas viktimologijos studijose kaip vienas iš pagrindinių šaltinių lietuvių kalba.

240 Justickis, V. *Kriminologija: Vadovėlis. 1 d.* Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001, 440 p.

241 Justickis, V. *Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija: vadovėlis. 2 d.* Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 524 p.

242 Uscila, R. *Viktimologijos pagrindai.* Vilnius: Mokslo aidai, 2005, 187 p.

243 Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos: mokymo priemonė.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, 131 p.

Viena iš svarbiausių ir plačiausiai leidinyje atskleistų temų – viktimologijos tyrimų kryptys.

Didelę reikšmę Lietuvos kriminologijai turi ir Vilniaus universiteto autorių kolektyvo 2007 m. išleistas vadovėlis „Socialinės deviacijų problemos“²⁴⁴. Tai sociologinės pakraipos vadovėlis, kurio autoriai Aleksandras Dobryninas, Eglė Vileikienė, Danutė Gailienė, Laimutė Bulotaitė, Aušra Gavėnaitė, Gintautas Sakalauskas ir Jolanta Aleknevičienė. Jau pats pavadinimas sako, kad vadovėlyje nagrinėjamos elgesio rūšys plačiu – deviacijų aspektu. Be šio vadovėlio neįsivaizduojamos kriminologinės pakraipos studijos.

Svarbi kriminologijos studijoms yra ir metodinė priemonė „Įvadas į empirinę kriminologiją“, išleista 2007 metais²⁴⁵. Jos autoriai: Gintautas Sakalauskas, Jolanta Aleknevičienė, Laima Bulotaitė, Aleksandras Dobryninas, Danutė Gailienė, Aušra Gavėnaitė ir Eglė Vileikienė. Labai naudingas, ypač studentams, Annos Drakšienės ir Ilonos Michailovič parengtas ir 2008 m. išleistas „Kriminologijos žinynas“²⁴⁶.

Kriminologijos studijoms reikalingas ir metodinis leidinys „Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos“²⁴⁷, išleistas 2009 metais. Jo autoriai – Mykolo Romerio universiteto mokslininkai: Genovaitė Babachinaitė, Alfredas Kiškis, Tomas Rudzakis ir Rokas Uscila. Šiame leidinyje apžvelgti svarbiausi latentinio (neužregistruoto) nusikalstamumo tyrimo, įvertinimo metodai – reprezentatyvios viktimologinės fizinių ir juridinių asmenų apklausos, „Pranešimo apie save“ tyrimai (angl. k. „Self-report“), latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodika pagal registruotus nužudymus, nepilnamečių daugiaepizodinių baudžiamųjų bylų tyrimai, matematinių modelių taikymai ir kiti.

Reikšmingas indėlis į kriminologijos studijų šaltinius yra 2010 m. Mykolo Romerio universiteto mokslininkų parengtas ir išleistas didelės apimties vadovėlis „Kriminologija“ (moksliniai redaktoriai Alfredas Kiškis ir Genovai-

244 Dobryninas, A. et al. *Socialinės deviacijų problemos*. Vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, 272 p.

245 Sakalauskas, G., et al. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007, 77 p.

246 Drakšienė, A.; Michailovič, I. *Kriminologijos žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008, 159 p.

247 Babachinaitė, G. et al. *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2009, 60 p. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www3.mruni.eu/~akiskis/alfredo-str-latent_nus_tyrimo_metodikos2009.pdf>.

tė Babachinaitė)²⁴⁸. Jo autorių sąrašas – didžiausias kriminologijos vadovėlių istorijoje Lietuvoje. Tai Genovaitė Babachinaitė, Jūratė Galinaitytė, Gitana Jurgelaitienė, Alfredas Kiškis, Aistė Kuolaitė, Brigita Palavinskienė, Arūnas Paukštė, Artūras Petkus, Aida Raudonienė, Tomas Rudzakis ir Rokas Uscila. Šis vadovėlis – tai sisteminė visų pagrindinių kriminologijos aspektų apžvalga (nagrinėjami tiek bendrosios, tiek ir specialiosios kriminologijos aspektai). Jame pirmą kartą Lietuvoje į kriminologijos vadovėlį buvo įtraukta nusikalstamumo žalos tema (kodėl svarbu tyrinėti nusikalstamumo žalą, kokios yra šios žalos rūšys, kuo pasireiškia nusikalstamumo žala, kaip ji įvertinama ir kokie yra jos įverčiai), apžvelgtos kriminologinės informacinės sistemos Lietuvoje ir užsienyje.

Mykolo Romerio universitete 2013 m. išleistas didelės apimties vadovėlis „Mediacija“²⁴⁹. Jo autoriai: Natalija Kaminskienė, Daiva Račelytė, Agnė Tvaronavičienė, Renata Mienkowska-Noreikienė, Eglė Atutienė, Gerda Štaraitė-Barsulienė ir Ieva Saudargaitė. Atkuriamojo teisingumo modelių, konkrečiai – mediacijos, supratimas ir sėkmingas taikymas Lietuvoje turi didelį prevencinį poveikį nusikaltėliams, mažina teisėsaugos išlaidas ir darbo krūvį, reikšmingai prisideda prie konfliktų sprendimo visuomenėje. Šio vadovėlio atsiradimas – tai didelis postūmis platesniam mediacijos taikymui Lietuvoje.

Kriminologine tematika apgintos *disertacijos* – tai reikšmingi mokslo darbai ir kartu naujų mokslo daktarų atsiradimo žymės. Apgintų disertacijų sąrašas yra prasmingas tuo, kad parodo apgintų disertacijų tematiką ir atskirų laikotarpių produktyvumą. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę kriminologine tematika buvo apgintos reikšmingos Lietuvos mokslininkų disertacijos²⁵⁰: Gintaras Švedas „Laisvės atėmimo bausmės ir jos vykdymo teorinės problemos“ (1993)²⁵¹, Gitana Jurgelaitienė „Recidyvinio nusikalstamumo prevencija Lietuvos Respublikoje“ (2001)²⁵², Ilona Michailovič „Baudžiamajame įstaty-

248 Babachinaitė, G. *et al.* *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, 668 p.

249 Kaminskienė, N. *et al.* *Mediacija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, 603 p.

250 1990–2008 m. kriminologine tematika apgintos disertacijos buvo išvardytos Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tinklalapyje, pateikiant ir disertacijų santraukas bei dalį disertacijų visa apimtimi. Nuo 2009 m. šis darbas nutrūko, nes Centrai buvo nutrauktas finansavimas.

251 Švedas, G. *Laisvės atėmimo bausmės ir jos vykdymo teorinės problemos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1993.

252 Jurgelaitienė, G. *Recidyvinio nusikalstamumo prevencija Lietuvos Respublikoje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.

me numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas“ (2001)²⁵³, Alfredas Kiškis „Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelis“ (2001)²⁵⁴, Arnoldas Zdanevičius „Kriminologinio žinojimo ideologija ir utopija bei jo santykis su valdžia“ (2001)²⁵⁵, Romualdas Drakšas „Mirties bausmės istoriniai, komparatyviniai ir filosofiniai aspektai“ (2002)²⁵⁶, Svetlana Gečėnienė „Baudžiamosios justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei (kardomojo kalinimo tyrimo pavyzdžiu)“ (2002)²⁵⁷, Antanas Jatkevičius „Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija“ (2003)²⁵⁸, Romas Prakapas „Rizikos grupės vaikų elgesio koregavimas taikant mokyklinį monitoringą“ (2002)²⁵⁹, Tomas Rudzakis „Nusikaltimai komercinio draudimo srityje (kriminologinė analizė)“ (2003)²⁶⁰, Rokas Uscila „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas“ (2003)²⁶¹, Gintautas Sakalauskas „Laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvoje. Baudžiamieji politiniai aspektai, teisinės nuostatos, reformos, praktika ir perspektyvos“ (2005)²⁶², Eglė Vileikienė „Lietuvos nepilnamečių justicijos sociologinė analizė“ (2006)²⁶³, Jolanta Pili-

253 Michailovič, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001.

254 Kiškis, A. *Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelis*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, 205 p. [žiūrėta 2017-06-21] <<http://www3.mruni.eu/~akiskis/Alfredo-disertacija-visa-2001.doc>>.

255 Zdanevičius, A. *Kriminologinio žinojimo ideologija ir utopija bei jo santykis su valdžia*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, sociologija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.

256 Drakšas, A. *Mirties bausmės istoriniai, komparatyviniai ir filosofiniai aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002.

257 Gečėnienė, S. *Baudžiamosios justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei (kardomojo kalinimo tyrimo pavyzdžiu)*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

258 Jatkevičius, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003.

259 Prakapas, R. *Rizikos grupės vaikų elgesio koregavimas taikant mokyklinį monitoringą*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002.

260 Rudzakis, T. *Nusikaltimai komercinio draudimo srityje (kriminologinė analizė)*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

261 Uscila, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

262 Sakalauskas, G. *Laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvoje. Baudžiamieji politiniai aspektai, teisinės nuostatos, reformos, praktika ir perspektyvos*. (vok. *Strafvollzug in Litauen: kriminalpolitische Hintergründe, rechtliche Regelungen, Reformen, Praxis und Perspektiven*). Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Greifswaldis: Greifswaldo universitetas, 2005.

263 Vileikienė, E. *Lietuvos nepilnamečių justicijos sociologinė analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (sociologija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.

ponytė „Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika“ (2006)²⁶⁴, Arūnas Paukštė „Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje“ (2006)²⁶⁵, Artūras Petkus „Kriminalinė subkultūra Lietuvos penitencinėse įstaigose: kriminologinė analizė“ (2006)²⁶⁶, Aušra Gavėnaitė „Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose“ (2008)²⁶⁷, Arvydas Pocius „Asmenų, padariusių nužudymą, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė)“ (2009)²⁶⁸, Vaidas Viršilas „Socioedukacinės pagalbos galimybės 14–16 metų paaugliams, atliekantiems laisvės atėmimui alternatyvią bausmę“ (2011)²⁶⁹, Tautvydas Žekas „Vaiko išnaudojimas pornografijai: baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai“ (2011)²⁷⁰, Salomėja Zaksaitė „Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos“ (2012)²⁷¹, Laura Ustinavičiūtė „Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė“ (2012)²⁷², Simonas Nikartas „Bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje“ (2012)²⁷³, Margarita Dobrynina „Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse“ (2012)²⁷⁴, Renata Katinaitytė „Švietimo prieinamumas nuteistiems laisvės atėmimo bausme asmenims: aukštojo

-
- 264 Piliponytė, J. *Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (sociologija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.
- 265 Paukštė, A. *Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- 266 Petkus, A. *Kriminalinė subkultūra Lietuvos penitencinėse įstaigose: kriminologinė analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- 267 Gavėnaitė, A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (sociologija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
- 268 Pocius, A. *Asmenų, padariusių nužudymą, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
- 269 Viršilas, V. *Socioedukacinės pagalbos galimybės 14–16 metų paaugliams, atliekantiems laisvės atėmimui alternatyvią bausmę*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (edukologija). Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2011.
- 270 Žekas, T. *Vaiko išnaudojimas pornografijai: baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
- 271 Zaksaitė, S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
- 272 Ustinavičiūtė, L. *Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (psichologija). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
- 273 Nikartas, S. *Bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
- 274 Dobrynina, M. *Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, (sociologija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.

mokslo aspektas“ (2013)²⁷⁵, Rūta Petkevičiūtė „Laisvės atėmimo bausme nuteistų vyrų adaptacija Lietuvos pataisos namuose“ (2015)²⁷⁶ ir kitos.

Lietuvos kriminologijos mokslo publikacijose galima išskirti kelias plačias temas, kurias toliau tikslinga aptarti detaliau. Tai: nusikalstamumo ir nusikaltimų aukų tyrimai, kriminogeninių veiksmų tyrimai, nusikaltimai ir žiniasklaida, baudžiamosios politikos kriminologiniai aspektai, baudžiamojo teisingumo sistemos veiklos kriminologiniai aspektai, nusikalstamumo prevencijos problemos, atkuriamojo teisingumo problemos ir bendrieji kriminologijos aspektai.

Nusikalstamumo ir nusikaltimų aukų tyrimai – viena iš dominuojančių temų Lietuvos kriminologijoje. Antanas Dapšys straipsnyje „Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje“ (1999)²⁷⁷ kompleksiskai įvertino nusikalstamumą Lietuvoje, susistemino pagrindinius socialinius veiksmus, lemiančius nusikalstamumo kiekybinius ir kokybinius pokyčius. Autorius padarė išvadą, kad registruoto nusikalstamumo lygis ir pobūdis Lietuvoje iš esmės nesiskiria nuo kitų Rytų Europos pookupacinių valstybių nusikalstamumo atitinkamų rodiklių, o kai kuriais aspektais šie rodikliai yra netgi mažesni. Jis taikliai pastebėjo, kad strateginė nusikalstamumo kontrolės „politikos kryptis – ne tolesnis įstatymų ir bausmių griežtinimas, bet socialinių nusikalstamumo priežasčių ir sąlygų kompleksinis šalinimas, t. y. nusikaltimų prevencija, orientuota pirmiausia į labiausiai nepritapusias prie naujų rinkos ekonomikos sąlygų ir nuskurdusių žmonių socialines grupes, disfunkcines šeimas ir jose augančius vaikus, nesimokantį ir nedirbantį jaunimą, gyventojų užimtumo, buities bei moralės problemų sprendimą.“²⁷⁸

Genovaitė Babachinaitė straipsnyje „Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas“ (2000)²⁷⁹ aptarė nusikalstamumo raidą Lietuvoje nuo Antrojo pasaulio

275 Katinaitė, R. *Švietimo prieinamumas nuteistiems laisvės atėmimo bausme asmenims: aukštojo mokslo aspektas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (edukologija). Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2013.

276 Petkevičiūtė, R. *Laisvės atėmimo bausme nuteistų vyrų adaptacija Lietuvos pataisos namuose*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (sociologija). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2015.

277 Dapšys, A. Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas). *Jurisprudencija*. 1999, 11, p. 5–21. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=280409>.

278 *Ibid*, p. 5.

279 Babachinaitė, G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas. *Jurisprudencija*. 2000, 15 (7), p.

linio karo iki 1999 metų. Autorė padarė išvadą, kad nuo 1995 metų pastebima ryški registruotų tyčinių nužudymų (įskaitant pasikėsinimus) mažėjimo tendencija, kuri gali reikšti nusikalstamumo stabilizaciją artimiausiais metais. Įdomu, kad ši prognozė pasitvirtino (žr. 1 pav.).

Tomas Rudzkis straipsnyje „Sukčiavimo draudimo sferoje būdų kriminologinė analizė“ (2001)²⁸⁰ apžvelgė keliose šalyse atliktų sukčiavimo mas-to bei visuomenės tolerancijos tokiai veikai tyrimų rezultatus, pateikė kelias sukčiavimo draudimo eferoje būdų klasifikacijas, padedančias numatyti perspektyvias kovos su šiuo neigiamu reiškiniu kryptis. Autoriaus vertinimu, šių nusikaltimų latentiskumas yra milžiniškas. Lietuvoje užregistruotų nusikaltimų – sukčiavimų draudimo sferoje – tik vienetiniai atvejai per metus. Autoriaus teigimu, net darant prielaidą, kad Lietuvoje su sukčiavimu draudimo įmonės kovoja ne prasčiau nei, pavyzdžiui, JAV, remiantis tuo, kad pačiais konservatyviausiais vertinimais, dėl draudimo išmokų sukčiaujama tik 10 proc. atvejų, gautume apie 30 tūkstančių sukčiavimo veikų atvejų per metus. Autorius pateikė Lietuvoje sukčiavimu draudimo sferoje padarytos žalos įvertį – iki 100 milijonų litų per metus. Sukčiavimų draudimo sferoje mastų ir žalos Lietuvoje įvertčiai buvo ryškus signalas imtis veiksmingų šių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemonių.

Teisės instituto mokslininkai straipsnyje „Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Lietuvoje“ (2001)²⁸¹ pristatė tarptautinio tyrimo „Prievarotos, korupcijos ir organizuoto nusikalstamumo įvertinimas Rytų ir Centrinės Europos šalyse“ rezultatus. Vilniuje buvo apklausti 1526 gyventojai ir 525 verslo subjektai. Nustatyta, kad 1999 m. bent vieną kartą nukentėjo nuo nusikaltimų nuosavybei ar asmeniui 30 proc. respondentų (jų teigimu). Daugiausiai apklaustųjų nukentėjo nuo vagysčių iš automobilių ir vagysčių iš asmens. 41 proc. tyrime dalyvavusių verslo subjektų atsakė, kad 1999 m. nukentėjo nuo nusikaltimų, daugiau nei pusė aukomis tapusių verslo subjektų nukentėjo nuo pašalinių asmenų vagysčių. Didžiausi nuostoliai padaryti sukčiaujant pa-

128–135. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367178505436/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

280 Rudzkis, T. Sukčiavimo draudimo sferoje būdų kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 68–73. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367187366825/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

281 Alešiūnaitė, K.; Dapšys, A.; Kalpokas, V.; Ragauskas, P.; Valatkevičius, D. Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Lietuvoje (Vilniuje 2000 m.). *Teisės problemos*. 2001, 2, p. 21–37.

šaliniais asmenimis. Šis tyrimas atskleidė didelį nusikalstamumo Lietuvoje latentiskumą.

Organizuotas nusikalstamumas – labai sunkiai tyrinėjama nusikalstamumo rūšis. Aurelijus Gutauskas straipsnyje „Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika“ (2003)²⁸² remdamasis kriminologiniais tyrimais ir baudžiamųjų bylų medžiaga, analizavo organizuoto nusikalstamumo atsiradimą Lietuvoje bei jo faktinę padėtį. Autorius išskyrė šio reiškinio Lietuvoje du raidos etapus. Pirmasis etapas siejamas su 1990 m. pradžia iki 1995 m., o po 1995 m. prasidėjo naujas organizuoto nusikalstamumo raidos etapas. Nustatyta, kad antrajame etape nusikalstamos grupuotės atsisakė reketo kaip pagrindinio pelno šaltinio ir ėmėsi perspektyvesnės ir pelningesnės, kartu ir mažiau rizikingos veiklos – narkotikų platinimo, prostitucijos organizavimo, nelegalių lošimų organizavimo ir pan. Nuo smurtinių veiksmų jos perėjo prie takaus bendradarbiavimo ir kriminalinės rinkos pasidalijimo. Organizuotos grupuotės tapo profesionalesnės, stengėsi nusikalstamu būdu įgytas lėšas vis plačiau investuoti į legalų verslą.

Įdomius neformalių jaunimo grupių tyrimo rezultatus pristatė Aušra Gavėnaitė straipsnyje „Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse“ (2003)²⁸³. Ji atliko trijų neformalių Lietuvos jaunimo grupių: futbolo fanų „ultrų“, nacionalistiškai nusiteikusių jaunimo „skinhead“ų ir baikerių klubo „Vorai“ kokybinį tyrimą giluminio struktūrizuoto interviu metodu. Tyrimas parodė, kad grupės turi „delinkvencijos“ subkultūros bruožų, o grupių nariai yra normalūs, neutralizavę socialinių normų poveikį, paaugliai, kartais darantys nusizengimus. Nustatyta, kad visų neformalių grupių nariai yra šios visuomenės, šios kultūros atstovai. Jie patys aiškiai save priskiria šiai visuomenei, ir jų grupių ideologijos, moraliniai kodeksai remiasi bendrosiomis vertybėmis. Tačiau grupių nariai daro nusizengimus dažniausiai tada, kai grupės moralinio kodekso reikalavimai prieštarauja visuomenės normoms ar taisyklėms. Grupės moralinis kodeksas jiems svarbesnis už kitas taisykles.

282 Gutauskas, A. Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: Faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika. *Jurisprudencija*. 2003, 49, p. 5–18. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367182475746/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

283 Gavėnaitė, A. Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2003, 2, p. 103–118. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367159808234/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

Dažniausiai laužomos formalios, rutina tapusios taisyklės, kurios dažnai neturi stipraus moralinio pagrįstumo. Grupės moralė gali pateisinti tik nereikšmingus nusizengimus, formalių draudimų laužymą. Sąmoningi nusikaltimai grupėse griežtai smerkiami. Ypač stipri socialinė kontrolė grupės viduje neretai efektyviau nei valstybės įstatymai drausmina jaunuolius. Ilgainiui grupė paliekama, nes suaugusio žmogaus gyvenimo būdas tampa sunkiai suderinamas su grupės. Iš delinkventinio elgesio išaugama. Tyrimo autorė kritiškai išnagrinėjo stereotipinę požiūrį į delinkventus, kuris dažnai iškreiptai nusako situaciją ir turi stigmatizuojantį poveikį.

Rokas Uscila straipsnyje „Pagyvenusių žmonių viktimizacija Lietuvos kaimuose ir vienkiemiuose: viktimologinė analizė“ (2005)²⁸⁴ nagrinėjo nusikaltimų aukų – pagyvenusių asmenų – viktimizacijos atvejų (registruotų) paplitimą Lietuvos vienkiemiuose, pateikė viktimizacijos procesų Lietuvos kaimuose ir vienkiemiuose viktimologinę analizę, atskleidė pagrindines pagyvenusių asmenų viktimizacijos ir jos sukeliamų padarinių problemas. Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvoje nukentėjusių pagyvenusių asmenų teisinės ir socialinės apsaugos padėtis yra kritinė. Šios aukos nesulaukia tinkamos pagalbos ir paramos nei iš vyriausybinių institucijų, nei iš nevyriausybinių organizacijų. Vienkiemiuose daugiausia registruojama turtinių nusikaltimų, iš kurių dauguma yra vagystės ir plėšimai. Net 29 proc. vienkiemio pagyvenusių nukentėjusiųjų patiria didesnę nei 1000 litų žalą.

Jolanta Piliponytė straipsnyje „Korupcijos diagnostikos būdai ir iššūkiai pasaulyje ir Lietuvoje“ (2006)²⁸⁵ analizavo korupcijos diagnostikos problematiką. Ji nagrinėjo korupcijos diagnostikos būdus: korupcijos suvokimo įvertinimą, susidūrimo su korupcijos atvejais patirties įvertinimą, suvokimo ir patirties būdų derinimą, išlaidų ir paslaugų stebėjimą bei teisinės statistikos analizę. Autorė akcentavo kylančius iššūkius korupcijos diagnostikos srityje. Vienas jų yra tas, kad korupcijos suvokimo indeksas leidžia palyginti ko-

284 Uscila, R. Pagyvenusių žmonių viktimizacija Lietuvos kaimuose ir vienkiemiuose: viktimologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2005, 70, p. 107–18. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001/J.04~2005~1367152444761/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

285 Piliponytė, J. Korupcijos diagnostikos būdai ir iššūkiai pasaulyje ir Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2006, 1, p. 99–112. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001/J.04~2006~1367155330457/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

rupcijos suvokimą tarp šalių, tačiau negalima tiesiogiai palyginti korupcijos situacijos pokyčių laike. Deja, Lietuvos visuomenėje paplitusi nuomonė, kad šio indekso pokyčiai rodo korupcijos šalyje pokyčius. Autorė išskiria ir korupcijos tyrimo privalumus: naudojant lanksčius nacionalinio lygio korupcijos diagnostikos instrumentus, identifiukuoti „karščiausi“ korupcijos taškai, atskleistas šalies gyventojų, verslininkų ir specialistų požiūris į korupciją ir asmeninė patirtis susiduriant su korupcijos (kyšių) atvejais bei kiti.

Gintautas Sakalauskas ir Laura Ūselė straipsnyje „Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai“ (2007)²⁸⁶ sistemiskai išnagrinėjo fizinių bausmių taikymo vaikams socialinius ir teisinius aspektus, užsienio šalių patirtį sprendžiant fizinių bausmių uždraudimo problemą ir atliktų tyrimų rezultatus. Atsižvelgiant į tarptautines rekomendacijas, užsienio šalių patirtį, taip pat socialinės, kultūrinės, pedagoginės ir teisinės raidos tendencijas Lietuvoje, autoriai padarė išvadą, kad įstatyminis draudimas vaikams taikyti fizines bausmes yra neišvengiama būtinybė, formuosianti naują visuomenės požiūrį. Šis siūlymas straipsnyje buvo visapusiškai pagrįstas, tereikėjo tik priimti įstatymų pataisas. Deja, Lietuvai prireikė net 10 metų ir ketverių metų Matuko mirties²⁸⁷, kad būtų įstatymu uždraustas vaikų mušimas.

Rokas Uscila straipsnyje „Moksleivių viktimizacijos patirtis Lietuvoje“ (2008)²⁸⁸ pristatė 12–17 metų amžiaus 2000 moksleivių Lietuvoje apklausos 2007 m. rezultatus. Tyrimas atskleidė aukštą vaikų (moksleivių) viktimizacijos lygį, palyginus su suaugusiųjų. Nustatyta, kad vaikų viktimizacija dažniau yra smurtinio pobūdžio ir tuo skiriasi nuo suaugusiųjų viktimizacijos.

2005 m. buvo išleista knyga „Lietuvos korupcijos žemėlapis, 2001–2004“²⁸⁹, kurioje pateikti ir apibendrinti trijų „Transparency International“ Lietuvos skyriaus vykdytų tyrimų rezultatai. Tyrimai atliekami apklausiant Lietuvos gyventojus ir verslo atstovus. Knygoje nagrinėjama Lietuvos gyventojų ir verslo atstovų patirtis susiduriant su kyšininkavimo atvejais, atskleistos

286 Sakalauskas, G.; Ūselė, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2007, 56 (2): p. 7–54. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2007-2-sakalauskas-usele.pdf>>.

287 Šneiderytė, A. Daugiau kaip šimtu smūgių užmušto Matuko budelių laukia akistata. *Tv3.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www.tv3.lt/naujiena/900916/daugiau-kaip-simtu-smugiu-uzmusto-matuko-budeliu-laukia-akistata>>.

288 Uscila, R. Moksleivių viktimizacijos patirtis Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2008, 1, p. 92–102.

289 Ališauskienė, R.; Dobryninas, A.; Žilinskienė, L. *Lietuvos korupcijos žemėlapis, 2001–2004*. Vilnius: Eugrimas, 2005, 120 p.

labiausiai korupcijos pažeistos sritys, analizuojami korupcijos lygio ir jos poveikio visuomenei vertinimai bei visuomenės narių požiūriai į antikorupcines priemones. Vėliau beveik kasmet iki 2008 metų „Transparency International“ Lietuvos skyrius vykdė panašius reprezentatyvius sociologinius tyrimus, kuriais siekiama įvertinti Lietuvos gyventojų ir verslininkų požiūrį į korupciją, išnagrinėti apklaustųjų asmeninę patirtį susiduriant su korupciniais atvejais ir įvertinti Lietuvos visuomenės antikorupcinį potencialą. 2011–2016 m. tyrimai atlikti Specialiųjų tyrimų tarnybos užsakymu. Pasikartojantys korupcijos Lietuvoje tyrimai „Lietuvos korupcijos žemėlapis“²⁹⁰ turėjo didelę reikšmę tinkamai pasirenkant korupcijos prevencijos ir kontrolės objektus bei priemones.

Alfredas Kiškis remdamasis Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005–2008 m. viktimologiniais tyrimais ir registruoto nusikalstamumo statistika straipsnyje „Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika?“ (2008)²⁹¹ nagrinėjo, kiek Lietuvos gyventojų nukenčia nuo nusikalstamų veikų, kokia dalis padarytų veikų užregistruojama, kaip aktyviai nukentėjusieji praneša teisėsaugos institucijoms apie nusikalstamas veikas, kaip vertina nusikalstamumą gyventojai ir kaip kinta jų saugumo jausmas. Nustatyta, kad nusikalstamumas – gerokai didesnė problema, negu rodo registruoto nusikalstamumo statistika. Pagal registruoto nusikalstamumo statistiką per metus (2004–2007 m. laikotarpį) nuo nusikalstamų veikų nukentėjo apie 1,5 proc. Lietuvos gyventojų, tačiau, remiantis gyventojų apklausų rezultatais, nukentėjo keliolika-keliasdešimt procentų Lietuvos gyventojų. Gyventojų nesaugumo Lietuvoje nuo nusikalstamų veikų jausmas 2005–2008 metais didėjo. 2008 metais daugiau ar mažiau nesaugiai besijaučiančių gyventojų buvo 3,5 karto daugiau (lyginant su 2005 m.) negu besijaučiančių daugiau ar mažiau saugiai. Tai, kad Lietuvos bei Europos Sąjungos gyventojai nusikalstamumą vertina kaip vieną iš didžiausių problemų – verčia susimąstyti, ar teikiamas tinkamas dėmesys ir ištekliai nusikalstamumo problemoms spręsti.

290 „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Lietuvos korupcijos žemėlapis*. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.transparency.lt/lietuvos-korupcijos-zemelapis/>>.

291 Kiškis, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika? *Jurisprudencija*. 2008, 113 (11), p. 114–23. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367162848302/DS.002.0.01.ARTIC>>.

Didelės apimties nusikalstamumo Lietuvoje 1990–2002 m. tyrimą²⁹² atliko Mykolo Romerio universiteto²⁹³ ir Teisės instituto mokslininkai²⁹⁴. Jie išnagrinėjo nusikalstamumo Lietuvoje pagrindinius raidos bruožus, svarbiausių kriminalinės karjeros kontingentų Lietuvoje nusikalstamos raiškos tendencijas, pateikė nusikalstamumo raidos ir jo prevencijos prognozę, apžvelgė naujosios baudžiamosios politikos prognostines prielaidas. Tai buvo bene pirmasis tokios didelės apimties kompleksinis nusikalstamumo Lietuvoje tyrimas ir jo prognozė. Tyrimo rezultatai leido įvairiapusiškai įvertinti nusikalstamumą Lietuvoje ir jo tendencijas, parinkti atitinkamas nusikaltimų prevencijos ir kontrolės priemones. Deja, institucijos, atsakingos už nusikalstamumo kontrolę ir prevenciją, šio tyrimo rezultatais mažai naudojosi.

Po kelerių metų buvo atliktas nusikalstamumo Lietuvoje, jo grėsmių, žmonių saugumo tyrimas ir 2010 m. išleista monografija „Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas“ (moksliniai redaktoriai Vidmantas Egidijus Kurapka ir Viktoras Justickis)²⁹⁵. Buvo tikslinga pratęsti anksčiau atlikus nusikalstamumo būklės ir tolesnės raidos tyrimus pačiu bendriausiu lygiu, ypač daug dėmesio skiriant dar netirtoms nepalankioms tendencijoms ir reiškiniams. Ši monografija buvo pirmasis bandymas išnagrinėti bendras ir šalies nusikalstamumo problemas nauju, viktimologinio saugumo / nesaugumo, požūriais. Tyrimo pagrindu sukurtas Integruotas saugumo modelis, kuris sudarė prielaidas plėtoti nusikalstamumo grėsmių ir žmonių saugumo vadybą.

Darius Štītis ir Marius Laurinaitis straipsnyje „Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje“ (2009)²⁹⁶ nagrinėjo tapatybės vagystės elektroninėje erdvėje sampratą, pagrindinius požymius, būdus ir formas bei kriminalizavimo as-

292 Babachinaitė, G. et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, 359 p. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/nusikalstamumas-lietuvoje-ir-jo-prognoz-iki-2015-met>>.

293 Genovaitė Babachinaitė, Gitana Jurgelaitienė, Viktoras Justickis, Justinas Sigitas Pečkaitis, Artūras Petkus, Vytautas Piesliakas ir Rokas Uscila.

294 Algimantas Čepas, Svetlana Gečėnienė, Ingrida Mačernytė-Panomariovienė, Jolita Malinauskaitė, Sonata Mališauskaitė-Simanaitienė, Vaidas Kalpokas, Laura Kietytė ir Darius Valatkevičius.

295 Kurapka, V. E. et al. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, 542 p. [žiūrėta 2017-10-17] <https://wdn.ipublishcentral.com/association_lithuania_serials/viewinsidehtml/26733599478495>.

296 Štītis, D.; Laurinaitis, M. Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje. *Informacijos mokslai: mokslo darbai*. 2009, 50, p. 240–47. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/download/3231/2348>>.

pektus. Autoriai padarė išvadas, kad tapatybės vagystės elektroninėje erdvėje būdai yra labai įvairūs, atsiranda vis naujų būdų, o tai lemia šios vagystės sąvokų įvairovę. Autoriai pasiūlė vartoti šią tapatybės vagystės (sukčiavimo) elektroninėje erdvėje sampratą: tai pagrindinių asmens tapatybę liudijančios informacijos elementų (elektroninėje erdvėje) gavimas, siekiant apsimesti tuo asmeniu, kad galėtum atlikti nusikaltimus. Tapatybės vagystę elektroninėje erdvėje autoriai pasiūlė įvardyti kaip savarankišką nusikalstamą veiką.

Svetlana Justickaja ir Aušra Gavėnaitė straipsnyje „Recidyvinis nusikalstamumas: tyrimo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje“ (2009)²⁹⁷ apžvelgė Lietuvos situaciją recidyvinio nusikalstamumo tyrimo srityje ir pasiūlė galimas tokių tyrimų plėtojimo kryptis. Nepaisant recidyvinio nusikalstamumo analizės svarbos ir poreikio, informaciniai šaltiniai apie šį reiškinį Lietuvoje yra labai riboti. Registruoto nusikalstamumo statistika yra pagrindinis ir beveik vienintelis šaltinis. Statistiniai duomenys leidžia aprašyti, bet ne paaiškinti recidyvinio nusikalstamumo situaciją. Trūksta informacijos dviem svarbiausiais recidyvinio nusikalstamumo tyrimo aspektais: (1) trūksta pakartotinio nusikalstamo elgesio priežasčių analizės; (2) nėra duomenų apie latentinį recidyvą, t. y. apie tą dalį pakartotinių nusikaltimų, kurie nepateko į baudžiamosios justicijos akiratį. Autoriai pasiūlė, kad modernios nacionalinės recidyvinio nusikalstamumo prevencijos sistemos pagrindą turėtų sudaryti šalies mastu veikianti pakartotinių nusikaltimų ir jų prevencijos priemonių monitoringo informacinė sistema, kuri leistų analizuoti ne tik duomenis apie nusikaltimų padarymo aplinkybes, bet ir apie taikytų priemonių veiksmingumą. Autoriai teigė, kad platus užsienio valstybėse atlikti recidyvinio nusikalstamumo priežasčių tyrimai, leido išaiškinti grupę veiksnių, kuriuos kryptingai taikant galima pastebimai sumažinti pakartotinio nusikaltimo padarymo tikimybę. Svarbiausi iš jų: baziniai gyvenimo įgūdžiai ir išsilavinimas, užimtumo darbo rinkoje statusas, turimo darbo kokybė, nuolatinės gyvenamosios vietos turėjimas, narkotikų ir alkoholio vartojimas, psichinės sveikatos būklė, socialiniai ryšiai (socialinis kapitalas).

297 Justickaja, S.; Gavėnaitė, A. Recidyvinis nusikalstamumas: tyrimo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2009, 3, p. 5–56. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-3-justickaja-gavenaite.pdf>>.

Ilna Tamutienė straipsnyje „Kriminalinė viktimizacija ir rizikos kaimynystė Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos skirtingo tipo mikrorajonuose“ (2012)²⁹⁸ analizavo Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestų skirtingo tipo mikrorajonų respondentų viktimizacijos rodiklius, jų sąsajas su rizikos kaimynystė ir jai įtakos turinčiais veiksniais. Rajonų atrankos metodu buvo apklausta 1 890 respondentų iš centro, senojo darbininkiško, sovietinių daugiabučių ir priemiesčio tipo mikrorajonų. Rizikos kaimynystė analizuota pagal socialinės betvarkės teorinį modelį, apimantį nusikalstamumo, triukšmo, prievartos kaimynystėje, šiuokšlinimo, viešo ir privataus turto gadinimo veiksnius. Atlikta kiekybinė duomenų analizė leido teigti, kad, priešingai nei priemiesčio mikrorajonas, sovietinių daugiabučių ir senasis darbininkiškas mikrorajonai pasižymi didele viktimizacijos patirtimi, nesaugia kaimynystė bei didesnės rizikos kaimynystę lemiančiais veiksniais.

Alfredas Kiškis straipsnyje „Registruoto nusikalstamumo statistikos ir viktimologinių tyrimų duomenų kompleksinio panaudojimo problemos“ (2012)²⁹⁹ nagrinėjo užsienio valstybėse (Australijoje, Bulgarijoje, Nyderlanduose ir Vokietijoje) naudojamus nusikalstamumo vertinimo, remiantis registruoto nusikalstamumo statistika ir viktimologinių tyrimų duomenimis (2 spindulį – toliau 2S), metodologinius aspektus ir problemas. Autorius padarė išvadą, kad tirtose valstybėse 2S duomenų kompleksinis panaudojimas yra problemiškas ir ribotas, 2S duomenys yra tik sugretinami, palyginami, tačiau jie nėra sujungiami, integruojami. Nėra metodų, leidžiančių tiksliai nustatyti kiekvieno iš šių informacijos šaltinių indėlį siekiant įvertinti realųjį nusikalstamumą, kokia apimtimi kiekvienas iš jų sudaro realaus nusikalstamumo turinį. Siekiant kompleksinio, integruoto 2S panaudojimo vertinant nusikalstamumą, reikalingas naujas požiūris į šią problemą – tikslinga sukurti naujus rodiklius (modelius), sutartiniu būdu integruojančius šiuos du informacijos šaltinius. Skirtingų šaltinių apie nusikalstamumą naudojimas padidina išvadų apie nusikalstamumo lygį, jo kitimą ir struktūrą patikimumą.

298 Tamutienė, I. Kriminalinė viktimizacija ir rizikos kaimynystė Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos skirtingo tipo mikrorajonuose. *Filosofija. Sociologija*. 2012, 23 (4), p. 228–236. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188855824/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

299 Kiškis, A. Registruoto nusikalstamumo statistikos ir viktimologinių tyrimų duomenų kompleksinio panaudojimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4 (2), p. 697–717. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367182718104/DS.002.0.01.ARTIC>>.

Labai svarbu pamatuoti nusikalstamumo lygį ir jo pokyčius, kai skiriame išteklius jo prevencijai (kokio masto problema), kai renkamės prevencijos tikslus (į kokias nusikaltimų rūšis tikslinga nukreipti prevenciją), kai norime nustatyti, kokią įtaką turėjo mūsų poveikis nusikalstamumui. Tačiau viena iš didžiausių problemų vertinant nusikalstamumo Lietuvoje lygį ir jo kitimą yra ta, kad registruoto nusikalstamumo statistika, kuria remiamasi, tik labai maža dalimi atspindi realųjį nusikalstamumą. Mykolo Romerio universiteto mokslininkai³⁰⁰ atliko tyrimą³⁰¹, kurio metu nustatė, kad užregistruojama vidutiniškai tik apie 4 proc. nusikalstamų veikų, nuo kurių Lietuvos gyventojai teigė nukentėję³⁰². Šie mokslininkai sukūrė naują „Dviejų spindulių“ modelį, skirtą nusikalstamumo lygio ir jo pokyčių tyrimui bei įvertinimui, sujungiant tam tikru būdu registruoto nusikalstamumo statistiką ir gyventojų viktimizacijos tyrimų (apklausų) duomenis. Tyrimas patvirtino įvairių duomenų apie nusikalstamumą šaltinių integracijos (dviejų spindulių sistemos) perspektyvumą ir tyrimo metu parengto dviejų svarbiausių duomenų apie nusikalstamumą šaltinių integracijos metodo pranašumą lyginant su registruoto nusikalstamumo statistika. Jo taikymas leido iš esmės patikslinti esamas žinias apie nusikalstamumą Lietuvoje, jo struktūrą ir dinamiką. Šio modelio sukūrimas ir pritaikymas praktiškai turi didelę reikšmę, nes skirtingų šaltinių naudojimas padidina išvadų apie nusikalstamumą patikimumą. Integruotos (dviejų spindulių) nusikalstamumo stebėjimo sistemos sukūrimas leidžia panaikinti netinkamą registruoto nusikalstamumo statistikos funkciją – teikti duomenis apie nusikalstamumą apskritai – ir perorientuoti ją į siauresnę, bet jos prigimtį atitinkančią funkciją – atspindėti tą nusikalstamumo dalį, kuri pateko į baudžiamosios justicijos akiratį ir buvo užregistruota. Registruoto nusikalstamumo statistika turėtų tapti pagrindine priemone šiai bendrojo

300 Alfredas Kiškis, Svetlana Justickaja, Rokas Uscila ir Viktoras Justickis.

301 Reprezentatyvios 2006 Lietuvos gyventojų apklausos būdu buvo tiriama ar 2011 metais Lietuvoje respondentai nukentėjo nuo šių nusikalstamų veikų: plėšimas (BK 180 str.), vagystė (BK 178 str.), turto prievartavimas (BK 181 str.), sukčiavimas (BK 182 str.), turto sunaikinimas ar sugadinimas (BK 187 ir 188 str.), seksualinis prievartavimas (BK 149, 150 ir 151 str.), seksualinis priekabiavimas (BK 152 str.), fizinis smurtas (BK 135, 138 ir 140 str.), terorizavimas, grasinimas nužudyti (BK 145 str.), viešosios tvarkos pažeidimas (BK 284 str. 1 d. tik nusikaltimai), siūlė, davė, pardavė narkotikų (BK 260 str., kuris apima ne tik platinimą), neteisėtas poveikis elektroniniams duomenims (BK 196 ir 197 str.) ir kyšio reikalavimas (BK 225 str.).

302 Kiškis, A. et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, 467 p. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/nusikalstamumas-lietuvoje-ir-jo-prevencijos-perspektyvos>>.

nusikalstamumo daliai stebėti ir vertinti, taip pat pagrindu baudžiamosios justicijos veiklos, nukreiptos į nusikalstamumo kontrolę, apimčiai įvertinti.

2013 m. atlikta 7–9 klasių moksleivių apklausa (taikant savianalizės tyrimo metodiką) leido patikslinti delinkvencinio elgesio ir viktimizacijos paplitimo tendencijas bei struktūrą Lietuvoje³⁰³. Lietuvos teisės instituto mokslininkai³⁰⁴ atskleidė keletą naujų, svarbių nepilnamečių delinkvencinio elgesio ir viktimizacijos dėsningumų, kurių žinojimas leidžia didinti nepilnamečių nusikaltimų prevencijos kryptingumą ir veiksmingumą. Lyginant 2006 m. ir 2013 m. atliktų tyrimų duomenis nustatyta, kad delinkvencinio elgesio tarp moksleivių nedaugėja, jų daromi pažeidimai nėra linkę sunkėti, o pažeidėjų amžius taip pat nejaunėja. Visuomenėje, deja, yra paplitusi priešinga nuomonė, neadekvatus moksleivių delinkvencinio elgesio pokyčių vertinimas.

Vienas iš ryškių teisinių kriminologinių tyrimų buvo apgaulės sporto srityje tyrimas³⁰⁵. Jo autorė Salomėja Zaksaitė išnagrinėjo teisinę atsakomybę už apgaulę sporto srityje, atskleidė apgaulės sporto srityje kriminologinę charakteristiką, išnagrinėjo šių veikų kriminalizavimo galimybes ir problemas. Įvertinusi apgaulės sporto srityje paplitimo mastą, daromą žalą ir teisinę atsakomybę Lietuvoje, kai baudžiamosios teisės priemonės šių veikų atžvilgiu beveik netaikomos, tyrimo autorė pateikė svarbų siūlymą – kriminalizuoti manipuliacijas sporto varžybomis atskiruose baudžiamojo kodekso straipsniuose arba inkriminuoti jau esamas kyšininkavimo, papirkimo ar sukčiavimo nusikalstamų veikų sudėtis apgaulės, žalos ir korupcinių nusikalstamų veikų subjekto sampratas pritaikant sporto kontekstui³⁰⁶.

Be šių nusikalstamumo ir nusikaltimų aukų tematikos tyrimų, galima trumpai paminėti ir kitus reikšmingus tyrimus, paskelbtus mokslinėse publikacijose: „Sukčiavimo draudimo sferoje kriminologinio paplitimo tyrimo teorinio modelio prielaidos“ (2002)³⁰⁷; „Korupcijos kategorijų analizė“

303 Justickaja, S. et al. *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2015, 220 p. [žiūrėta 2017-10-17] <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/JAUNIMO_DELINK_ELGESYS.pdf>.

304 Svetlana Justickaja, Jolanta Aleknevičienė, Vaidas Kalpokas, Renata Giedrytė-Mačiulienė, Alina Mickevič, Laima Žilinskienė ir Tautvydas Žėkas.

305 Zaksaitė, S. *Apgaulė sporto srityje: teisinis ir kriminologinis požiūris*. Vilnius: Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015, 250 p.

306 *Ibid.*, p. 221.

307 Rudzakis, T.; Panomariovas, A. Sukčiavimo draudimo sferoje kriminologinio paplitimo tyrimo teorinio modelio prielaidos. *Jurisprudencija*. 2002, 31, p. 105–117. [žiūrėta 2017-10-17]

(2003)³⁰⁸; „Prekybos vaikais problema ir jos mastas Lietuvoje“ (2003)³⁰⁹; „Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas“ (2005)³¹⁰; „Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais“ (2008)³¹¹; „Latentinės nusikalstamumo dalies prognozavimo klausimu“ (2009)³¹²; „Nusikaltimai elektroninėje erdvėje: kriminologinės sampratos dilemos“ (2009)³¹³; „Kriminalinės viktimizacijos tyrimų aktualijos“ (2009)³¹⁴; „Kriminalinės viktimizacijos Lietuvoje pagrindinių statistinių rodiklių kriminologinė analizė“ (2011)³¹⁵.

Kriminogeninių veiksnių tyrimai – viena iš temų, kuria parašyta nemažai mokslinių darbų. Gintautas Valickas straipsnyje „Paklusnumo įstatymams psichologiniai aspektai“ (2001)³¹⁶ analizavo įvairius veiksnus, lemiančius žmonių paklusnumą įstatymams: 1) atgrasinamąjį bausmių poveikį; 2) perimtas vertybes arba vidinius elgesio standartus; 3) valdžios atstovų elgesio ypatumus, formuojančius suvokto teisingumo arba neteisingumo jausmą. Autoriaus teigimu, tiek kurdami įstatymus, tiek ir juos įgyvendindami, tei-

<http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=309111>.

- 308 Raudonienė, A. Korupcijos kategorijų analizė. *Jurisprudencija*. 2003, 41, p. 81–90. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=309321>.
- 309 Gečėnienė, S.; Mališauskaitė, S. Prekybos vaikais problema ir jos mastas Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2003, 2 (40), p. 117–123.
- 310 Uscila, R.; Kiškis, A. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis.“ *Teisės problemos*. 2005, 4, p. 76–86. [žiūrėta 2017-10-17] <https://www.researchgate.net/publication/289525984_Nusikalstamumo_prevencijos_Lietuvoje_centro_2005_metu_viktimologinis_tyrimas_Lietuvos_gyventoju_faktine_nusikalstamu_veiku_patirtis>.
- 311 Uscila, R. Viktimologiniai tyrimai Lietuvoje. Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. *Teisės problemos*. 2008, 3, p. 112–125.
- 312 Rudzakis, T. Latentinės nusikalstamumo dalies prognozavimo klausimu. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2, p. 225–43. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/2600/2406>>.
- 313 Kalpokas, V. Nusikaltimai elektroninėje erdvėje: kriminologinės sampratos dilemos. *Teisės problemos*. 2009, 1, p. 75–87.
- 314 Michailovič, I. Kriminalinės viktimizacijos tyrimų aktualijos. *Teisė*. 2009, 70, p. 20–35. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168936449/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.
- 315 Babachinaitė, G. Kriminalinės viktimizacijos Lietuvoje pagrindinių statistinių rodiklių kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (3), p. 1163–1176. [žiūrėta 2017-10-17] <https://www.mruni.eu/upload/iblock/d27/20_Babachinaite-1.pdf>.
- 316 Valickas, G. Paklusnumo įstatymams psichologiniai aspektai. *Psichologija: mokslo darbai*. 2001, 23, p. 111–118. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/download/4415/6735>>.

sininkai turėtų dažniau remtis šiuolaikinės psichologijos sukauptais duomenimis apie žmonių elgesio reguliavimo mechanizmus. Kai ignoruojami esminiai žmogaus elgesio dėsniniai, net labai sutelktos ir geranoriškos pastangos neleidžia pasiekti norimų rezultatų.

Saulius Starkus straipsnyje „Kriminologiniai kompiuterizacijos aspektai“ (2001)³¹⁷ trumpai apžvelgė kriminogeninę kompiuterizacijos įtaką įvairioms socialinio gyvenimo sferoms. Išskirtos trys pagrindinės šios įtakos kryptys: naujų tradicinių nusikaltimų formų atsiradimas, naujos kriminalinės erdvės atsiradimas ir naujų destruktivaus elgesio (įskaitant kriminalinį elgesį) įpročių formavimasis.

Vygandas Paulikas straipsnyje „Socialinė aplinka kaime ir nusikalstamumas“ (2001)³¹⁸ pateikė savo tyrimo išvadas apie tai, kad Žemės reforma 1922–1940 m. Lietuvoje sudarė sąlygas atsirasti gausiam viduriniajam visuomenės sluoksniui Lietuvos kaime, užtikrino kaimo bendruomenių stabilumą ir saugumą. Sovietinė okupacija ir kolektyvizacija, privačios žemės nuosavybės panaikinimas lėmė neefektyvią žemės ūkio gamybą pirmais kolektyvizacijos dešimtmečiais ir žemą kaimo žmonių pragyvenimo lygį. Pradėta vogti kolūkinį ir visuomeninį turtą. Paskui tokios vagystės virto asmeninio turto vagystėmis ir kitokiais nusikaltimais. Nepriklausomybės ir privačios žemės nuosavybės atkūrimas Lietuvoje sudarė prielaidas Vakarų demokratinių valstybių pavyzdžio šeimos ūkiams – viduriniajam kaimo visuomenės sluoksniui ir tvirtoms kaimų bendruomenėms formuotis. 1999 m. Lietuvos registruotų ūkininkų nusikalstamumas buvo mažesnis už kitų visuomenės socialinių grupių nusikalstamumą.

Vilma Živilė Jonynienė ir Leta Dromantienė straipsnyje „Asocialaus vaikų elgesio prielaidos mokykloje“ (2002)³¹⁹ pateikia savo tyrimų rezultatus. Jos teigia, kad yra 2 svarbiausi veiksniai, turintys įtakos vaikų elgesio formavimuisi: 1) sėkmės ir pripažinimo išgyvenimas bei 2) vertingi emociniai ryšiai.

317 Starkus, S. Kriminologiniai kompiuterizacijos aspektai. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 85–92. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367187368045/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

318 Paulikas, V. K. Socialinė aplinka kaime ir nusikalstamumas. *Jurisprudencija*. 2001, 20 (12), p. 40–45. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367187363936/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

319 Jonynienė, V. Ž.; Dromantienė, L. Asocialaus vaikų elgesio prielaidos mokykloje. *Socialinis darbas*. 2002, 2 (2), p. 27–37. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367179708033/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

Deja, jie nėra tinkamai koordinuojami Lietuvos mokykloje. Sėkmės ir pripažinimo išgyvenimą apsunkina pagarbos vaiko nuomonei trūkumas, o emociškai nesaugi ir meilės bei rūpesčio stokojanti aplinka neskatina užmegzti vertingus emocinius ryšius. Kitaip tariant, mokyklos aplinka palanki formuoti asocialiam vaikų elgesiui (ypač iš probleminių šeimų). Autorės daro išvadą, kad svarbiausiai vaiko gyvenime viešajai institucijai – mokyklai – labai reikalingas socialinis konsultavimas bei kvalifikuotas bendradarbiavimas su kitomis vaikų reikalus sprendžiančiomis institucijomis.

Rokas Uscila straipsnyje „Aukos ir nusikaltėlio inversija: viktimologinė analizė“ (2003)³²⁰ teigė, kad Lietuvoje vyksta akivaizdi vertybinių pozicijų, nuostatų inversija, kuri lemia visuomenės socialinę deformaciją. Dėl itin nestabilios socialinės aplinkos, bendruomenės nariams priimtinos, nusistovėjusios vertybinės sistemos irimo, intensyvėjančių socialinių deviacijų sparčiai daugėja aukos ir nusikaltėlio inversijos atvejų. Atlikta inversijos analizė patvirtino, kad laisvės bausmių veiksmingumas asmenims yra abejotinas. Viktimologiniai ir kiti socialiniai tyrimai parodė, kad sprendžiant, nagrinėjant inversijos atvejus, ypač veiksmingi yra atkuriamojo teisingumo konfliktų sprendimo modeliai.

Brigita Palavinskienė straipsnyje „Gatvių prostitucijos Vilniaus mieste kriminologinė analizė“ (2004)³²¹ pateikė įdomius jos atlikto tyrimo³²² rezultatus, kurie atskleidžia gatvių prostitucijos veiksnius: dauguma prostitučių yra įgijusios tik pradinį išsilavinimą (4 kl.) – 18 proc. arba pagrindinį (10 kl.) – 43 proc.; 56 proc. prostitučių yra bedarbės; 86 proc. respondentų pajamos, gaunamos iš vertimosi prostitucija, yra pagrindinis jų pragyvenimo šaltinis; respondentės verčiasi prostitucija, nes neturi jokios specialybės ir todėl neranda darbo – 28 proc., pinigų reikia narkotikams – 40 proc.; būtina išlaikyti vaiką – 10 proc.; 50 proc. apklaustųjų gatvės prostitučių teigė, jog ir toliau užsiimtų prostitucija, nors ir turėtų kitą legalų bei nuolatinį darbą; 56 proc. merginų teigė, kad legalizavus Lietuvoje prostituciją, jos toliau verstųsi šiuo

320 Uscila, R. Aukos ir nusikaltėlio inversija: viktimologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2003, 47, p. 38–49. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367182230445/DS.002.0.01.ARTIC>>.

321 Palavinskienė, B. Gatvių prostitucijos Vilniaus mieste kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2004, 61 (53), p. 35–48. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367184277271/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

322 Apklaustos 108 merginos ir moterys, besiverčiančios gatvių prostitucija Vilniaus mieste.

verslu. Įdomu, kad 61 proc. respondenčių manė, kad legalizavus prostituciją, klientų padaugės, ir tik 15 proc. įsitikinusios, kad klientų sumažės dėl viešumo baimės; 70 proc. prostitucija besiverčiančių merginų ir moterų yra nukentėjusios nuo klientų arba sutenerių smurto.

Artūras Petkus straipsnyje „Kriminalinės subkultūros penitencinėse įstaigose genezė, raida ir struktūra“ (2004)³²³ atskleidė kriminalinės subkultūros įtaką nusikalstamam elgesiui, jos ištakas ir raidos tendencijos Lietuvos penitencinėse įstaigose. Autoriaus teigimu, Lietuvos penitencinėse įstaigose egzistuojanti kriminalinė subkultūra turi savitą elementų sistemą, pasižymi specifiniais bruožais, kurie yra tam tikra nuteistųjų ideologija, užkertanti kelią penitencinių įstaigų administracijos auklėjamojo pobūdžio priemonių poveikiui nuteistojo gyvenimui. Ji daro didelę įtaką nuteistojo elgesiui ir minimizuoja laisvės atėmimo bausmės tikslų įgyvendinimą. Nusistovėjusių kriminalinės subkultūros elementų pokyčiams pritaria ne visi nusikaltėlių bendruomenės nariai. Šis prieštaravimas suskaido, supriešina šią bendruomenę kovojant dėl įtakos sferų. Senosios tradicijos ir papročiai priimtinesni ilgą laiką penitencinėse įstaigose bausmes atliekantiems nuteistiesiems. Todėl, siūlo autorius, naujai nuteistus asmenis būtina saugoti nuo neigiamo „autoritetų“ poveikio. Naujai nuteistus asmenis reiktų kontroliuoti taip, kad jie neturėtų sąlygų užmegzti socialiai neigiamų subkultūros ryšių (to galima siekti atskirai laikant recidyvistus ir pirmą kartą teistus asmenis). Kriminalinės subkultūros nuostatų plitimą tarp nuteistųjų bei visuomenėje galima sustabdyti tik pateikiant nuteistiesiems laisvės atėmimo bausme socialiai priimtinas alternatyvas, t. y. vieną sistemą keičiant kita.

Alfredas Kiškis straipsnyje „Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija“ (2004)³²⁴ analizavo smurto televizijoje paplitimą ir poveikį nepilnamečiams, aptarė šį poveikį aiškinančias teorijas ir atliktų tyrimų rezultatus, nagrinėjo poveikio būdus ir įtakos turinčius veiksnius, vaikų ypatybes, dėl kurių jie yra labiausiai paveikiami. Mokslininkai tebedis-

323 Petkus, A. Kriminalinės subkultūros penitencinėse įstaigose genezė, raida ir struktūra. *Jurisprudencija*. 2004, 51, p. 124–36. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367187396388/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

324 Kiškis, A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*. 2004, 59 (51), p. 39–53. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.elibrary.lt/resursai/NPLC/ivairus/Alfredo-str2004.pdf>>.

kutuoja, ar per televiziją rodomo smurto stebėjimas yra nepilnamečių smurtinių nusikaltimų darymo priežastis. Atliktų empirinių tyrimų metodologinė analizė nei paneigia, nei patvirtina šį poveikį. Įvertinęs įvairias nuomones, atliktus tyrimus ir jų analizę, autorius padarė išvadą, kad smurto televizijoje žiūrėjimas nepilnamečiams turi poveikį, kuris gali pasireikšti didesniu smurtavimu, taigi ir smurtiniais nusikaltimais. Neigiamas smurto per televiziją poveikis nepilnamečiams pasireiškia agresyvių nuostatų ir elgesio išmokimo, jautrumo sumažinimo, smurto subkultūros propagavimo bei kitomis formomis.

Arvydas Pocius straipsnyje „Šeimos ir mokyklos įtaka nuteistųjų iki gyvos galvos už nužudymus asmenų nusikalstamo elgesio formavimuisi“ (2007)³²⁵ analizavo nuteistųjų iki gyvos galvos už nužudymus asmenų gyvenimo sąlygų šeimoje ir mokykloje įtaką jų nusikalstamam elgesiui. Autorius nustatė, kad nuteistųjų iki gyvos galvos už nužudymus nuomone, jų tėvai jais nesirūpino, jiems buvo blogi, tėvai nuolat vartojo alkoholį, už gerą elgesį jie nesulaukdavo teigiamo tėvų paskatinimo, patyrė savo tėvų smurtą (buvo mušami, taikomos kitos fizinės bausmės). Vaikystėje ir paauglystėje jie bėgdavo iš namų, nesijautė ramūs dėl savo ateities. Nuteistųjų iki gyvos galvos už nužudymus asmenų nuomone, jų asmenybės formavimosi sąlygos mokykloje nebuvo palankios, jie neprisimena mokyklos draugų, turėjo bendravimo problemų mokykloje, neturėjo pozityvaus socialinio mokytojų palaikymo, jausdavosi nervingi bendraudami su mokytojais, nesistengė mokytis mokykloje, smurtavo prieš kitus ir patys patyrė smurtą mokykloje.

Kitame straipsnyje „Sintetinis nusikaltėlio asmenybės formavimosi modelis“ (2007)³²⁶ Arvydas Pocius plačiau aptarė nusikaltimą padariusios asmenybės formavimosi problemą. Tiriant nusikaltėlio asmenybės formavimąsi, buvo pasitelktas sisteminės analizės metodas, kuriuo remiantis, sukurtas sintetinis nusikaltėlio asmenybės formavimosi modelis. Šis modelis yra sukurtas analizuojant netinkamos socializacijos ir asmenybės krizių įtaką nusikaltėlio

325 Pocius, A. Šeimos ir mokyklos įtaka nuteistųjų iki gyvos galvos už nužudymus asmenų nusikalstamo elgesio formavimuisi. *Jurisprudencija*. 2007, 10 (100), p. 52–59. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367163191470/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

326 Pocius, A. Sintetinis nusikaltėlio asmenybės formavimosi modelis. *Teisė*. 2007, 64, p. 92–109. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367163997477/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

asmenybei formuotis. Asmenybės krizės yra vienas iš svarbiausių šio modelio konstrukty.

Mykolo Romerio universiteto mokslininkai³²⁷ straipsnyje „Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė“ (2009)³²⁸ pristatė savo tyrimo rezultatus. Taikant Jungtinėje Karalystėje sukurtą ir Lietuvoje adaptuojamą OASys metodiką buvo įvertinti dvylikoje skirtingų Lietuvos įkalinimo įstaigų kalinčių Lietuvos teisės pažeidėjų (n = 200) statiniai (laikui bėgant nesikeičia) ir dinaminiai (besikeičiantys) rizikos veiksniai. Nustatytas statinių veiksmų ir kriminogeninių poreikių (dinaminių veiksmų) ryšys.

Straipsnyje „Kriminogeninių rizikos veiksmų palyginimas skirtingose Lietuvos teisės pažeidėjų grupėse“ (2010)³²⁹ mokslininkai³³⁰ pristatė savo tyrimo rezultatus. Taikant OASys metodiką buvo įvertinti dvylikoje skirtingų Lietuvos įkalinimo įstaigų kalinčių Lietuvos nusikaltėlių (n = 254) kriminogeniniai rizikos veiksniai (asmens nusikalstamumo istorija, gyvenimo sąlygos, išsimokslinimas, mokymasis, galimybė įsidarbinti ir kt.). Tyrimo autoriai nustatė, kad „dauguma kriminogeninių rizikos veiksmų yra stipriau išreikšti pakartotinai nuteistų asmenų grupėje lyginant su pakartotinai nuteistų asmenų grupe. Dauguma kriminogeninių rizikos veiksmų yra stipriau išreikšti už nesmurtinius nusikaltimus nuteistų asmenų grupėje lyginant su už smurtinius nusikaltimus nuteistų asmenų grupe. OASys metodika diferencijuoja skirtingos rizikos teisės pažeidėjų grupes. Kriminogeninių rizikos veiksmų įvertinimas gali būti efektyviai naudojamas pakartotinio nusikalstamumo rizikos įvertinimo bei efektyviausių intervencinių priemonių parinkimo tikslais.“³³¹

327 Laura Ustinavičiūtė, Rita Žukauskienė ir Alfredas Laurinavičius.

328 Ustinavičiūtė, L.; Žukauskienė, R.; Laurinavičius, A. Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminantinio validumo analizė. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4, p. 339–356. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169272624/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

329 Ustinavičiūtė, L. et al. Kriminogeninių rizikos veiksmų palyginimas skirtingose Lietuvos teisės pažeidėjų grupėse. *Societal Studies*. 2010, 4 (8), p. 36–56. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1290/1238>>.

330 Laura Ustinavičiūtė, Alfredas Laurinavičius, Rita Žukauskienė ir Rita Bandzevičienė.

331 Ustinavičiūtė, L. et al. Kriminogeninių rizikos veiksmų palyginimas skirtingose Lietuvos teisės pažeidėjų grupėse. *Societal Studies*. 2010, 4 (8), p. 36–56. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/download/1290/1238>>.

2013 m. atlikta 7–9 klasių moksleivių apklausa (taikant savianalizės tyrimo metodiką) leido patikslinti delinkvencinio elgesio veiksnius Lietuvoje³³². Remiantis šio tyrimo duomenimis, yra stiprus alkoholio vartojimo ir kitų delinkvencinio elgesio apraiškų ryšys. Be to, yra statistiškai reikšmingas moksleivių viktimizacijos ir delinkvencinio elgesio ryšys. Moksleiviai, kurie patys nukentėjo nuo nusikalstamų veikų, linkę dažniau nusikalsti. Nustatytas statistiškai reikšmingas nepilnamečio susietumo su mokykla ir šeima ryšys. Paauglys delinkventas – tai visų pirma toks, kurio emociniai ryšiai su mokykla ir šeima yra nusilpę. Šie tyrimo rezultatai yra reikšmingi kuriant paauglių delinkvencinio elgesio prevencijos programas ir priemones.

Vienas iš naujausių ir ryškiausių kriminogeninių veiksnių tyrimų yra Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkų tyrimas – „Vyrai nusivylimo ekonomikose: tarp gero gyvenimo ir socialinės atskirties“³³³. Šioje mokslo studijoje analizuojami bedarbiai, benamiai ir įkalinti vyrai didesniu ar mažesniu mastu patiria socialinės atskirties riziką, kuri apima skirtingus – darbo rinkos, mažo uždarbio, nusikaltimo, skurdo, socialinio dalyvavimo, socialinio kapitalo, vartojimo ir emocinės gerovės – veiksnius. Studijoje klausiama, ką šiems vyrams reiškia gyventi gyvenimą Lietuvoje, kurioje tik nedidelė visuomenės dalis disponuoja socialine gerove. Kaip jie reaguoja į nepalankiai susiklosčiusias aplinkybes ir kokias išgyvenimo taktikas renkasi? Kartu siekiama atsakyti, ką reiškia gyventi nusivylimo ekonomikose, iš esmės prieštaraujančiose laimės normatyvumui, kurį palaiko beviltiškas optimizmas ir prisirišimas prie gero gyvenimo vizijos. Kiekviename studijos skyriuje ne tik gilinamasi į socialinės atskirties riziką patiriančių vyrų gyvenimus, bet ir kritiškai reflektuojamos teorinės socialinės atskirties, vyriškumo, subjektyvios gerovės, gero gyvenimo, socialinių tinklų, socialinės paramos sistemos, optimizmo sąvokos. Tačiau studijoje lieka neatsakytas klausimas: kokios rekomendacijos ar patarimai su socialinės rizikos vyrų grupėmis dėl socialinės ir palaikymo pagalbos, veiksmingų priemonių ir galimybių yra siūlomos nusivylimo ekonomikoje³³⁴.

332 Justickaja, S. et al. *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2015. [žiūrėta 2017-10-17] <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/JAUNIMO_DELINK_ELGESYS.pdf>.

333 Tereškinas, A. et al. *Vyrai nusivylimo ekonomikose: tarp gero gyvenimo ir socialinės atskirties*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016.

334 Šidlauskienė, V. *Mokslo studijos „Vyrai nusivylimo ekonomikose: tarp gero gyvenimo ir socialinės atskirties“ recenzija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2015.

Be šių kriminogeninių veiksnių tematikos tyrimų, trumpai galima paminėti ir kitus reikšmingus tyrimus, paskelbtus mokslinėse publikacijose: „Psichologinės asocialaus elgesio ištakos“ (1997)³³⁵, „Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui“ (1997)³³⁶, „Sociologiniai ir kriminologiniai marginalumo aspektai“ (2001)³³⁷, „Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviniam nusikalstamumui“ (2001)³³⁸, „Terorizmo ir teroristų psichologiniai ypatumai“ (2003)³³⁹, „Smurtinių kompiuterinių žaidimų ir vaikų bei paauglių agresyvaus elgesio ryšys“ (2004)³⁴⁰, „Nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumo Lietuvoje socialiniai veiksniai“ (2010)³⁴¹, „Bendrieji nusikalstamumo determinantai: socialinė realybė ar akademinė fikcija?“ (2012)³⁴².

Nusikaltimai ir žiniasklaida – kita ryški tema Lietuvos kriminologijos moksle. Aleksandras Dobryninas straipsnyje „Nusikaltimai ir spauda Lietuvos visuomenėje“ (1999)³⁴³ rašė, kad nusikalstamumo temos, jų plėtojimas žiniasklaidoje yra rimta politinė ir socialinė problema, turinti įtakos tiek esamai kriminogeninei padėčiai, tiek tam, kaip vykdomą baudžiamąją politiką supranta visuomenė. Straipsnyje autorius analizavo kriminalinio pobūdžio publikacijų Lietuvos spaudoje dinamiką ir struktūrą, leidinių ideologiją, įvai-

335 Valickas, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997, 217 p.

336 Valickas, G. Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui. *Kriminalinė justicija: mokslo darbai*. 1997, 7–8, p. 164–72.

337 Urmonienė, M.; Urmonas, A. Sociologiniai ir kriminologiniai marginalumo aspektai. *Lietuvos sociologija amžių sandūroje: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 2001, p. 192–96.

338 Petkus, A. Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviniam nusikalstamumui. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 93–98.

339 Valickas, G. Terorizmo ir teroristų psichologiniai ypatumai. *Politologija*. 2003, 1, p. 111–32.

340 Valickas, G. Smurtinių kompiuterinių žaidimų ir vaikų bei paauglių agresyvaus elgesio ryšys. *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 135–146.

341 Ilgūnienė, R. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumo Lietuvoje socialiniai veiksniai. *Socialinis ugdymas*. 2010, 13 (12), p. 97–110. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367176702695/DS.002.0.02.ARTIC>>.

342 Rudzakis, T. Bendrieji nusikalstamumo determinantai: socialinė realybė ar akademinė fikcija? *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4 (4), p. 1665–1676. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10860/194-360-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

343 Dobryninas, A. Nusikaltimai ir spauda Lietuvos visuomenėje. *Jurisprudencija*. 1999, 11, p. 22–29. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=280410>.

rių socialinių grupių reakciją į minėtą informaciją. Autorius padarė išvadą, kad visuomenė netapačiai, arba net ir iškreiptai yra informuojama apie kriminogeninę padėtį šalyje. Dėl to toks visuomenės informavimas gali pasunkinti demokratinės nusikaltimų kontrolės politikos formavimą ir įgyvendinimą Lietuvoje.

Aleksandras Dobryninas tyrinėjo nepilnamečių justiciją Lietuvos žiniasklaidoje³⁴⁴. Jis nustatė, kad nepilnamečių justicijos temos arba beveik ignoruojamos, arba iškreipiamos ir hipertrofuojamos. Kadangi žiniasklaida dažniausiai orientuota į išskirtinę, sensacingą informaciją, nepilnametis teisės pažeidėjas neretai pristatomas kaip asocialus ir brutalus personažas, priklausantis kitam, svetimam ir neprognozuojamam pasauliui. Taip nepilnamečiai teisės pažeidėjai simboliškai marginalizuojami ir ištumiami iš normalaus gyvenimo. Tai objektyviai sudaro nepalankią atmosferą tokių asmenų rehabilitacijai ir integracijai į visuomenę. Be to, viešosios nuomonės apklausos rezultatai parodė, kad dauguma Lietuvos gyventojų norėtų daugiau sužinoti apie konkrečius nepilnamečių nusikaltimų kontrolės ir prevencijos aspektus, kurie gali pagerinti padėtį ne vien tik griežtais kriminalinės justicijos metodais.

Margarita Dobrynina tyrinėjo nusikaltimų baimės konstravimą žiniasklaidoje³⁴⁵. Nusikaltimų baimė skatina fizinį ir psichologinį atsiribojimą nuo bendruomeninio gyvenimo. Ji silpnina neformalias socialinės kontrolės sistemas, taip pat individų ir bendruomenių gebėjimą atsakyti į kylančius sunkumus. Tokiu būdu sukuriami terpė tolesniems nusikaltimams ir socialinės tvarkos pažeidimams. Tačiau tyrimo autorė daro išvadą, kad reikėtų kalbėti apie tam tikrą esantį ryšį tarp žiniasklaidos ir nusikaltimų baimių, tačiau ne apie jų tiesioginį priežastinį santykį.

Baudžiamosios politikos kriminologiniai aspektai – kita ryški tema Lietuvos kriminologijos moksle.

Grupė mokslininkų³⁴⁶ straipsnyje „Kriminalinių bausmių sistemos dar-na ir sankcijų optimizavimas kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo

344 Dobryninas, A. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

345 Dobrynina, M. Nusikaltimų baimės konstravimas žiniasklaidoje. *Teisės problemos*. 2008, 3, p. 83–111. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2008-3-dobrynina.pdf>>.

346 Albertas Čaplinskas, Antanas Dapšys, Jonas Misiūnas ir Vladislavas Poškevičius.

prielaidos“ (2000)³⁴⁷ pristatė jų parengtą konstruktyvią racionaliosios baudžiamosios politikos požiūriu sankcijų nustatymo metodiką, kuri sudaro galimybę objektyviau įvertinti, nustatyti ir suderinti kai kurių Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso skyrių ir skirtingo sunkumo nusikaltimų, jų grupių (skyrių viduje) sankcijų dydžius. Autorių nuomone, ši metodika turėtų padėti optimizuoti ir subalansuoti sankcijas, jų sistemą Baudžiamajame kodekse, atsižvelgiant į jame numatytų veikų sunkumą, pavojingumą ir kitas objektyvias aplinkybes. Ateityje, pavyzdžiui, kriminalizuojant naujas veikas, ji taip pat galėtų padėti objektyviau nustatyti ir sankcijas už tas veikas.

Gintautas Sakalauskas straipsnyje „Kriminologiniai laisvės atėmimo bausmės aspektai“ (2000)³⁴⁸ padarė išvadas, kad tarptautiniai dokumentai ir kriminologijos išvados rekomenduoja kuo rečiau taikyti laisvės atėmimo bausmę, ypač jauniems žmonėms. Ypač svarbi mintis – kad laisvės atėmimo bausmė turi tapti alternatyva su laisvės atėmimo bausme nesusijusioms poveikio priemonėms, o ne atvirkščiai. Ji turi būti taikoma tik išimtiniais atvejais.

Aleksandras Dobryninas straipsnyje „Atskiriamasis teisingumas“ (2001)³⁴⁹ iš socialinio konstruktyvizmo metodologinės pozicijos analizavo institucinius baudžiamosios politikos aspektus. Toks požiūris leidžia kritiškai įvertinti selektyvų baudžiamosios justicijos pobūdį, kuris akivaizdžiai prieštarauja šios institucijos deklaruojamiems teisingumo atkūrimo tikslams. Autorius pabrėžė, kad norint sukurti efektyvią nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemą, reikia atsisakyti siauro teisinio požiūrio į nusikaltimus bei juos kontroliuojančias institucijas ir plačiau naudotis pilietinės visuomenės ištekliais.

Svetlana Gečėnienė straipsnyje „Kardomojo kalinimo taikymo apribojimas kaip strateginė nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos kryptis“ (2002)³⁵⁰ nagrinėjo kardomojo kalinimo poveikį nepilnamečio asmenybei.

347 Čaplinkas, A.; Dapšys, A.; Misiūnas, J.; Poškevičius, V. Kriminalinių bausmių sistemos darna ir sankcijų optimizavimas kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos. *Teisė*. 2000, 37, p. 7–15. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185457520/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

348 Sakalauskas, G. Kriminologiniai laisvės atėmimo bausmės aspektai. *Teisė*. 2000, 35, p. 80–90. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185453680/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

349 Dobryninas, A. Atskiriamasis teisingumas. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 107–112.

350 Gečėnienė, S. Kardomojo kalinimo taikymo apribojimas kaip strateginė nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos kryptis. *Jurisprudencija*. 2002, 26 (18), p. 128–139. [žiūrėta 2017-10-17]

Nustatyta, kad buvimas tardymo izoliatoriuje nepilnamečio asmenybei padaro didelę psichinę, fizinę ir moralinę žalą. Straipsnyje nagrinėjamos priemonės, kuriomis galima būtų išvengti šio neigiamo poveikio nepilnamečio asmenybei, apžvelgiama užsienio šalių patirtis apribojant kardomojo kalinimo taikymą nepilnamečių atžvilgiu. Autorė padarė išvadą, kad strateginė kardomojo kalinimo (suėmimo) instituto reformos kryptis turėtų būti esminis kardomojo kalinimo taikymo apribojimas. Autorės teigimu, pagrindiniai būdai, kuriais galima pasiekti šį strateginį tikslą, yra: 1) skatinti bendras nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos priemones, kurių panaudojimas prisidėtų prie kardomojo kalinimo apribojimo (žemutinės baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos didinimas, mediacija ir kitų ikiteisminio tyrimo nutraukimo priemonių taikymas); 2) įgyvendinti priemones, tiesiogiai ribojančias kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymą: atskirti kardomojo kalinimo (suėmimo) taikymo amžių nuo bendrojo baudžiamosios atsakomybės amžiaus, mažinti kardomojo kalinimo (suėmimo) trukmę, apriboti kardomojo kalinimo (suėmimo) pagrindus ir kitas.

Arnoldas Zdanevičius straipsnyje „Ekspertai kaip viešosios politikos formavimo agentai: kriminologinis išmanymas ir nepilnamečių justicijos reforma Lietuvoje“ (2002)³⁵¹ analizavo kompleksinius ekspertų ir kitų veikėjų santykius, susidariusius viešosios politikos formavimo procese įgyvendinant nepilnamečių justicijos reformą. Kuriant ir įgyvendinant nepilnamečių justicijos politiką Lietuvoje dalyvauja ekspertų grupės – teisininkai, policijos pareigūnai, socialiniai darbuotojai, medikai, perauklėjimo specialistai ir kiti. Jų atstovai „viršuje“ rengia strateginius reformos planus manipuliuodami savo profesiniu išmanymu ir akademinio diskursu, tuo suaktyvindami tų sričių, kurios naudingos ne tik politikos raidai, bet ir tolesnei jų pačių profesinės veiklos karjerai, reformos tempus. Autorius padarė išvadą, kad nepilnamečių justicijos reforma yra visos teisinės sistemos pertvarkymo dalis. Todėl daugeliu atvejų jos sėkmė priklauso ir nuo to, kokiais tempais tobulinama ne tik visa teisinė ir teisėsaugos sistema, bet ir jos įgyvendinimo mechanizmas.

<<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367179660935/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

351 Zdanevičius, A. Ekspertai kaip viešosios politikos formavimo agentai: kriminologinis išmanymas ir nepilnamečių justicijos reforma Lietuvoje. *Politologija*. 2002, 2 (26), p. 2–28. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367159115494/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

Sėkmė galima tik tuo atveju, jei sudaromos karjeros ir profesinio tobulėjimo galimybės kriminologams, visuose lygiuose įtraukiant ir nepriklausomus kriminologijos tyrimus, kuriuos pajėgūs atlikti tik mokslininkai, nesusiję su valdžios institucijomis.

Sonata Mališauskaitė straipsnyje „Bausmių veiksmingumo vertinimo problemos ir jų sprendimo būdai“ (2003)³⁵² atliko bausmių veiksmingumo atliktų tyrimų metaanalizę. Dažniausiai tokiuose tyrimuose buvo vertinamas laisvės atėmimo bausmės ir probacijos efektyvumas taikant recidyvo ir ekonomiškumo kriterijus. Autorė atskleidė šias bausmių vertinimo problemas: vertinant laisvės atėmimo bausmės ir probacijos veiksmingumą pagal recidyvo kriterijų, nė viena iš šių bausmių neturėjo įtakos jokiems statistiškai reikšmingiems recidyvo pokyčiams, todėl sunku palyginti ir įvertinti šių bausmių veiksmingumą; nagrinėjant tyrimų rezultatus paaiškėjo, kad tokius tyrimus labai sunku atlikti ir dėl taikytinos metodologijos bei metodikos problemų; laisvės atėmimo bausmės ir probacijos veiksmingumą sunku įvertinti bei palyginti taikant ir ekonomiškumo kriterijų, nes šių baudžiamosios atsakomybės priemonių vykdymo finansinės sąnaudos labai priklauso nuo priemonių turinio ir vykdymo sąlygų. Abejotinas ir tokio įvertinimo tikslingumas – nepaisant atskleisto laisvės atėmimo bausmės neveiksmingumo ši bausmė visuotinai yra taikoma. Bausmių veiksmingumo vertinimo problemas autorė pasiūlė spręsti pirmiausia keičiant veiksmingumo vertinimo uždavinius – bausmes vertinti ne kvestionuojant bausmės taikymo tikslingumą, o nagrinėjant, kokios bausmės vykdymo priemonės sudarytų galimybes padidinti taikomos bausmės veiksmingumą.

Aleksandras Dobryninas ir Vladas Gaidys 2003 m. atliko reprezentatyvų 1003 Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimą³⁵³ ir nustatė, kad dauguma gyventojų sutinka, kad efektyviausia bausmė už nusikaltimus yra laisvės atėmimas. Ši gyventojų nuomonė visiškai prieštarauja šiuolaikinio kriminologijos mokslo rezultatams. Tyrimas parodė, kad gyventojai turi per mažai kriminologinės informacijos apie laisvės atėmimo bausmės įtaką nusikaltėlių resocializacijai,

352 Mališauskaitė, S. Bausmių veiksmingumo vertinimo problemos ir jų sprendimo būdai. *Jurisprudencija*. 2003, 47, p. 78–85. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/download/3335/3132>>.

353 Dobryninas, A.; Gaidys, V. *Ar saugi Lietuvos visuomenė?: Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą*. Vilnius: Petro ofsetas, 2004. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.ebiblioteka.eu/resursai/NPLC/leidiniai/knygos/lit36kn-liet.pdf>>.

kad būtina šviesti visuomenę, nes politikai priimdami įstatymus stengiasi atspindėti gyventojų dominuojančią nuomonę.

Gitana Jurgelaitienė straipsnyje „Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė“ (2004)³⁵⁴ teisės politikos Lietuvoje raidos požiūriu tyrinėjo naujojo Baudžiamojo kodekso, įsigaliojusio 2003 metų gegužės 1 d., nuostatų, susijusių su nusikalstamų veikų recidyvu, galimą įtaką recidyvinio nusikalstamumo pokyčiams. Autorė prognozavo formalų (tačiau ne realų) recidyvinio nusikalstamumo baudžiamosios statistikos rodiklių mažėjimą dėl tyčinio baudžiamojo nusižengimo padarymo fakto nenumatymo kvalifikuojant recidyvą baudžiamąja teisine prasme ir dėl nedidelės pagrobto turto vertės ribų padidinimo iki trijų minimalių gyvenimo lygių, kvalifikuojant veiką kaip nusikaltimą. Kriminologiniu aspektu autorė nepalankiai įvertino baudžiamojo įstatymo nuostatą, kad recidyvistu asmuo gali būti įvardytas net ir tuo atveju, jei jis yra nepilnametis. Tačiau tai, kad įstatymo leidėjas numatė nemažai įvairių alternatyvų laisvės atėmimo bausmei, kriminologijos požiūriu vertinama kaip vienas svarbiausių teigiamų naujojo Baudžiamojo kodekso skiriamųjų bruožų lyginant su anksčiau galiojusiu baudžiamuoju įstatymu.

Gintaras Švedas straipsnyje „Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais“ (2005)³⁵⁵ Lietuvoje 1995–2001 m. vykdytą baudžiamąją politiką įvertino kaip nenuoseklą ir nesuderintą jos griežtumo požiūriu. Baudžiamosios politikos nenuoseklumą rodo dažni senojo BK tam tikrų institutų, pakeitimai ir papildymai, o vėliau jie keičiami arba apskritai jų atsisakoma. Autoriaus vertinimu, Lietuvoje vykdyta baudžiamoji politika labai mažai turėjo įtakos nusikalstamumo struktūrai ir dinamikai. Svarbų vaidmenį šiuo atveju atliko ne teisingas nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės priemonių parinkimas, o baudžiamosios teisės galimybių pervertinimas. „Visuomenėje ir Seime populiari nuomonė, kad nusikalstamumui kontroliuoti pakanka griežčiau bausti nusikaltėlius, tačiau nemažėjantis nusi-

354 Jurgelaitienė, G. Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2004, 51, p. 90–98. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367187394757/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

355 Švedas, G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais. *Teisė*. 2005, 56, p. 64–91. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367155256283/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

kalstamumas verčia įstatymų leidėją toliau griežtinti ir taip griežtas bausmes. Prie griežtų bausmių pamažu priprantama, todėl visuomenės ima nebetenkinti esamos jų ribos. Taip bausmių griežtinimą ima skatinti pats bausmių griežtumas. Toks uždaras ratas neleidžia suvokti, kad baudžiamoji teisė, kaip ir kiekviena kita teisės šaka, turi savo ribas, kurias peržengus ji tampa neveiksminga. O pats įstatymų leidėjas tampa tokios politikos rezultatų įkaitu, nes priverstas kardinaliomis ir kartu nepopuliariomis priemonėmis (pvz., amnestijomis ir kt.) spręsti pataisos įstaigų perpildymo problemą.³⁵⁶ – rašė Gintaras Švedas.

Anna Drakšienė straipsnyje „Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams“ (2006)³⁵⁷ nagrinėjo esminius laisvės apribojimo bausmės reglamentavimo nepilnamečiams trūkumus. Autorė pateikė vieną iš siūlymų, kad įstatymų leidėjui reikėtų kuo greičiau nustatyti, kad nepilnamečiui, kuris dėl objektyvių priežasčių negali įvykdyti nustatytų įpareigojimų, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali atleisti jį nuo bausmės ir vietoj jos skirti ne baudžiamojo, bet auklėjamojo poveikio priemonę.

Alfredas Kiškis straipsnyje „Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma?“ (2006)³⁵⁸ nagrinėjo teisės reformos Lietuvoje 2003 m. (įsigaliojus naujesiems Lietuvos Respublikos baudžiamajam, baudžiamojo proceso ir bausmių vykdymo kodeksams bei pasikeitus nusikalstamų veikų registravimo ir apskaitos tvarkai) įtaką nusikalstamumui ir visuomenės reakciją į jį, ar teisės reforma lėmė būtent tokius pokyčius, kurių ja buvo siekiama? Nustatyta, kad registruotasis nusikalstamumas Lietuvoje po teisės reformos pradėjo didėti. Tai kriminologine prasme vertintinas kaip teigiamas teisės reformos Lietuvoje padarinys. Naujoji nusikalstamų veikų registracijos tvarka mažina nusikalstamumo latentiškumą. Geresnė nusikalstamų veikų apskaita sudaro palankesnes sąlygas ne tik pažinti nusikalstamumą, bet ir reaguoti į jį – įgyvendinti nusikalstamų veikų prevenciją ir kontrolę. Tačiau tardymo izoliatoriuje praleisto laiko iki nuteisimo vidurkis beveik nesikeitė. Baudžia-

356 *Ibid.*

357 Drakšienė, A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams. *Teisė*. 2006, 61, p. 42–56. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154886308/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

358 Kiškis, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*. 2006, 81 (3), p. 32–39. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6095192/datastreams/MAIN/content>>.

mojo proceso spartinimo šiuo aspektu nenustatyta. Vienas iš teisės reformos tikslų – mažinti laisvės atėmimo bausmės skyrimą naudojant alternatyvias laisvės atėmimui bausmes – liko nepasiektas. Įsigaliojus naujam Baudžiamajam kodeksui, laisvės atėmimo bausmės pradėtos skirti dar dažniau. Matyti net dar didesnis laisvės atėmimo bausmių skyrimo nepilnamečiams padidėjimas. Kriminogeniniu aspektu tai vertintina ypač nepalankiai. Įsigaliojus naujam Baudžiamajam kodeksui, teismo nuosprendžiu paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidutinė trukmė padidėjo. Dar labiau padidėjo realiai atliktos bausmės termino vidurkis. Teismų praktika pakrypo priešingai šiuolaikinio kriminologinio pažinimo išvadoms – ilgi laisvės atėmimo terminai mažina laisvės atėmimo bausmės resocializuojamojo poveikio tikimybę. Autoriaus teigimu, teisėjų sąmonė atmeta šiuolaikinio kriminologijos mokslo išvadas apie bausmių vaidmenį kriminogeniniuose procesuose. Į kvalifikacinius reikalavimus asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas, būtina įtraukti privalomas kriminologijos studijas.

Gintautas Sakalauskas straipsnyje „Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė“ (2007)³⁵⁹ baudžiamuoju politiniu ir tarptautiniu aspektais analizavo įkalinimo praktiką Lietuvoje, esminius pokyčius ir tendencijas. „Kalinių skaičiumi Lietuva lenkia didžiąją dalį Europos valstybių, ir to priežastimi nėra išskirtinis užregistruotų nusikaltimų lygis. Aiškus resocializacijos tikslo laisvės atėmimo bausmei iškėlimas padėtų tinkamai sustyguoti visą įkalinimo sistemą, o vis dar tebevyraujanti asmens „pataisos“ koncepcija atrodo nepagrįsta jokiais socialiniais, kriminologiniais ar teisiniais argumentais.“ – teigė autorius.

Gintautas Sakalauskas straipsnyje „Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai“ (2009)³⁶⁰ analizavo minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus nustatymo problematiką, pristatė Europos šalių praktiką ir aptarė kriminologinius aspektus. Dauguma Europos valstybių nustato minimalų 14–15 metų baudžiamosios atsakomybės amžių. Autorius teigė, kad „nepilnamečių justicijos

359 Sakalauskas, G. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2007, 2, p. 122–34. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367159691931/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

360 Sakalauskas, G. Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2009, 2, p. 81–103. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teisė.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-2-sakalauskas.pdf>>.

sistema Lietuvoje pagal išskirtus teorinius modelius galėtų būti priskirta „teisingumo vykdymo“ modeliui su „neokorekcinio“ modelio apraiškomis – stengiamasi nubausti nusikaltusį nepilnametį, persekiojant jį baudžiamąja tvarka. Suformuota santykinai griežta nepilnamečių baudimo teisinė ir organizacinė aplinka, mažai orientuota į jauno žmogaus poreikius ir asmenybę.“³⁶¹

Viktoras Justickis ir Vidmantas Egidijus Kurapka straipsnyje „Įstatymų kriminogeninis saugumas ES ir Lietuvos įstatymų leidyboje“ (2009)³⁶² apžvelgė įstatymų kriminogeninio poveikio tyrimus, aptarė įstatymų kriminogeniškumo šaltinius, nagrinėjo problemas, kurias sukelia abejingas požiūris į įstatymų kriminogeniškumo vertinimą. Autoriai padarė išvadą, kad įstatymai gali skatinti nusikalstamų veikų darymą, kaip ir kiti kriminogeniniai reiškiniai. „Jie gali daryti tai netiesiogiai – numatant naujus nusikaltimo veiksmus: įvedant apribojimus ir draudimus, didinant paskatas juos pažeisti, palengvinant nusikaltimo darymą ir slėpimą, taip pat visais kitais kriminologinių teorijų aprašytais būdais. Įstatymo kriminogeniškumo fenomeno išaiškinimas iš esmės pakeitė įstatymų leidėjo atsakomybės už savo veiklą turinį, iškėlė klausimą dėl atsakomybės už priimto įstatymo šalutinius (ypač kriminogeninius) padarinius. Atsakomybės klausimas ypač aktualus tuo atveju, kai įstatymų leidėjas žinojo ar galėjo žinoti apie leidžiamo įstatymo galimą kriminogeniškumą, bet nesiėmė reikiamų priemonių šiam poveikiui išvengti, lengvabūdiškai tikėdamas, kad kriminogeninių leidžiamo įstatymo pasekmių nebus arba jos bus nesvarbios“.³⁶³

Reikšmingas yra Teisės instituto mokslininkų³⁶⁴ baudžiamosios politikos Lietuvoje tyrimas ir baudžiamosios politikos tendencijų Europoje apžvalga³⁶⁵. Tyrimo metu buvo atskleisti baudžiamosios politikos identifikavimo kriterijai, visuomenės požiūris į baudžiamąją politiką ir žiniasklaidos įtaka baudžiamajai politikai, nustatyti baudžiamosios politikos įgyvendinimo indikatoriai

361 *Ibid.*

362 Justickis, V.; Kurapka, V. Įstatymų kriminogeninis saugumas ES ir Lietuvos įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*. 2009, 3, p. 217–38. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=213062>.

363 *Ibid.*

364 Gintautas Sakalauskas (grupės vadovas ir mokslinis redaktorius), Skirmantas Bikelis, Vaidas Kalpokas ir Aušra Pocienė.

365 Sakalauskas, G. et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2012/10/Baudziamoji-politika-Lietuvoje.pdf>>.

Lietuvoje. Daugiau nei 50 proc. nuteistų asmenų Lietuvoje yra įkalinami (pataisos namuose arba areštinėse). Tai labai didelė nuteistų asmenų dalis, kuri liudija santykinai griežtą ir vis dar į įkalinimą orientuotą baudimo politiką Lietuvoje.

Gintautas Sakalauskas straipsnyje „Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje?“ (2014)³⁶⁶ nagrinėjo baudžiamųjų įstatymų leidybos ir baudžiamojo persekiojimo rodiklius Lietuvoje bei užsienio šalyse. Autorius padarė taiklias išvadas, kad 2003 m. gegužės 1 d. įsigalioję naujieji nacionaliniai baudžiamojo teisingumo kodeksai „tik trumpam laikui leido subalansuoti baudžiamojo persekiojimo dinamiką Lietuvoje. Maždaug po 5 metų vėl ėmęs didėti kalinių skaičius, nedidėjant ir nesunkėjant nusikalstamumui, liudijo grįžimą prie senų baudžiamojo populizmo metodų – į pastebėtas ir dažniausiai skandalizuotas socialines problemas ar pavienes nusikalstamo elgesio apraiškas, kaip ir iki naujųjų kodeksų įsigaliojimo, imta reaguoti baudžiamosios atsakomybės griežtinimu, o prasidėjusi vadinamoji ekonominė (finansinė) krizė dar labiau padidino visuomenės ir teisėsaugos susierzinimą dėl laukiamo nusikalstamumo protrūkio, kurio taip ir nebuvo. Baudimo kultūra nepasikeitė, laisvės atėmimo bausmė ir toliau taikyta dažnai, vis ilgesniam terminui, o ėmus itin retai taikyti lygtinį paleidimą kalinių skaičiumi 100 000 gyventojų Lietuva vėl grįžo į 2001–2002 m. buvusį lygį, aplenkdamą Gruziją, Latviją, Ukrainą ir įsitvirtindama 3-ioje vietoje tarp visų Europos šalių po Rusijos ir Baltarusijos.“³⁶⁷

Vienas iš reikšmingų tyrimų – nepilnamečių justicijos politikos Lietuvoje vertinimas nepilnamečių justicijos politikos Lietuvoje įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų pokyčių kontekste³⁶⁸. Nustatyta, kad valstybės pastangos imtis priemonių, tobulinančių nepilnamečių justicijos sritį, išties matomos: siekiama nepilnamečių baudžiamąją justiciją daryti humaniškesnę, kuriama tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintus standartus atitinkanti vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistema, valstybės institucijos skatinamos kie-

366 Sakalauskas, G. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*. 2014, 2, p. 96–137. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos/article/download/5090/3347>>.

367 *Ibid.*

368 Justickaja, S. et al. *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2015. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2012/10/Baudziamoji-politika-Lietuvoje.pdf>>.

kvieną konkrečią atvejų įvertinti probleminio vaiko individualias savybes ir stengtis užtikrinti jo interesų apsaugą ir kita. Tačiau nepaisant teigiamų postūmių, nepilnamečių justicijos institucijų veiklos dar negalima vertinti kaip padedančios veiksmingai spręsti nepilnamečių delinkvencinio elgesio problemas. Pagrindinės problemos – prevencijos veiksmingumo trūkumas, politika formuojama menkai atsižvelgiant arba neatsižvelgiant į ekspertų, specialistų ir praktikų patirtį.

Ypač svarbūs buvo pažangaus ir naujai įvesto Lietuvoje probacijos instituto veiksmingumo tyrimai. Probacija – tai situacijos ir procesai, kai teisiamam ar nuteistam asmeniui, esant tam tikroms sąlygoms (pirmiausia padarius nesunkius nusikaltimus, taip pat atradus nusikaltėlio asmenyje teigiamų bruožų, nustačius atsakomybę lengvinančių aplinkybių ir pan.) laikinai dėl įvairių priežasčių (pavyzdžiui, kam nors už jį laidavus, jį užtarus, priėmus globoti, laukiant monarcho malonės ar pan.) sudaroma galimybė nevykdyti bausmės ar vykdyti bausmę kitokia forma, darant prielaidą, kad jo elgesys pasikeis nenaudojant įprastų bausmės vykdymo formų³⁶⁹. Šiuolaikinė probacijos sistema Lietuvoje buvo sukurta tik 2012 m., įsigaliojus jos veiklą reglamentuojančiam Probacijos įstatymui. Gintautas Sakalauskas ir Liubovė Jarutienė tyrinėjo probacijos sistemą Lietuvoje, užsienio šalių patirtį vertinant probacijos veiksmingumą, atskleidė probacijos veiksmingumo Lietuvoje vertinimo galimybes ir pasiūlė veiksmingumo vertinimo kriterijus³⁷⁰. Šie tyrimo rezultatai tikėtina prisidės prie didesnio probacijos Lietuvoje veiksmingumo.

Bene vienas iš ryškiausių ir naujausių baudžiamosios politikos kriminologinių aspektų tematikoje yra Lietuvos ir užsienio mokslininkų grupės³⁷¹ parengtas recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys „Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje“ (2017)³⁷². Jame analizuojamos bausmių skyrimo ir vykdymo problemos Lietuvoje ir užsienio šalyse. Ypač vertingas Lietuvos skaitytojams šis leidinys yra

369 Sakalauskas, G.; Jarutienė, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 9. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/Mokslo-studija-probacijos-veiksmingumo-vertinimas.pdf>>.

370 *Ibid.*

371 Frieder Dünkel, Wolfgang Heinz, Ilona Michailovič, Ineke Pruin, Gintautas Sakalauskas, Rūta Vaičiūnienė, Andželika Vosyliūtė ir Harald Wagner.

372 Dünkel, F., et al. *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Redaktorius Gintautas Sakalauskas. Vilnius: Žara, 2017, 280 p. <<http://teise.org/wp-content/uploads/2017/11/Bausmiu-tendencijos-ir-perspektyvos-2017.pdf>>.

tuo, kad visi straipsniai, net užsienio autorių, yra pateikti lietuvių kalba ir kad juose pateikta daug empirinių duomenų iš įvairių šalių, kuriuos analizuojant ieškoma panašumų ir skirtumų tarp įvairių Europos šalių priežasčių. Bene vieni iš ryškiausių pateikiamų duomenų yra, pavyzdžiui, Vokietijoje 2014 metais reali laisvės atėmimo bausmė (ar jaunimui areštas) buvo paskirta tik 6,8 proc. visų nuteistųjų³⁷³. Tačiau Lietuvoje 2010 m. 38,7 proc. visų paskirtų bausmių sudarė realaus laisvės atėmimo bausmė.³⁷⁴ Straipsnių rinkinyje nagrinėjamas bausmių veiksmingumas, naudojant bausmių veiksmingumo tyrimų duomenis, lyginant bausmių taikymo ir vykdymo praktiką įvairiose šalyse. „Ieškoma naujų perspektyvų Lietuvai, kurioje baudimo už nusikalstamą elgesį kultūra ir tradicija pasižymi idėjinio buvusios totalitarinės sistemos inertiškumu, per mažai ir per retai gilinamasi į teisinių sankcijų poveikio ir veiksmingumo realybę, teisiamųjų ir nuteistųjų poreikius, jų resocializacijos galimybes. Visuose straipsniuose pabrėžiama, kad asmens įkalinimas turi būti paskutinė priemonė (*ultima ratio*) ir remiantis įvairiais argumentais bei duomenimis pagrindžiama – kodėl. Siekiant, kad jis būtų kiek įmanoma mažiau žalingas, jį būtina organizuoti pagal tam tikrus veiklos kokybės kriterijus, jis turi būti maksimaliai įmanomai atviras, paremtas nuoseklaus perėjimo į laisvę vadybos principais, visiems kaliniams suteikiant lygtinio paleidimo galimybę.“³⁷⁵

Be šių baudžiamosios politikos kriminologinių aspektų tematikos tyrimų, trumpai galima paminėti ir kitus reikšmingus tyrimus, paskelbtus mokslinėse publikacijose: „Mirties bausmės įvairių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose komparatyviniai aspektai“ (1997)³⁷⁶; „Mirties bausmė Lietuvoje: teisiniai ir sociologiniai aspektai“ (1999)³⁷⁷; „Aktualios penitencinės reformos ir baudžiamosios politikos problemos“ (2000)³⁷⁸; „Mirties bausmės panaiki-

373 *Ibid.*, p. 44–45.

374 *Ibid.*, p. 101.

375 *Ibid.*

376 Drakšas, R. Mirties bausmės įvairių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose komparatyviniai aspektai. *Teisė: mokslo darbai*. 1997, 31, p. 5–21.

377 Dobryninas, A.; Katuoka, S. *Mirties bausmė Lietuvoje: teisiniai ir sociologiniai aspektai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.

378 Dermontas, J. Aktualios penitencinės reformos ir baudžiamosios politikos problemos. *Jurisprudencija*, 2000, 15–7, p. 161–166. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367178505977/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

nimo Lietuvoje kritika“ (2000)³⁷⁹; „Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis: Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija“ (2001)³⁸⁰; „Laisvės atėmimo bausmės resocializacinio poveikio problemos“ (2001)³⁸¹; „Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos“ (2002)³⁸²; „Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės: (mokslo taikomasis tyrimas)“ (2002)³⁸³; „Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai“ (2003)³⁸⁴; „Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje“ (2006)³⁸⁵; „Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai“ (2006)³⁸⁶; „Ar reikalingas Lietuvai probacijos įstatymas?“ (2012)³⁸⁷; „Kai kurie nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės klausimai“ (2012)³⁸⁸.

Baudžiamojo teisingumo sistemos veiklos kriminologiniai aspektai – kita svarbi tematika Lietuvos kriminologijos moksle. Jolanta Piliponytė siekdama išsiaiškinti resocializacijos galimybes Lietuvos įkalinimo įstaigose 1998 m. atlikto sociologinį tyrimą šešiose Lietuvos įkalinimo įstaigose apklausiant nuteistuosius (400 respondentų), kurie ne pirmą kartą atlieka bausmę laisvės atėmimo įstaigose, ir atliekant giluminius interviu su ekspertais (10 respon-

379 Drakšas, R. Mirties bausmės panaikinimo Lietuvoje kritika. *Teisė*. 2000, 35, p. 5–16. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185451168/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

380 Sakalauskas, G. et al. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis: Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001.

381 Michailovič, I. Laisvės atėmimo bausmės resocializacinio poveikio problemos. *Teisė*. 2001, 41, p. 113–123. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367185506113/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

382 Drakšas, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002.

383 Misiūnas, J. et al. Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės: (mokslo taikomasis tyrimas). *Teisės problemos*. 2002, 4, p. 5–38.

384 Švedas, G. *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

385 Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.

386 Švedas, G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai. *Teisė*. 2006, 59, p. 128–139. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154821572/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

387 Sakalauskas, G. Ar reikalingas Lietuvai probacijos įstatymas? *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 532–548.

388 Drakšienė, A.; Drakšas, R. Kai kurie nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės klausimai. Švedas, G. et al. *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumnai draugija, 2012, p. 549–566.

dentų), dirbančiais penitencinėje sistemoje. Straipsnyje „Resocializacijos galimybės Lietuvos įkalinimo įstaigose“ (2000)³⁸⁹ ji pateikė šiuos savo tyrimo apibendrinimus: kas trečias nepilnametis, kuris pateko į nepilnamečių koloniją, savo nusikaltėlišką karjerą tęsia griežto režimo kolonijose. Nedarbas ir sunkumai, kuriuos patiria buvę kaliniai, norėdami susirasti darbą, yra pagrindinis pakartotinus nusikaltimus skatinantis veiksnys. Šeimos parama ir užimtumas laisvės atėmimo vietose yra esminiai veiksniai, padedantys išgyventi kolonijoje bei lengvinantys asmens įsijungimą į visuomenę. Materialinių vertybių siekimas yra vienas iš svarbiausių veiksnių, darantis įtaką padaryti nusikaltimus. Daugiau nei trečdalis tirtų nuteistųjų padarė nusikaltimus dėl sunkios materialinės padėties. Penitencinės sistemos ekspertai ir nuteistieji manė taip pat, kad laisvės atėmimo bausmė atlieka izoliacijos bei nubaudymo funkcijas, kurių pasekmė – sunki integracija bei adaptacija visuomenėje.

Julius Dermontas ir Ramūnas Liutikas straipsnyje „Pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų konstruktyvioji sąveika“ (2002)³⁹⁰ tyrinėjo Lietuvos pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų konstruktyviąją sąveiką per pastaruosius 20 metų. „Konstruktyvioji sąveika yra viena iš svarbiausių problemų, kylančių tobulinant penitencinę sistemą. Konstruktyviosios sąveikos esmė – abipusė empatija ir bendradarbiavimas sprendžiant asmenines ir socialines nuteistųjų problemas. Literatūroje paplitusi sąveikai priešinga sąvoka *poveikis* (bihevizorizme – stimulus, reakcija) ugdo paklusnumą, vergiškumą, nesavarankiškumą, baimę ir nerimą.“³⁹¹ Remdamiesi tyrimų rezultatais, autoriai padarė išvadą, kad nuteistojo asmenybės poreikių patenkinimas darbu prisideda prie humaniškų nuteistųjų ir pataisos įstaigų darbuotojų santykių ugdymo, skatina nuteistuosius pasitaisyti ir dorai elgtis. „Nebuvo patvirtinta prielaida, kad pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų tarpusavio santykiai empatiški. Iki 1990 metų – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo – koreliacinio pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų išgyvenimų ryšys nebuvo nustatytas. Praktikoje vyrauja beasmenė sąveika, empatija nepasireiškia. Tai turi įtakos nuteistųjų ir pataisos įstaigų darbuotojų agresyvumui. Tobulinant ug-

389 Piliponytė, J. Resocializacijos galimybės Lietuvos įkalinimo įstaigose. *Sociologija*. 2000, 1 (2), p. 71–82. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367159838825/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

390 Dermontas, J.; Liutikas, R. Pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų konstruktyvioji sąveika. *Socialinis darbas*. 2002, 2 (2), p. 141–155.

391 *Ibid.*

domąją sąveiką keltina darbuotojų psichologinė ir pedagoginė kvalifikacija. Nors pareigūnų išgyvenimai po 1990 metų iš esmės skiriasi (reikšmingumas patvirtintas statistiškai), deja, ir po 1990 metų nuteistųjų išgyvenimai netapo pataisos įstaigų darbuotojų išgyvenimais.³⁹²

Julius Dermontas straipsnyje „Nuteistųjų socialinė rehabilitacija“ (2004)³⁹³ tyrinėjo nuteistųjų socialinės rehabilitacijos praktiką nuo 1971 m. (kai buvo priimtas Pataisos darbų kodeksas) iki 2003 m. (kai buvo priimtas bausmių vykdymo kodeksas). 1971–2002 m. autorius ištyrė daugiau kaip 400 pataisos įstaigų darbuotojų ir 600 nuteistųjų. Jis nustatė, kad „socialinė rehabilitacija Pataisos darbų kodekse buvo vadinama nuteistųjų pataisymu ir perauklėjimu, tačiau tai buvo tik deklaracija, nes dėl per didelio nuteistųjų skaičiaus pataisa ir perauklėjimas iš tikrųjų nebuvo įmanomas <...> pataisos įstaigų darbuotojų veikla daugiausia apsiribojo draudimais ir nuteistųjų režimo stiprinimu. Priėmus Bausmių vykdymo kodeksą pataisos ir perauklėjimo procesas keičiamas socialine rehabilitacija, tačiau pats kodekso pavadinimas orientuoja į baudimą.“³⁹⁴ Autoriaus iškelta hipotezė, kad socialinė rehabilitacija priklauso nuo pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų empatiškų santykių, pasitvirtino iš dalies: pataisos darbuotojų empatija nuteistiesiems didėjo ir mažėjo pyktis nuteistiesiems, tačiau nuteistieji pataisos darbuotojams empatijos nejautė ir net 67 proc. tirtų nuteistųjų išgyveno pyktį. Tai apsunkina socialinės rehabilitacijos procesą. Todėl viena iš pataisos įstaigos darbuotojų veiklos krypčių – nuteistųjų empatijos ugdymas.

Viktoras Justickis ir Gintautas Valickas tyrinėjo subjektyvios teisingumo sampratos problemą³⁹⁵. Siekiant užtikrinti, kad kuo daugiau žmonių laikytųsi įstatymų, svarbu išsiaiškinti, kodėl jie paklūsta arba nepaklūsta įstatymams, kaip galima tikslingai veikti jų elgesį. Autorių nuomone, vienas iš būdų pakeisti neigiamas nuostatas – naudoti tokias įvairių ginčų nagrinėjimo procedūras, kurias gyventojai laiko teisingomis. Autoriai pagrindė, kad subjektyvų ginčo šalių pasitenkinimą teisinių ginčų sprendimu nemažai lemia ginčo

392 *Ibid.*

393 Dermontas, J. Nuteistųjų socialinė rehabilitacija. *Jurisprudencija*. 2004, 51 (43), p. 108–123. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2004~1367187395811/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

394 *Ibid.*

395 Justickis, V.; Valickas, G. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, 338 p.

sprendimo procedūros, o ne tik objektyvūs ginčo sprendimo rezultatai. Atliktas tyrimas leidžia teigti, jog norint, kad taikomos teisinės procedūros būtų suvokiamos kaip teisingos, reikia kuo daugiau teisių palikti ginčo šalims³⁹⁶.

Eglė Vileikienė knygoje „Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos: sociologinė analizė“ (2007)³⁹⁷ nagrinėjo reformuojamą nepilnamečių justicijos sistemą. Autorė nustatė, kad nepaisant teigiamų pokyčių, vaiko teisės netapo savaime suprantamu dalyku kriminalinės justicijos pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais delinkventais. Iš visų kriminalinės justicijos institucijų labiausiai piktnaudžiaujama jėga policijoje. Net trečdalis tirtų pareigūnų prisipažino, kad norėjo „paauklėti“ nepilnamečius. Autorė padarė išvadą, kad neigiamas kriminalinės justicijos pareigūnų požiūris į nepilnamečius delinkventus yra rimta problema, tuo labiau, kad patys pareigūnai jos neįžvelgia. Nepilnamečių kriminalinės justicijos institucijose trūksta specialaus paruošimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais delinkventais. Trečdalis tirtų pareigūnų nežinojo, ar jų įstaigoje mokoma dirbti su nepilnamečiais teisės pažeidėjais, tiek pat nelankė specializuotų mokymų. Dalis pareigūnų neįsijautė specializuotų žinių trūkumo, nors ir neturėjo specialaus parengimo dirbti su nepilnamečiais delinkventais.

2012 m. Lietuvos mokslininkai³⁹⁸ atliko gyventojų pasitikėjimo Lietuvos teisėsąsauga, pasitikėjimą didinančių ir mažinančių veiksnių tyrimą, kurio pagrindu pateikė siūlymus dėl pasitikėjimo didinimo galimybių³⁹⁹. Nustatytas reikšmingas nerimo dėl galimybės tapti nusikaltimo auka ir teisėtvarkos institucijų vertinimo, pasitikėjimo šiomis institucijomis ryšys. Dėl visuomenės problemų dažniau nerimą jaučia moterys, pensininkai, o mažiau – vyrai, jaunimas (ypač besimokantis). Tyrimo rezultatai parodė, kad teisėsąsaugos institucijų lygiateisiškumo ir teisingumo vertinimui gali daryti įtaką gyventojų išsimokslinimas, turima gyvenimo patirtis, gyvenamoji aplinka ir kita. Po-

396 Rugevičius, M. V. Justickio, G. Valicko monografijos „Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje“ recenzija. *Psichologija*. 2006, 34, p. 115–118.

397 Vileikienė, E. *Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos: sociologinė analizė*. Vilnius: Nusikaltamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007, 152 p. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.su.lt/bylos/fakultetai/socialines_geroves_ir_negales_studiju/SPPkat/lietuvos%20nepilnamei%20justicijos%20problemos_sociologin%20analiz.pdf>.

398 Aleksandras Dobryninas, Anna Drakšienė, Vladas Gaidys, Eglė Vileikienė ir Laima Žilinskienė.

399 Dobryninas, A. et al. *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsąsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, 416 p. [žiūrėta 2017-10-17] <https://www.vu.lt/site_files/LD/Pasitik%C4%97jimo_Lietuvos_teis%C4%97sauga_profiliai.pdf>.

zityviau teisėsaugos institucijas linkę vertinti jaunesnio amžiaus gyventojai, turintys aukštąjį išsimokslinimą. Iš šio tyrimo rezultatų aiškėja, kad teisėsaugos institucijos, užtikrindamos ir palaikydamos visuomenės saugumo jausmą nusikaltimų kontrolės ir prevencijos priemonėmis, daugiau dėmesio turėtų skirti savo institucijos funkcijų ir kompetencijos sklaidai bei savo reputacijai.

Reikšmingas yra nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos Lietuvoje tyrimas⁴⁰⁰, kurio autoriai Gintautas Sakalauskas ir Vaidas Kalpokas. Šio tyrimo metu išnagrinėta esama padėtis Lietuvoje, tyrimo pagrindu sukurtas nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos į visuomenę ir darbo rinką modelis, kurio tinkamas taikymas praktikoje gali duoti gerus integracijos rezultatus.

Teisės instituto mokslininkai⁴⁰¹ tyrinėjo savanorystę probacijos sistemoje, teisinius savanorystės pagrindus, savanorystės organizavimą ir palaikymą⁴⁰². Nustatyta, kad savanoriška veikla probacijos sistemoje yra svarbi dėl specifinės nuteistųjų padėties, kurioje neformali pagalba gali tapti raktu į socialinę integraciją. Siekiant savanorių palaikymo ir motyvavimo reikia, kad savanoris jaustųsi esąs organizacijos dalimi, svarbus ir naudingas bendruomenei. Svarbūs savanorių tarpusavio susitikimai tiek organizacijos viduje, tiek su kitų organizacijų savanoriais. Svarbu gerai dirbusius savanorius apdovanoti, baigusius darbą tinkamai padėkoti.

Reikšmingas tyrimas buvo „Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis“ (2013)⁴⁰³. Monografijoje pristatytą tyrimą inspiravo idėja, kad teisėjai ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai turėtų ne tik užtikrinti, kad bus atskleistas nusikaltimas, bus atlikti reikiami procesiniai veiksmai, bet sugebėti tai padaryti taip, kad jų elgesį žmonės laikytų teisingu. Gautų duomenų pagrindu autoriai pateikia konkrečias rekomendacijas, ką reikėtų daryti, kad kuo daugiau žmonių vertintų teisėsaugos pareigūnų elgesį kaip teisingą, o drauge didėtų žmonių pasitenkinimas

400 Sakalauskas, G.; Kalpokas, V. *Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis*. Vilnius: Eugrimas, 2012, 170 p. [žiūrėta 2017-10-17] <http://teise.org/wp-content/uploads/2012/10/Nuteistuju_integracijos_modelis.pdf>.

401 Gintautas Sakalauskas, Algimantas Čepas, Simonas Nikartas ir Laura Ūselė.

402 Sakalauskas, G. et al. *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, 172 p. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Savanoryste-probacijos-sistemoje.pdf>>.

403 Valickas, G. et al. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

ginčų nagrinėjimo procedūromis, pasitikėjimas pareigūnais, įstatymais, taip pat šiuos įstatymus taikančiomis institucijomis⁴⁰⁴. Pasitikėjimas teisingumu, teisėsaugos institucijomis didina žmonių norą bendradarbiauti, skatina laikytis įstatymų. Todėl esant didesniai pasitikėjimui mažiau reikia skirti išteklių nusikaltimų prevencijai ir kontrolei.

Gintautas Sakalauskas straipsnyje „Ar prasminga probacijos tarnybų darbą vertinti pagal probuojamųjų recidyvą?“ (2014)⁴⁰⁵ analizavo probacijos tarnybų veiklą. Jis iškėlė klausimus, kodėl probacijos tarnybų veiklą linkstama vertinti pagal registruotą jų klientų recidyvinį nusikalstamą elgesį: ar jis išties parodo probacijos kokybę ir veiksmingumą, ar jį įmanoma metodiškai tiksliai pamatuoti, ar jis tėra tik mažai ką sakantis santykinis skaičius? Autorius teigia, kad yra labai daug argumentų, bylojančių, kad registruotas asmens recidyvas nėra ir negali būti vieninteliu ar išskirtiniu probacijos neveiksmingumo kriterijumi: 1) probacijos sąlygos ir probuojamojo kontaktai su probacijos darbuotoju yra tik epizodiniai įvykiai, dažniausiai neturintys didesnės įtakos probuojamojo gyvenimo realybei; 2) pakartotinis nusikalstamas elgesys nebūtinai reiškia, kad probuojamojo elgesys nesikeičia į gerąją pusę ir kad probacijos darbuotojas nepadarė jam teigiamos įtakos; 3) veiksmingos probacijos teigiami padariniai gali išryškėti ir tik po daugelio metų; 4) recidyvą įmanoma skaičiuoti tik pagal registruotas nusikalstamas veikas, o latentinio (tikrojo) recidyvo tyrimai reikalautų labai daug finansinių ir žmogiškųjų išteklių; 5) registruotą pakartotinį kliento nusikalstamą elgesį laikant probacijos darbuotojo „bloko darbo“ įrodymu, jis turėtų būti suinteresuotas, kad toks elgesys neišaiškėtų; ir kitų.

Be šių baudžiamojo teisingumo sistemos veiklos tematikos tyrimų, trumpai galima paminėti ir kitus reikšmingus tyrimus, paskelbtus mokslinėse publikacijose: „Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei ir jų elgesiui“ (1999)⁴⁰⁶; „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomy-

404 Rugevičius, M. G. Valickio, V. Justickio, K. Vanagaitės, K. Voropaj monografijos „Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis“ recenzija. *Kriminologijos studijos*. 2014, 2, p. 173–178.

405 Sakalauskas, G. Ar prasminga probacijos tarnybų darbą vertinti pagal probuojamųjų recidyvą? *Teisės problemos*. 2014, 4, p. 5–28. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Gintautas-14-4.pdf>>.

406 Vileikienė, E.; Gečėnienė, S. *Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei ir jų elgesiui*. Vilnius: Petro ofsetas, 1999, 82 p.

bės ypatumų, numatytų naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, įgyvendinimo problemos“ (2001)⁴⁰⁷; „Nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės objektyvieji poreikiai ir institucijų teisinis statusas“ (2002)⁴⁰⁸; „Prokurorų veiklos vizija nepilnamečių socializacijoje“ (2002)⁴⁰⁹; „Gyvenamosios aplinkos saugumas ir šiuolaikinės policijos sampratos problema“ (2002)⁴¹⁰; „Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei: samprata ir struktūra“ (2002)⁴¹¹; „Delinkventų santykiai su policija ir artimiausia aplinka“ (2005)⁴¹²; „Nuteistų asmenų resocializacija: socialinė komunikacija ir edukacinių lūkesčių realizavimas“ (2008)⁴¹³; „Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje“ (2014)⁴¹⁴.

Nusikalstamumo prevencijos problemos – tai svarbi ir plačiai nagrinėta Lietuvoje kriminologijos mokslo tema.

Brigita Palavinskienė straipsnyje „Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis“ (2001)⁴¹⁵ apžvelgė užsienio šalių institucijų praktiką ir veiklos

407 Sakalauskas, G. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų, numatytų naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, įgyvendinimo problemos. *Teisė*. 2001, 41, p. 148–61. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367185561881/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

408 Urmonas, A. Nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės objektyvieji poreikiai ir institucijų teisinis statusas. *Jurisprudencija*. 2002, 26, p. 119–127. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=308939>.

409 Urmonas, A. Prokurorų veiklos vizija nepilnamečių socializacijoje. *Socialinis darbas*. 2002, 2, p. 46–55. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367179716521/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

410 Šakočius, A. Gyvenamosios aplinkos saugumas ir šiuolaikinės policijos sampratos problema. *Jurisprudencija*. 2002, 35, p. 15–25. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367180527663/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

411 Gečėnienė, S. Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei: samprata ir struktūra. *Jurisprudencija*. 2002, 24 (16), p. 231–242. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=308886>.

412 Vileikienė, E. Delinkventų santykiai su policija ir artimiausia aplinka. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2005, 2, 100–117. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367152897560/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

413 Prakapas, R.; Katinaitė, R. Nuteistų asmenų resocializacija: socialinė komunikacija ir edukacinių lūkesčių realizavimas. *Socialinis ugdymas*. 2008, 5, p. 81–92. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367163895942/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content>>.

414 Dobryninas, A. et al. *Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

415 Palavinskienė, B. Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 59–67. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367185561881/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

strategiją smurto šeimoje prevencijos srityje. Kai kuriose išsivysčiusiose valstybėse smurto šeimoje problema nagrinėjama apie 30 metų. Autorė padarė išvadas, kad ir Lietuvoje galima pritaikyti Vakarų Europos ir JAV patirtį atsižvelgiant į mūsų šalies socialines, ekonomines ir kultūrines ypatybes. Norėdami palengvinti šeiminio smurto aukų dalį, pirmiausia turime išmokyti įvardyti smurtą, padėti aukoms suprasti savo teises ir išmokyti jomis pasinaudoti.

Saulius Greičius ir Kęstutis Vitkauskas straipsnyje „Kelių policijos vykdomo prevencinio darbo poveikis eismo saugumui“ (2002)⁴¹⁶ nagrinėjo eismo priežiūros tarnybos (kelių policijos) darbuotojų požiūrį į darbą, motyvaciją dirbti, pareigūnų prevencinio darbo poveikį saugiam eismui ir eismo dalyvių elgesiui. Autoriai padarė išvadas, kad „šiuo metu egzistuojanti prevencinio darbo sistema kelių policijoje negali užtikrinti norimų rezultatų, nes pats darbas organizuojamas gana formaliai: asmenys, atliekantys šį darbą, neturi tinkamos motyvacijos, o kelių policininkai dar ir nepasižymi reikalingomis šiam darbui dirbti asmeninėmis savybėmis.“⁴¹⁷

Giedrė Kvieskienė ir Daiva Mockevičienė straipsnyje „Laisvalaikio reikšmė ankstyvajai prevencijai“ (2002)⁴¹⁸ nustatė, kad daugiau nei pusę nepilnamečių 1995–2001 m. padarytų nusikaltimų Lietuvoje padarė nesimokantys ir neužimti nepilnamečiai. Vaikų neužimtumas yra padidintos rizikos veiksnys, skatinantis įsitraukti į nusikalstamą veiklą. Autorės padarė išvadas, kad neformalus, papildomasis ugdymas yra labai svarbus ankstyvosios nepilnamečio saviraiškos, pozityvių vertybių formavimosi ir socializacijos veiksnys. Socialinio išmokymo metu vaikai perima dalį jų tėvų socialinės patirties, taip pat laisvalaikio praleidimo koncepciją. Todėl labai svarbu, kad tėvai kuo turinčiau leistų savo laisvalaikį ir domėtusi vaikų laisvalaikiu.

0001:J.04~2001~1367187366227/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

416 Greičius, S.; Vitkauskas, K. Kelių policijos vykdomo prevencinio darbo poveikis eismo saugumui. *Jurisprudencija*. 2002, 35 (27), p. 46–62. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367180547080/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

417 *Ibid.*, p. 60.

418 Kvieskienė, G.; Mockevičienė, D. Laisvalaikio reikšmė ankstyvajai prevencijai. *Socialinis ugdymas*. 2002, 5, p. 66–75. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367181531275/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

Irena Žemaitaitytė straipsnyje „Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas“ (2006)⁴¹⁹ teigė, kad neformaliojo ugdymo institucijos, siūlydamos patrauklias jaunimo laisvalaikio užimtumo formas, kartu išplečia ir edukacinių paslaugų galimybes, vykdo nusikalstamo elgesio prevencinę veiklą. Aktyvesnį jaunimo įsitraukimą į neformalųjį ugdymą skatintų šie veiksniai: nemokamos arba nebrangios paslaugos; paslaugų kokybiškumas ir patrauklumas; darbuotojų kompetencija; išsamesnė informacija apie klubus ir dienos centrus.

Dalija Snieškienė ir Aida Kuksėnaitė straipsnyje „Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos galimybės Lietuvoje“ (2008)⁴²⁰ analizavo nepilnamečių nusikalstamumo prevencinių programų situaciją Lietuvoje ir apžvelgė užsienio šalių patirtį įgyvendinant tokios rūšies programas. Autorės padarė išvadas, kad prevencinės programos, grindžiamos šeima, gali tiesiogiai ir labai efektyviai veikti nusikalstamo elgesio rizikos veiksnus. Vienos iš efektyvesnių prevencinių priemonių – šeimos lankymas namuose ir tėvų švietimas, informavimas bei palaikymas.

Simonas Nikartas straipsnyje „Pagrindiniai bendruomenės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai“ (2010)⁴²¹, remiantis užsienio autorių atliktais tyrimais, analizavo objektyvias bei subjektyvias bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo sąlygas. Autorius teigė, kad nepaisant bendruomeninės nusikalstamumo prevencijos populiarumo ir deklaruojamos sėkmės, egzistuoja nedaug moksliskai pagrįstų įrodymų apie šios prevencijos formos veiksmingumą. Tinkamas bendruomenės charakteristikų nustatymas atlieka orientuojamąją ir prognostinę funkciją. Pirmuoju atveju – išsiaiškinamas bendruomenės prevencinis potencialas bei nustatomos tinkamiausios bendruomenei prevencinės priemonės, o prognostinė

419 Žemaitaitytė, I. Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas. *Socialinis darbas*. 2006, 5 (2), p. 80–86. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367155770729/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

420 Snieškienė, D.; Kuksėnaitė, A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos galimybės Lietuvoje. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*. 2008, 1 (1), p. 35–53. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367171286600/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

421 Nikartas, S. Pagrindiniai bendruomenės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai. *Teisės problemos*. 2010, 1, p. 95–118. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2010-1-nikartas.pdf>>.

funkcija leidžia numatyti, kiek prevencija bus veiksminga bei numatyti problemas, kurios gali iškilti, įgyvendinant prevencinę veiklą konkrečioje bendruomenėje.

Aušra Pocienė straipsnyje „Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje“ (2010)⁴²² pristatė aplinkos kriminologijos koncepciją ir XX a. viduryje sukurtas kriminologines teorijas, pabrėžiančias nusikaltimų prevenciją per aplinkos dizainą ir kitus erdvės aspektus. Autorė teigė, kad socialinė tvarka susijusi su gyvenimo kokybe, o vienas iš gyvenimo kokybės elementų yra saugumas. Socialinę dezorganizaciją parodo apleistumo ir fizinės netvarkos apraiškos miesto rajone bei silpni socialiniai ryšiai tarp vietos gyventojų. Dažni viešosios tvarkos pažeidimai, nusikaltimai ir fizinė netvarka gali išardyti susitelkusią vietos bendruomenę ar net ją išstumti ir pritraukti pašalinius susvetimėjusius gyventojus. Socialinė dezorganizacija ir neformalios socialinės kontrolės trūkumas – vienas kitą lemiantys ir sustiprinantys veiksniai. Todėl labai svarbu anksti pastebėti pirmąsias socialinės dezorganizacijos apraiškas mieste ir užkirsti joms kelią fiziškai tvarkant ir prižiūrint aplinką bei palaikant vietos bendruomenės gyvybingumą ir sutelktumą. Autorė padarė išvadą, kad miesto planuotojai turi įvertinti, kaip konkretūs projektai ar mikrorajono plėtros planai atsilieps vietos bendruomenei, kiek kuriama fizinė aplinka bus patraukli gyventojams ir skatins jų socialinius ryšius, prisidės prie jų saugumo. „Saugumo reikalavimai kol kas nėra integruoti į urbanistinę plėtrą Lietuvoje. Teisiniuose normatyviniuose dokumentuose nėra pakankamai reglamentuotas saugumas nuo nusikaltimų kuriant ir vystant miesto plėtros projektus ar projektuojant atskirus pastatus. Kol kas šalyje pastebima „taškinė plėtra“, orientuota į sklypo, o ne viso gyvenamojo rajono plėtojimą. Tokia praktika padarė nemažai žalos gyvenamajai erdvei ir vis dar trukdo planuoti saugumo priemones. Saugumas yra daugiau suvokiamas kaip savaime susiklostanti, bet ne planuojama ar kuriama situacija, rengiant bendruosius, specialiuosius ir detaliuosius planus, į darbo grupes nėra įtraukiami už saugumą atsakingi specialistai.“⁴²³

422 Pocienė, A. Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis Vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2010, 4, p. 31–69. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-4-pociene.pdf>>.

423 *Ibid.*, p. 66.

Teisės instituto ir kiti mokslininkai⁴²⁴ tyrinėjo saugumą miesto fizinėje ir socialinėje erdvėje, individualaus saugumo jausmą ir jį lemiančius veiksnius, valstybinio ir privataus sektoriaus partnerystę užtikrinant saugumą mieste⁴²⁵. Tyrimo rezultatai leido padaryti išvadą, kad nustatyti aiškius, objektyvius, socialiai orientuotus ir teisėtus valstybinio ir privataus saugos sektorių partnerystės prioritetus trukdo konkurencija, kuri vyrauja policijos, savivaldybių kuriamų viešosios tvarkos apsaugos tarnybų, privačių saugos tarnybų, visuomeninių organizacijų ar pavienių asmenų veikloje užtikrinant miesto ir gyvenamosios aplinkos saugumą. Tokia veikla vykdoma atskirai ir kiekvienam iš šių subjektų brangiai kainuoja. Vienpusės pastangos įgyvendinti miesto saugumo užtikrinimo funkcijas dažniausiai pasižymi mažu naudingumo koeficientu ir menku rezultatyvumu, o nuo to tik kenčia miesto gyventojai – saugos paslaugos vartotojai. Todėl perspektyvoje valstybinio ir privataus saugos sektorių partnerystės plėtra turėtų būti vertinama atsižvelgiant į teikiamą naudą visuomenei ir kiekvienam gyventojui atskirai. Svarbiausiais vertinimo kriterijais išliktų vietos gyventojų, vietos bendruomenės ir miesto saugumo jausmo rodiklis bei gyvenamosios aplinkos saugumo būklė apskritai⁴²⁶.

Simonas Nikartas straipsnyje „Religija kaip socialinės kontrolės veiksnys ir jos prevencinis poveikis nusikalstamumui“ (2011)⁴²⁷, remiantis užsienio šalyse atliktais moksliniais tyrimais, analizavo religijos kaip neformalios socialinės kontrolės veiksnio prevencinį poveikį nusikalstamumui, pagrindines tokio poveikio formas ir sąlygas. Prevencinis religijos poveikis analizuojamas trimis lygmenimis: religijos kaip socialinio reiškinių, individualiojo religingumo ir kryptingos religinės veiklos. Autorius padarė išvadą, kad prevencinis religijos poveikis nusikalstamumui egzistuoja įvairiuose lygmenyse, tačiau tas „poveikis konkrečiu atveju priklauso nuo kitų socialinių-kultūrinių veiksnių įtakos: socialinių ryšių bendruomenėje (visuomenėje) glaudumo, religijos integruotumo ir visuomenę ar atskirą socialinę grupę laipsnio, teisės

424 Aušra Pocienė, Raimundas Kalesnykas, Alfredas Kiškis, Rokas Uscila ir Sonata Mališauskaitė-Simanaitienė.

425 Pocienė, A. et al. *Saugumo miestuose užtikrinimo problemos*. Vilnius: Teisės institutas, 2010, 240 p. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2010/12/Saugumo-miestuose-u%C5%BEtikrinimo-problemos.pdf>>.

426 *Ibid.*, p. 227.

427 Nikartas, S. Religija kaip socialinės kontrolės veiksnys ir jos prevencinis poveikis nusikalstamumui. *Teisės problemos*. 2011, 1, p. 109–125. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-1-nikartas.pdf>>.

pažeidimų pobūdžio, asmenų amžiaus ir individualiojo religinio tapatumo lygmens. <...> Tikslinė religinė motyvacija nuteistųjų resocializacijos programose (pavyzdžiui, religinio ugdymo būdu) gali turėti prevencinį poveikį nusikaltimų recidyvui.⁴²⁸

Svetlana Justickaja straipsnyje „Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos“ (2011)⁴²⁹ nagrinėjo kaip skirtingais tempais ir būdais įvairios valstybės pereina prie naujos, įrodymais grindžiamos nusikaltimų prevencijos politikos, kaip sekasi Lietuvai peržengti šį slenkstį, su kokiomis problemomis susiduriama, kokios yra prevencijos projektų rengėjų nuostatos prevencinių priemonių veiksmingumo užtikrinimo klausimais? Šie ir kiti klausimai straipsnyje analizuojami, remiantis 2009 m. Teisės institute atliktu nusikaltimų prevencijos programų (projektų) veiksmingumo užtikrinimo problemų Lietuvoje tyrimu. Autorė padarė išvadas, kad „esame dar toli nuo įrodymais grindžiamos nusikaltimų prevencijos standartų. Projektų rengėjai praktiškai nesiima jokių šiuolaikinio mokslo teikiamų priemonių projektų veiksmingumui užtikrinti. Šis abejingumas veiksmingumui nėra specifinis ir tik mūsų šaliai būdingas reiškinys. <...> Dauguma prevencijos dalyvių nepriima šiuolaikinio mokslo reikalavimų, tačiau tai nėra paprastas šių reikalavimų neigimas. Šiuolaikinio mokslo reikalavimų nesupratimas sietinas su tam tikra tradiciškai susiklosčiusia nusikaltimų prevencijos filosofija, pagal kurią nusikaltimų prevencija – tai ne mokslinis, o praktinis dalykas, todėl šioje veikloje ypač svarbi praktinė patirtis, asmeninė intuicija. <...> Lėtą nusikaltimų prevencijos mūsų šalyje pažangą prevencijos dalyviai dažniausiai sieja su finansiniais, organizaciniais sunkumais. <...> Vis dėlto pagrindiniai nusikaltimų prevencijos tobulinimo stabdžiai nėra objektivūs, nuo žmonių valios nepriklausantys veiksniai. Svarbiausias tolesnės plėtotės stabdys – subjektyvūs veiksniai – pasenusios pažiūros <...>. Nuolatinis, intensyvus darbas su prevencijos dalyviais, šiuolaikinio mokslo reikalavimų aiškinimas ir bendras jų aptarimas – tai, kas šiuo metu labiausiai reikalinga ir kas priklauso nuo mūsų.“⁴³⁰

428 *Ibid.*, p. 122.

429 Justickaja, S. Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos. *Teisės problemos*. 2011, 1, p. 81–108. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-1-justickaja.pdf>>.

430 *Ibid.*, p. 13–104.

Neformalioji socialinė kontrolė (neformalus spaudimas gyventojams laikytis vietos taisyklių ir tinkamo viešo elgesio) yra vienas iš esminių bendruomeninės nusikaltimų prevencijos ir apskritai gyventojų apsaugojimo nuo nepageidautino elgesio elementų. Simonas Nikartas atliko reikšmingą gyventojų dalyvavimo užtikrinant saugumą bendruomenėse kriminologinių ir teisinių prielaidų tyrimą⁴³¹. Jis nustatė, kad stiprūs socialiniai ryšiai ne visada lemia neformaliąją socialinę kontrolę nusikaltimų (kaip įstatymu uždrausto elgesio) atžvilgiu. Valstybės įstatymais draudžiamas elgesys neformaliosios socialinės kontrolės objektu gali tapti tada, kai konkrečios bendruomenės vertybės ir normos sutampa su valstybės ir visuomenės vertybėmis ir įstatymų reikalavimais. Pagrindinis neformaliosios socialinės kontrolės veiksnys – ne tiek stiprūs socialiniai ryšiai, kiek gyventojų (kaimynų) tarpusavio pasitikėjimas ir noras kartu veikti, sprendžiant iškilusias vietos problemas. Autorius padarė reikšmingą išvadą, kad dabartinis vertikalusis nusikaltimų prevencijos programų konstravimo modelis nėra tinkamas visuomenei įtraukti į teisės pažeidimų prevenciją. Siekiant aktyvaus visuomenės dalyvavimo, svarbu ją įtraukti į visus nusikaltimų prevencijos procesus: nuo prevencijos kūrimo iki dalyvavimo programose.

Nusikalstamumo prevencijos problemas ir perspektyvas Lietuvoje sistemiskai išnagrinėjo Svetlana Justickaja⁴³². Pagrindinis šio tyrimo objektas – nusikaltimų prevencijos veiksmingumo užtikrinimas teisėkūros iniciatyvose ir nusikaltimų prevencijos programose. Tyrimas parodė, kad nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo užtikrinimo padėtis savotiška ir labai prieštaringa. Nors Lietuvoje nusikaltimų prevencijos veiksmingumo užtikrinimo svarba plačiai pripažinta, tačiau ignoruojami šiuolaikinio prevencijos mokslo metodai šiam veiksmingumui įvertinti. Nusikaltimų prevencijos veikla organizuojama tradiciniais metodais, dėl to lieka nerezultatyvi, neleidžia pasiekti tikslo – mažinti nusikalstamumo lygį ir jo žalą. Atlikta baudžiamųjų teisės aktų projektų svarstymo Seime analizė parodė, kad Lietuvoje stokojama

431 Nikartas, S. *Gyventojų dalyvavimas užtikrinant saugumą bendruomenėse: kriminologinės ir teisinės prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, 320 p. [žiūrėta 2017-10-17] <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Gyventoju-dalyvavimas-uztikrinant-sauguma_Monografija.pdf>.

432 Kiškis, A. et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, 467 p. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/nusikalstamumas-lietuvoje-ir-jo-prevencijos-perspektyvos>>.

efektyvios baudžiamųjų įstatymų veiksmingumo kontrolės. Tai atveria kelią pašalinių veiksnių (tokių kaip atskirų grupių ekonominiai, politiniai ir kiti interesai) iškreipiančiam poveikiui prevencinių įstatymų leidybai. Tai daro neįmanomą įrodymais pagrįstą įstatymų leidybą bei atveria kelią įstatymų leidybai, kuri grindžiama pseudoargumentais, politine ir kitokia retorika, buitine logika. Tokia įstatymų leidyba nepajėgi užtikrinti veiksmingo įstatymų, darančių realų poveikį nusikalstamumui, rengimo ir priėmimo. Todėl būtina sukurti bendrąją nusikaltimų prevencijos veiklos Lietuvoje (vykdomų programų ir priemonių) veiksmingumo užtikrinimo ir kontrolės sistemą, kuri apibrėžtų nusikaltimų prevencijos priemonių atrankos ir jų įgyvendinimo tvarką, užtikrintų rengiamų ir įgyvendinamų nusikaltimų prevencijos programų veiksmingumo įvertinimą ir taip leistų nustatyti veiksmingas priemones bei atsisakyti neveiksmingų priemonių⁴³³.

Be šių nusikalstamumo prevencijos tematikos tyrimų, trumpai galima paminėti ir kitus reikšmingus tyrimus, paskelbtus mokslinėse publikacijose: „Nusikaltimų ankstyvosios prevencijos Lietuvoje problemos“ (1994)⁴³⁴; „Nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje mokslinė koncepcija“ (1995)⁴³⁵; „Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos“ (2000)⁴³⁶; „Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai“ (2000)⁴³⁷; „Prevencinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu: monografija“ (2000)⁴³⁸; „Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos“ (2000)⁴³⁹; „Kriminalinę bausmę atlikusių asmenų socialinė kontrolė recidyvinio nusikalstamumo socialinės prevencijos sistemoje“

433 *Ibid.*, p. 412–426.

434 Dapšys, A. Nusikaltimų ankstyvosios prevencijos Lietuvoje problemos. *Kriminalinė justicija*. 1994, 3, p. 109–117.

435 Kuklianskis, S. *Nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1995.

436 Sakalauskas, G. et al. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Teisės institutas, 2000.

437 Babachinaitė, G. *Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.

438 Justickis, V. *Prevencinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.

439 Sakalauskas, G. et al. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Teisės institutas, 2000.

(2001)⁴⁴⁰; „Individualus darbas su rizikos grupės vaikais ir paaugliais taikant teritorinį monitoringą“ (2001)⁴⁴¹; „Gatvės vaikai. Problemos ir socialinės reintegracijos ypatumai“ (2001)⁴⁴²; „Recidyvinio nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje šiuolaikinės problemos“ (2001)⁴⁴³; „Kontrabanda: kontrolė ir prevencija Lietuvoje“ (2002)⁴⁴⁴; „Vietos savivaldos institucijų vaidmuo įgyvendinant viešąją tvarką“ (2002)⁴⁴⁵; „Antrinio (recidyvinio) nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo prielaidos“ (2002)⁴⁴⁶; „Vaizdo stebėjimo kamerų (CCTV) panaudojimas užtikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai“ (2002)⁴⁴⁷; „Nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje veiksmingumo problemos“ (2003)⁴⁴⁸; „Pozityvioji socializacija“ (2005)⁴⁴⁹; „Patyčių prevencija mokyklose“ (2006)⁴⁵⁰; „Nepilnamečių nusikalstamumo

440 Jurgelaitienė, G. Kriminalinę bausmę atlikusių asmenų socialinė kontrolė recidyvinio nusikalstamumo socialinės prevencijos sistemoje. *Jurisprudencija*. 2001, 19, p. 108–114. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=278276>.

441 Prakapas, R. Individualus darbas su rizikos grupės vaikais ir paaugliais taikant teritorinį monitoringą. *Pedagogika*. 2001, 49, p. 46–63. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367177362786/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

442 Kvieskienė, G.; Merfeldaitė, O. Gatvės vaikai. Problemos ir socialinės reintegracijos ypatumai. *Socialinis ugdymas*. 2001, 4, p. 90–101.

443 Jurgelaitienė, G. Recidyvinio nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje šiuolaikinės problemos. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 45–49. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367187364404/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

444 Malinauskaitė, J. et al. *Kontrabanda: kontrolė ir prevencija Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas, 2002.

445 Novikovas, A. Vietos savivaldos institucijų vaidmuo įgyvendinant viešąją tvarką. *Jurisprudencija*. 2002, 35, p. 117–126. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13812/3506-7324-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

446 Jurgelaitienė, G. Antrinio (recidyvinio) nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo prielaidos. *Jurisprudencija*. 2002, 34, p. 51–57. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=309170>.

447 Kalesnykas, R.; Mečkauskas, V. Vaizdo stebėjimo kamerų (CCTV) panaudojimas užtikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2002, 36 (28), p. 59–70. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367180693205/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

448 Jurgelaitienė, G. Nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje veiksmingumo problemos. *Jurisprudencija*. 2003, 41, p. 72–80. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=309320>.

449 Kvieskienė, G. *Pozityvioji socializacija: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005, 186 p. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4203473/datastreams/MAIN/content>>.

450 Povilaitis, R.; Valiukevičiūtė, J. Patyčių prevencija mokyklose. Vilnius: Multiplex, 2006, 74 p.

prevencijos aktualijos Lietuvoje“ (2008)⁴⁵¹; „Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas“ (2012)⁴⁵².

Atkuriamojo teisingumo problemos – tai viena svarbiausių kriminologinių tyrimų sritis. Atkuriamasis teisingumas – tai procesas, kurio metu nešališka šalis siekia sutaukinti nusikalstamos veikos auką ir veikos kaltininką, taip išspręsti nusikalstama veika sukeltą arba nusikalstama veika pasireiškusi konfliktą. Atkuriamojo teisingumo taikymas – viena pažangiausių reagavimo į teisės pažeidimus rūšių, kai sėkmės atveju laimi visos konflikto šalys. Atkuriamasis teisingumas didina socialinę harmoniją, sutarimą, turi didesnę prevencinę įtaką negu represinės poveikio teisės pažeidėjui priemonės. Deja, Lietuva yra viena iš labiausiai atsilikusių Europoje pagal atkuriamojo teisingumo taikymą.

Ilona Michailovič straipsnyje „Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje“ (2000)⁴⁵³ nagrinėjo mediacijos taikymo patirtį užsienio šalyse ir galimybes Lietuvoje. Ji padarė išvadas, kad aukos ir kaltininko sutaukymas ir konflikto švelninimas artimiausioje ateityje bus pažangiausia ir veiksmingiausia baudžiamųjų sankcijų alternatyva. Todėl labai svarbu, kad Lietuvos visuomenė pritartų tokioms iniciatyvoms ir aktyviai bendradarbiautų jas įgyvendinant.

Rokas Uscila straipsnyje „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse“ (2002)⁴⁵⁴ nagrinėjo Norvegijos, Suomijos, Švedijos ir Danijos aukos ir nusikaltėlio mediacijos (tarpininkavimo) programų įdiegimą bei taikymą, atskleidė kiekvienos šalies individualią praktiką. Visų nagrinėtų šalių tarpininkai pabrėžė aukos ir nusikaltėlio mediacijos prevencinę funkciją siekiant sumažinti pakartotinės viktimizacijos tikimybę, laiku suteikti pagal-

451 Nedzinskas, E.; Janušauskas, A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje. *Vadyba*. 2008, 2 (13), p. 107–110. [žiūrėta 2017-10-17] <http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_1648-7974.N_2_13.PG_107-110/DS.002.0.01.ARTIC>.

452 Kiškis, A.; Kuodytė, A. Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (2), p. 771–801. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://repository.mruni.eu/handle/007/11094>>.

453 Michailovič, I. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje. *Teisė*. 2000, 35, p. 69–79. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367185453063/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

454 Uscila, R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse. *Jurisprudencija*. 2002, 29, p. 93–108. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id=309018>.

bą nusikaltimų aukoms. Autorius padarė išvadą, kad Skandinavijos šalyse jau nebekyla abejonų dėl aukos ir nusikaltėlio mediacijos efektyvumo.

Rokas Uscila straipsnyje „Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje“ (2011)⁴⁵⁵ nagrinėjo atkuriamojo teisingumo koncepcijos įgyvendinimo galimybes penitencinėje sistemoje, ypač akcentuojant įkalinimo įstaigas. Atkuriamasis teisingumas analizuojamas platesniu kontekstu, į tyrimo dalyką įtraukiant atskiras bendruomenines nuteistųjų korekcines, edukacines programas, taip pat įkalinimo įstaigas, besivadovaujančias atkuriamojo teisingumo koncepcija. Straipsnyje remiamasi nuostata, kad atkuriamasis teisingumas gali būti indikatorius, parodantis, kiek penitencinė sistema stengiasi išlaikyti nuteistųjų socialinius santykius, sustiprinti pozityvius tarpasmeninius ryšius, įgyvendinti restitucinius sprendimus ir kita. Autorius padarė išvadą, kad atskleistas atkuriamojo teisingumo įgyvendinimas užsienio šalių penitencinėse sistemose parodo itin didelį spektrą galimų atkuriamojo teisingumo modelių, programų nuo atkuriamųjų įkalinimo įstaigų be prižiūrėtojų iki griežto režimo kalėjimų, kuriuose kali įvykdę žmogžudystes asmenys, tačiau ir jiems taikomi atskiri atkuriamojo teisingumo modeliai (dažniau konferencijos bei mediacija). „Kritiškai vertinant penitencinių įstaigų sistemą, tikslinga apsvarstyti pačių įkalinimo įstaigų integravimą į bendruomenę. Pasaulyje yra sukurta ir praktikoje įdiegta penitencinių įstaigų modelių, kai jos pačios tampa neatsiejama vietos bendruomenės dalimi. Taip kuriami ir palaikomi visuomenės horizontalūs socialiniai santykiai, stiprinamas bendruomeniškas, susitelkimas sprendžiant nusikalstamumo sukeltas problemas.“⁴⁵⁶

Labai svarbus buvo Teisės instituto mokslininkų⁴⁵⁷ tyrimas „Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje“⁴⁵⁸. Atkuriamasis teisingumas – nauja paradigma baudžiamojoje justicijoje. Tyrimo autoriai, išnagrinėję užsienio šalių patirtį ir Lietuvos situaciją, padarė išvadą, kad tikslinga mediacijos (vienas iš labiausiai pasaulyje paplitusių atkuriamojo teisingumo modelių)

455 Uscila, R. Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje. *Pedagogika: mokslo darbai*. 2011, 103, p. 92–98. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367179463725/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

456 *Ibid.*, p. 97.

457 Ilona Michailovič, Skirmantas Bikelis, Algimantas Čepas, Margarita Dobrynina, Rimantas Simaitis, Darius Šneideris, Laura Ūselė ir Judita Venckevičienė.

458 Michailovič, I. et al. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, 257. [žiūrėta 2017-10-17] <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Atkuriamojo-teisingumo-perspektyvos-Lietuvoje_Monografija.pdf>.

procesą reglamentuoti atskiru įstatymu, tačiau atitinkamos nuorodos į mediacijos procesą turėtų būti įtvirtintos ir Baudžiamajame kodekse, ir Baudžiamojo proceso kodekse. Labai reikšminga išvada yra dėl mediacijos taikymo išplėtimo: „Jeigu mediacijos teisinės pasekmės nebūtų išimtinai siejamos su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, bet galėtų sąlygoti, pavyzdžiui, bausmės švelninimą ar atleidimą nuo visos ar dalies bausmės lygtinai arba nesąlygiškai, mediacija galėtų būti taikoma gana plačiai, įskaitant ir atvejus, kai įstatymas neleidžia taikyti Baudžiamojo kodekso 38 straipsnio. Mediacija yra pagalba šalims racionaliai spręsti dėl nusikalstamos veikos padarymo iškilusias problemas, tad tokia pagalba praverstų ir tuomet, kai kaltininkas nusikalto ne pirmą kartą, norėtų taikytis ne pirmą kartą, kai nusikaltimas yra sunkus ar net labai sunkus ir kitais atvejais.“⁴⁵⁹

Renata Giedrytė-Mačiulienė ir Judita Venckevičienė straipsnyje „Atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas mokyklose“ (2015)⁴⁶⁰ rašė, kad mokykla yra viena pagrindinių institucijų, kurioje kyla įvairių konfliktų ir kurioje konfliktams spręsti vaikai dažnai pasirenka netinkamus jų sprendimo būdus: agresiją, smurtą, patyčias. Atsakas į tokį elgesį dažniausiai yra konflikto iniciatoriaus nubaudimas. Tačiau mokykloje naudojamos baudimo priemonės neretai skatina tik dar didesnę pasipriešinimą mokyklos sistemai, neragina suvokti konfliktų priežasčių ir ieškoti jų sprendimo, o atvirkščiai, tik dar labiau skatina nuolatinį elgesio taisyklių pažeidimą. Įvairiose valstybėse atliekami tyrimai rodo, kad atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas, nors neišsprendžia visų mokykloje kylančių konfliktų ir problemų, tačiau prisideda prie kontrolės ir baudimo priemonių mažėjimo, delinkventinio elgesio mažėjimo, pasitikėjimo ir saugumo jausmo mokyklose kūrimo. Autorės padarė išvadas, kad „Lietuvoje atkuriamojo teisingumo priemonių taikymo mokyklose iniciatyvų yra, tačiau nėra bendros atkuriamojo teisingumo priemonių taikymo praktikos, atkuriamojo teisingumo taikymo atvejai yra labiau pavieniai, dažniausiai paremti tik pačių mokyklų noru diegti atkuriamojo teisingumo priemones. Esamų smurto prevencijos programų ir atkuriamojo

459 *Ibid.*, p. 227.

460 Giedrytė-Mačiulienė, R.; Venckevičienė, J. Atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas mokyklose. *Teisės problemos*. 2015, 2 (88), p. 97–114. [žiūrėta 2017-10-17] <http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/R.Giedryte-Maciulienė_J.Venckeviciene-2015_2.pdf>.

teisingumo priemonių derinimas, tikėtina, galėtų prisidėti prie efektyvesnio problemų mokyklose sprendimo.⁴⁶¹

Reikšmingas yra Renatos Giedrytės-Mačiulienės ir Juditos Venkevičienės atliktas mediacijos įgyvendinimo probacijos tarnybose Lietuvoje tyrimas⁴⁶². Jame buvo atskleistos pasirinkto mediacijos modelio probacijos tarnybose įgyvendinimo galimybės ir rezultatai. Nustatyta, kad mediacija probacijos tarnybose duoda teigiamus rezultatus ir gali plėtotis, tačiau teisinis reguliavimas (Baudžiamojo ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimai) būtinas tam, kad mediacija vaidintų ne tik fragmentinę vaidmenį visose baudžiamojo proceso stadijose, o taptų stipria baudžiamojo proceso dalimi ir atsvara tradiciniam baudžiamajam atsakui.

Be šių atkuriamojo teisingumo tematikos tyrimų, trumpai galima paminėti ir kitus reikšmingus tyrimus, paskelbtus mokslinėse publikacijose: „Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai“ (2001)⁴⁶³; „Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje, remiantis Jungtinių Tautų standartais apie atkuriamojo teisingumo ir tarpininkavimo taikymą baudžiamosiose bylose“ (2007)⁴⁶⁴ ir kitose.

Bendrieji kriminologijos aspektai – tai tema, kuria paskelbta nemažai mokslinių darbų. Aleksandras Dobryninas straipsnyje „Kriminologija ir valdžia“ (2007)⁴⁶⁵ glaudai aptarė kriminologinio žinojimo santykius su valdžios institucijomis, trumpai apžvelgė šių santykių istoriją ir būklę Lietuvoje. Kriminologinis žinojimas tiesiogiai susietas su socialinės kontrolės klausimais. Autorius rašė: „Šiandien kriminologijos ir valdžios diskurse koegzistuoja dvi

461 *Ibid.*, p. 110–111.

462 Giedrytė-Mačiulienė, R.; Venkevičienė, J. Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2017, 2 (92), p. 69–87. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedryt%C4%97-Ma%C4%8Diulien%C4%97-Venkevi%C4%8Dien%C4%97-2016-2.pdf>>.

463 Uscila, R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 74–84.

464 Dermontas, J. „Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje, remiantis Jungtinių Tautų standartais apie atkuriamojo teisingumo ir tarpininkavimo taikymą baudžiamosiose bylose.“ *Bausmė ir socialinis teisingumas*. Vilnius: Lygtinai nuteistų asmenų priežiūros organizacija, 2007, p. 26–32.

465 Dobryninas, A. Kriminologija ir valdžia. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2007, 2(20): p. 6–10. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367159685230/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>.

aiškiai apibrėžiamos tendencijos: pirmą galima būtų pavadinti vadybine, kitą – kritine. Pirmą tendencija yra atvira valdžios institucijoms ir siūlo joms įvairias kriminologines paslaugas. Pagrindiniai šios tendencijos klausimai: kokia yra kriminologinės ekspertizės kokybė ir kokia yra jos paklausa valdžios institucijose? Ar įvairių valstybinių institucijų veiksmai pažabojant nusikaltimus pakankamai profesionalūs ir efektyvūs? Ar kriminologai gerai įsivaizduoja politinius socialinės kontrolės aspektus ir sugeba nutiesti solidžius komunikacinius tiltus tarp kriminologijos ir politikos? Antra tendencija kvestionuoja tokių problemų kėlimą. Šios tendencijos rėmuose kriminologinis žinojimas traktuojamas tik kaip klatingas valdžios įrankis. Tradicinės kriminologijos nusikaltimų tikrovę siūlo dekonstruoti, o į valdžios pastangas kovoti su nusikalstamumu – žiūrėti atsargiai ir kritiškai, nes dažniausiai šios pastangos tarnauja ne visuomenės, bet nedidelio jos segmento interesams.⁴⁶⁶

Aušra Gavėnaitė straipsnyje „Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos“ (2007)⁴⁶⁷ pateikė bendrą kritinės kriminologijos apžvalgą, aiškiau įvardijant jos ištakas Jungtinėse Amerikos valstijose, Didžiojoje Britanijoje ir kontinentinėje Europoje. Autorė pagrindinį dėmesį skyrė kritiniam kriminologiniam diskursui, susiformavusiam XX a. šeštajame ir septintajame dešimtmečiuose kontinentinėje Europoje. Straipsnyje išryškintos pagrindinės kritinės perspektyvos mintys, tai – dekonstrukcija ir abolicionizmas, taip pat pristatytos Olandijos kriminologų: W. Bongerio, W. Bianchi ir L. Hulsmano, dirbusių ir dirbančių kritinėje perspektyvoje mintys. Autorė padarė išvadą, kad kritinės kriminologijos mintis, užgimusi XX a. šeštajame dešimtmetyje, iš esmės pakeitė mąstymo apie nusikaltimą ir socialinės kontrolės galimybes, logiką. „Europos kritinės kriminologijos krypties išeities taškas buvo marksistinė kriminologija, akcentavusi valdančiųjų sluoksnių galią formuoti deviacijos ir nusikaltimų apibrėžimus. Buvo pagaliau atkreiptas dėmesys į baudžiamojo įstatymo selektyvų pobūdį ir nusikaltimų statistikos konstruojamąjį elementą. <...> kritinė kriminologija atskleidžia paradoksalią faktą: baudžiamosios justicijos sistema, turinti vykdyti nusikaltimų kontrolės ir prevencijos funkcijas, iš esmės yra disfunkcionalinė.“

⁴⁶⁶ *Ibid.*, p. 8.

⁴⁶⁷ Gavėnaitė A. Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos. *Teisės problemos*. 2007, 3, p. 43–61. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2007-3-gavenaite.pdf>>.

Ji ne tik kad nepasiekia sau keliamų tikslų, bet yra socialinė problema pati savaime.⁴⁶⁸

Prasidėjus diskusijoms, ar teisininkams reikalinga studijuoti kriminologiją, reikšminga buvo Vilniaus universiteto doktorantų⁴⁶⁹ parengta studija „Europos Sąjungos valstybių patirtis kriminologijos studijų ir mokslo taikomųjų tyrimų srityse“ (2007)⁴⁷⁰. Joje buvo apžvelgtas kriminologijos mokymo poreikis, kriminologijos studijos įvairiuose Europos universitetuose, Europos valstybių⁴⁷¹ patirtis kriminologijos studijų ir mokslo taikomųjų tyrimų srityse bei Europos Sąjungos valstybių patirtis teismo psichologijos studijų ir taikomųjų tyrimų srityse.

Gintautas Sakalauskas straipsnyje „Tarpdalykinės kriminologijos studijos: patirtis ir perspektyvos“ (2008)⁴⁷² pristatė tarpdalykinės kriminologijos magistrantūros studijas Vilniaus universitete, aptarė kriminologijos mokslo reikšmę, bendras raidos tendencijas ir jo poreikį Lietuvoje. Autorius rėmėsi konkrečiais nusikalstamo elgesio kontrolės ir jo socialinio vertinimo pavyzdžiais. Taiklios autoriaus išvalgos: „Kriminologų bei šią sritį išmanančių ekspertų Lietuvoje yra, jų poreikiu neabejojama, į jų pastabas ir pasiūlymus buvo bei yra atsižvelgiama priimant kai kuriuos sprendimus dėl teisės aktų (projektų) bei nusikalstamų veikų kontrolės priemonių. Vis dėlto praktikoje kriminologinių tyrimų rezultatai dažniausiai neįgyvendinami arba lieka tik gražia, tačiau dėmesio neverta, kokios nors socialinės negandos mažinimo fonine muzika.“⁴⁷³

Aušra Gavėnaitė straipsnyje „E. Durkheimo ir M. Foucault idėjos sintetinėje D. Garlando bausmės teorijoje“ (2008)⁴⁷⁴ analizavo JAV sociologo ir pe-

468 *Ibid.*, p. 59.

469 Živilė Mikėnaitė, Viktorija Rutkevičiūtė, Andželika Vosilytė ir Tautvydas Žekas.

470 Mikėnaitė Ž. et al. *Europos Sąjungos valstybių patirtis kriminologijos studijų ir mokslo taikomųjų tyrimų srityse: studija*. Vilnius, 2007, 60 p. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.krimstud.vu.lt/UserFiles/File/Doktorantu_studija.pdf>.

471 Austrijos, Italijos, Vokietijos, Belgijos, Didžiosios Britanijos, Švedijos, Norvegijos, Suomijos, Danijos, Olandijos, Prancūzijos, Graikijos, Ispanijos, Šveicarijos ir Lenkijos.

472 Sakalauskas, G. Tarpdalykinės kriminologijos studijos: patirtis ir perspektyvos. *Teisės problemos*. 2008, 1, p. 77–91. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2008-1-sakalauskas.pdf>>.

473 *Ibid.*, p. 83–84.

474 Gavėnaitė, A. E. Durkheimo ir M. Foucault idėjos sintetinėje D. Garlando bausmės teorijoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. 2008, 22 (2), p. 124–138. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367165099674/datastreams/>

nologo Davido Garlando socialinės bausmės teorijos ištakas, pristatė Emilio Durkheimo ir Michelio Foucault bausmių koncepcijas, kurios turėjo įtakos D. Garlando teorijai, aptarė E. Durkheimo bausmės funkcijas ir jos sąsajas su kolektyvine sąmone. D. Garlandas pažvelgė „į nusikaltimų kontrolę kaip į galios raiškos lauką. Jis parodė, jog bausmė yra politinė taktika, kurios tikslas – valdyti arba gaminti paklusnius kūnus. Bausmė, kokia jos forma bebūtų, visuomet yra paremta galia, nesvarbu, įsmeiginta ar anonimine. Keičiantis bausmės formoms, keičiasi tik galios demonstravimo formos, bet ne pati bausmė.“⁴⁷⁵ – teigė straipsnio autorė.

Margarita Dobrynina savo straipsnyje⁴⁷⁶ aptaria kriminologinio žinojimo problematiką, analizuoja valdžios vaidmenį konstruojant mokslinį diskursą. Pradėdama nuo bendrojo žinojimo ir valdžios santykio aptarimo socialinio konstrukcionizmo teorijos požiūriu, autorė toliau analizuoja kriminologinio žinojimo politikos ir kontrolės klausimus. Kriminologinis žinojimas neatskiriamas nuo socialinės kontrolės klausimų ir atitinkamai jų politinės prigimties. Kriminologo produkuojamas žinojimas nėra objektyvus, jis konstruojamas valdžios santykių pagrindu, todėl svarbu nuolat dekonstruoti kriminologinį diskursą, kvestionuojant esančią socialinę nusikaltimų tikrovę, socialinės tvarkos ir kontrolės suvokimą. Straipsnyje pristatomos vienos įtakingiausių kritinės kriminologijos mokyklos idėjų apie valdžios įtaką formuojant kriminologinio žinojimo turinį ir kontūrus. Pabrėžiama ir tai, kad siekiant geriau suprasti kriminologinio žinojimo būklę tam tikroje valstybėje svarbu atsižvelgti į joje vykusias bei vykstančias politines, ekonomines ir socialines transformacijas.

Genovaitė Babachinaitė straipsnyje „Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje“ (2010)⁴⁷⁷ nagrinėjo kriminologijos mokslo ir kriminologinių idėjų įgyvendinimo praktiką Lietuvoje ir ją palygino su kitų Europos valstybių praktika. Ji rašė „...požiūris, kad visuomenę valdanti valdžia nėra kuo dėta dėl

DS.002.0.01.ARTIC/content>.

475 *Ibid.*, p. 136–137.

476 Dobrynina, M. Kriminologinio žinojimo konstravimas: valdžios vaidmuo. *Teisės problemos*. 2009, 4, p. 109–125. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2009-4-dobrynina.pdf>>.

477 Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. et al. *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 415–425. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://ebooks.mruni.eu/product/regnum-est-liber-amicorum-vytautui-landsbergiui25166>>.

nusikalstamumo gyvavimo, netinkamos socialinės politikos, netinkamo įvairių socialinių problemų sprendimo arba apskritai, kad nereikia jokių pastangų šia kryptimi, yra labai parankus valdžiai – tik pats žmogus yra kaltas, nes gimė nusikaltėliu.“⁴⁷⁸ Autorė, nagrinėdama kriminologijos mokslo būklę atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, taikliai pastebėjo, kad „sudėtingėjant šiuolaikinėms žmonių visuomenės gyvavimo sąlygoms, vykstant atskirų valstybių gyventojų interesų teisėtas garantijas koreguojantiems globalizacijos procesams, kriminologinių žinių reikšmė didėja visoje Europos Sąjungoje, taip pat ir Lietuvoje. Tačiau Europos Sąjungos senbuvės šalys turi ilgametę nusikalstamumo prevencijos, žmogaus teisių įgyvendinimo srities tradiciją. Jų aukštojo mokslo sistemoje yra gausus kriminologijos specializacijos studijų pasirinkimas. <...> šios specializacijos yra paklausios ne tik tarp studentų, bet ir tarp darbdavių. Be to, Europos Sąjungos aukštosiose mokyklose yra labai daug kriminologijos katedrų, kriminologijos institutų. Pvz., Norvegijoje, šalyje, panašioje į Lietuvą gyventojų skaičiumi, yra kelios kriminologijos katedros bei kriminologijos institutas, kuriame dirba apie 70 mokslininkų.“⁴⁷⁹

Alfредas Kiškis savo straipsnyje nagrinėjo kriminologijos dalyko svarbą rengiant teisininkus⁴⁸⁰. Teisininkai, būdami specialistai, tyrėjai, advokatai, prokurorai, teisėjai, vaidina bene lemiamą vaidmenį baudžiamajame procese, sprendžia žmonių likimus, visuomenės išteklių panaudojimo nusikalstamumo kontrolei ir prevencijai klausimus. Autorius daro išvadą, kad visų specializacijų teisininkams kriminologija turėtų būti privalomas studijų dalykas. Teisininkas, baigęs universitetą, turi ne tik žinoti, mokėti taikyti materialinę ir procesinę teisę, bet ir suprasti, kodėl žmonės nesilaiko teisės normų, kokie veiksniai ir kokią įtaką daro pasirenkant, kaip elgtis, kokią įtaką elgesio pasirinkimui turi teisės normos, kaip jos dera su realia tikrove, paveikia nusikalstamumą, kokie poveikio būdai veiksmingiausiai mažina teisės pažeidimus, kuo skiriasi nusikaltėliai nuo ne nusikaltėlių ir kita. Teisininkas privalo turėti mokslinių žinių apie nusikalstamumą, gebėti profesionaliai interpretuoti registruoto nusikalstamumo statistiką ir vertinti saugumo nuo nusikalstamų veikų būklę. Nekvalifikuotų kriminologine prasme specialistų veikla visuo-

478 *Ibid.*, p. 415.

479 *Ibid.*, p. 418.

480 Kiškis, A. Naujieji teisininkai – chirurgai be anatomijos ir fiziologijos žinių. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (3), p. 1195–1219. [žiūrėta 2017-10-17] < <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175358071/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> >.

menei brangiai kainuoja – neracionaliai naudojami ištekliai, skirti nusikalstamumo problemai spręsti, panaudoti ištekliai nepasiekia tikslo, visa visuomenė patiria nusikalstamumo grėsmę ir žalą.

Be šių bendrųjų kriminologijos aspektų tematikos tyrimų, trumpai galima paminėti ir kitus reikšmingus tyrimus, paskelbtus mokslinėse publikacijose: „Kriminologinių tyrimų Lietuvoje perspektyvos“ (1993)⁴⁸¹; „Virtuali nusikaltimų tikrovė“ (2001)⁴⁸² ir kitose.

Ši publikacijų apžvalga atspindi kriminologinių tyrimų įvairovę. Lietuvos kriminologai pastaraisiais metais vis daugiau straipsnių skelbia užsienio kalbomis (tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje).

1990–2017 m. Lietuvos kriminologinėse publikacijose pasireiškia visas spektras kriminologinių pakraipų – nuo klasikinės kriminologijos, pozityvistinės kriminologijos iki kritinės kriminologijos, konstruktyvizmo. Šis platus spektras rodo, kad kriminologija nebėra vien teisininkų mokslinių tyrimų sritis, kad Lietuvos kriminologijai būdingos pasaulinės kriminologijos mokslo raiškos ypatybės.

481 Dapšys A.; Jovaišas, K. Kriminologinių tyrimų Lietuvoje perspektyvos. *Teisė*. 1993, 26, p. 135–138.

482 Dobryninas, A. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

4. Kriminologijos perspektyvos Lietuvoje

Susidomėjimas kriminologija Lietuvoje, jos reikšmės supratimas didėja netolygiai. Paviešinę žiaurų nusikaltimą žurnalistai kalbina kriminologus, klausia, kodėl taip atsitinka, ką reikia daryti, kad to nebūtų. Tačiau nurimus aistroms dėl skandalingo nusikaltimo susidomėjimas kriminologija atslūgsta iki kito skandalingo nusikaltimo.

Vilma Stalenytė 2016 m. atliko Lietuvos kriminologų ekspertinę apklausą, kurioje be kitų klausimų buvo ir klausimas apie kriminologijos Lietuvoje tendencijas⁴⁸³. Apibendrinus ekspertų apklausos rezultatus, galime konstatuoti, kad respondentų nuomonės pasiskirstė taip: iš 8 apklaustų ekspertų 2 buvo pesimistai, 1 neutralus, o 5 – optimistai.

Pesimistai teigė, kad nyksta kriminologija, praktiškai nebelieka atskirų struktūrinių padalinių, kurie užsiimtų kriminologija (Kriminologijos katedros panaikinimas MRU). Teisėsauga blaškosi, nuo vienos vietos prie kitos, nuo vieno skandalo prie kito. Skandalas baigėsi ir viskas, o ką daryti, kad jų nebūtų? Mes vėl laukiame, kol koks skandaliukas išlįs. O juk reikalingi gilūs tyrimai. Labai trūksta institucijos, kuri būtų orientuota į kriminologinių tyrimų vykdymą ir rekomendacijų ruošimą. Valstybė per mažai skiria dėmesio kriminologijai, nes dažnai politikos formuotojai priimdami sprendimus vadovaujasi išankstinėmis nuomonėmis ir nepagrįstai generalizuoja savo patirtį. Darbas turėtų būti organizuojamas taip, kad praktikai keltų problemas ir priiminėtų sprendimus, remiantis mokslinių tyrimų rezultatais. Labai trūksta tyrimų, kurie parodytų esamų problemų mastą. Nežinant tikrojo masto, neskiriami adekvatūs ištekliai šioms problemoms spręsti.⁴⁸⁴

Optimistai teigė, kad anksčiau ar vėliau neišvengiamai viskas eina tik pažangos linkme, niekur nuo to nepabėgsim. Viskas bus geriau ir kriminologijos reikšmė didės. Mes dar einame truputį iš paskos, bet neišvengiamai eisime į priekį. Daugės tyrimų, bus finansavimas, bet gali būti bangų, kritimų žemyn ir vėl pakilimų, kaip visada yra istorijoje, tačiau vis tiek viskas keisis į gera. Pradėjus orientuotis į veiksmingumą, teisėsaugos institucijos pamatė, kad su

483 Stalenytė, V. *Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai: magistro baigiamasis darbas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.

484 *Ibid.*

senaisiais metodais nepasiekia norimų rezultatų, ir susidomėjimas kriminologija vėl atsiranda. Ir tam tikros sritys vis labiau įtraukia priemones, kurios yra sukurtos kriminologų. Sąlytis mokslo su praktika yra labai reikalingas ir jis tik eis gilyn. Kriminologai daug dalyvauja projektuose ir tie rezultatai yra labai naudingi praktiniam laukui. Dabar yra atsiradęs poreikis dialogui tarp mokslininkų ir praktikų, yra poreikis kriminologijos žinioms. Kriminologijai atsivers durys kiekvienoje institucijoje.⁴⁸⁵

Apskritai galima pastebėti, kad labai trūksta įstaigos, kuri būtų orientuota į kriminologinių tyrimų užsakymą, vykdymą ir rekomendacijų rengimą, būtų atsakinga už nusikalstamumo stebėjimą, paremtą ne vien registruoto nusikalstamumo statistika, bet ir gyventojų apklausų rezultatais, kuri mokslinių tyrimų pagrindu kartu su valstybinės valdžios, vietos savivaldos struktūrų, verslo, nevyriausybinų organizacijų, religinių ir kitų bendruomenių atstovais *formuotų nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės politiką bei taktiką*, dalyvautų teisės aktų kriminologinės ekspertizės bei jų rengimo procesuose, skleistų visuomenėje kriminologinį supratimą, informaciją apie nusikalstamumo žalą, dalyvavimo nusikalstamumo prevencijoje svarbą ir veiksmingus prevencijos būdus. Tam galėtų būti atkurta Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro veikla, pavedant Centrai atitinkamas funkcijas ir skiriant finansavimą. Būtent tokio pobūdžio nusikalstamumo prevencijos centrai ar tarybos veikia pažangiausiose pasaulio valstybėse.

Kriminologai ir kriminologijos studijos lemia kriminologijos ateitį. Žinoma, ir aplinka, sąlygos, kuriomis plėtojama kriminologinė mintis, atliekami kriminologiniai tyrimai. Labai svarbus kriminologijos plėtojimo aspektas – jos praktinis pritaikomumas, kiek užsakoma taikomųjų kriminologinių tyrimų, ar taikomi šių tyrimų rezultatai praktikoje.

Palapsniui didėja praktikų susidomėjimas kriminologija. Lietuvos kriminologų asociacijos metinėse konferencijose pradėjo gausiai dalyvauti ir praktikai – policijos atstovai, prokurorai ir kiti. Kriminologai visuomenėje tampa vis labiau atpažįstami, kaip išmanantys mokslą apie nusikalstamumą, jį veikiančius veiksnius bei poveikio jam būdus. Kriminologai vis mažiau painiojami su kriminalistais.

485 *Ibid.*

Netolygiai, tačiau neišvengiamai viskas eina pažangos linkme. Galima prognozuoti, kad Lietuvoje plis kriminologinis supratimas ir kriminologijos reikšmė didės. Vis daugiau kriminologų specialistų bus rengiama ir jų vis daugiau reikės, politikai ir praktikai supras jų reikšmę, kaip yra pažangesnėse šalyse. Galima prognozuoti, kad Lietuvoje daugės kriminologinių tyrimų, bus skiriamas finansavimas, bet gali būti nuosmukį ir pakilimų.

Teisės saugos institucijos, pradėjusios orientuotis į veiksmingumą, pamatė, kad senaisiais metodais nepasiekia norimų rezultatų, todėl atsiranda susidomėjimas kriminologija. Atskirose praktinėse srityse vis labiau įtraukiamos kriminologų sukurtos priemonės. Vis daugiau yra studentų, jau išleistų kriminologų, yra kriminologijos srities doktorantų. Viskas priklauso nuo žmonių. Jeigu yra žmonių ir jie dirba toje srityje, tai bus ir rezultatai. Labai svarbu, ar yra žmonių, kurie sugeba pritraukti, išlaikyti kriminologus.

Mokslo ir praktikos sąlytis yra labai reikalingas ir galima prognozuoti, kad jis bus vis glaudesnis. 2015 m. policijoje buvo įkurti nauji strateginių analitikų skyriai. Šių strateginių analitikų darbo pobūdis yra kitoks – jis susijęs su strategine analize: rinkti informaciją apie kriminogeninę padėtį tam tikroje teritorijoje, ją analizuoti ir pateikti sisteminius problemų sprendimo būdus. Pareigūnams yra daug lengviau organizuoti darbą. Jie gauna analitinę pažymą ir tada organizuoja priemones. Strateginiai analitikai, pastebėję kokius nors reiškinius, iškart praneša. Tai daroma centralizuotai visose apskrityse.

Kaip taikliai pastebi Gintautas Sakalauskas⁴⁸⁶, formuojant ir įgyvendinant baudžiamąją politiką, dažnai galima pastebėti įtampą tarp politinės, mokslinės ir praktinės dimensijų – kai sava realybė bei patirtis konstruoja savitus požiūrius į tikras ar tariamas nusikalstamo elgesio kontrolės problemas ir diktuoja jų sprendimus. Kriminologija iki šiol didelės įtakos nedaro formuojant Lietuvos baudžiamąją politiką. Nors jau pastebimas politikos formuotojų ir kriminologų bendradarbiavimas, tačiau sunku įvertinti, kokią įtaką priimant sprendimus turi kriminologų pateikiamos išvalgos. Įtaka daugiausia priklauso nuo konkrečios srities – vienoje srityse susikalbėjimas tarp politinio ir mokslinio (kriminologinio) lauko yra didesnis, kitose mažesnis.

486 Sakalauskas, G. et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://teise.org/wp-content/uploads/2012/10/Baudziamoji-politika-Lietuvoje.pdf>>.

Kol kas visiškai apleistas savivaldybių lygmuo, savivaldybės beveik nesprendžia su nusikalstamumu jų teritorijoje susijusių problemų. Čia reikalingi kriminologai.

Svarbu parengti kriminologus, kurie gebėtų orientuotis socialinėje erdvėje, turėtų kritinį-analitinį mąstymą, kuris padėtų suvokti esamų problemų visumą.

Ir teisininkams reikia gauti kriminologinių žinių, nes labai svarbu, kad jie turėtų mokslinį supratimą apie reiškinį, su kuriuo susiduria dirbdami. Dažnai teisėsaugos pareigūnams ir teisėjams trūksta supratimo, kurį suteikia kriminologija: kas yra teisės pažeidėjas, kuo jis skiriasi nuo kitų žmonių, kokie veiksniai lemia tų pažeidimų padarymą, kokie yra tinkamiausi būdai į tai reaguoti.

Apžvelgus Lietuvos kriminologijos šimtmečio istoriją, galima konstatuoti, kad kriminologijos mokslas Lietuvoje priartėjo prie pasaulinio lygio tiek pagal tiriamus objektus, tiek ir pagal tyrimo metodus. Galima prognozuoti, kad kriminologijos mokslo reikšmė Lietuvoje vis labiau didės, vis labiau bus atsižvelgiama į kriminologų ekspertų vertinimus, kriminologinių tyrimų rezultatus priimant praktinius, politinius sprendimus, susijusius su nusikalstamumu, jo prevencija ir kontrole. Vis daugiau bus užsakoma kriminologinių tyrimų, siekiant gauti moksliniais įrodymais grįstų sprendimų. Vis daugiau bus rengiama kriminologų, kurie dirbs pagal įgytą kvalifikaciją teisėsaugos įstaigose, savivaldybėse, Vyriausybės struktūrose ir mokslo įstaigose.

Galima prognozuoti, kad visuomenės kriminologinis išprusimas didės. Vis mažiau žmonių Lietuvoje manys, kad bausmių griežtinimas yra geriausias poveikio nusikalstamumui būdas. Visuomenėje daugės žmonių, kurie supras nusikalstamumo prevencijos reikšmę. Didės supratimas, kad svarbiau yra švietimas ir auklėjimas, ne ekonomika. Galima prognozuoti, kad į švietimą, auklėjimą bus nukreiptas prioritetinis finansavimas, net jei tai neduoda greitų rezultatų. Juk, jeigu žmogus supranta, kad taip elgtis negerai, jei jis taip elgiasi ne dėl to, kad bijo bausmės, tai jis socializuotas, jis daugeliu atvejų taip nesiels net ir tada, kai niekas apie jo elgesį nesužinos. Jo viduje giliai įrašyta – taip aš nesielsiu. Tokių nuostatų formavimasis priklauso nuo tėvų, mokytojų, bendraamžių, kitų žmonių supratimo ir tinkamo elgesio bei griežtos reakcijos į netinkamą elgesį. Ir nuo socialinės aplinkos sąlygų, kad dėl kritinės savo būklės žmogus neignoruotų elgesio normų, kurių jis įprastai laikėsi.

Tikėtina, kad kriminologiniai tyrimai Lietuvoje vis labiau bus orientuoti į praktinius poreikius, nusikalstamumo prevencijos problemų sprendimą. Vis daugiau tyrimų bus atliekama siekiant įvertinti nusikalstamumo bendrąją žalą ir jos komponentus. Nusikalstamumas ir jo pokyčiai bus vertinami ne vien registruoto nusikalstamumo statistikos pagrindu, bet ir integruotai šiuos duomenis jungiant su viktimologinių ir savianalizės apklausų duomenimis. Skiriant išteklius nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei vis daugiau dėmesio, bus skiriama taikomų poveikio priemonių veiksmingumui, sąnaudų ir naudos analizei. Kriminologiniams tyrimams bus naudojamos vis modernesnės kompiuterinės technologijos, taikomi vis sudėtingesni šiuolaikiniai tyrimų metodai.

Galima prognozuoti, kad kriminologija palaipsniui įrodys savo naudą, vis daugiau politikų, praktikų, teisininkų pripažins kriminologijos ir kriminologinių tyrimų reikalingumą.

5. Apibendrinimas: Kriminologijos Lietuvoje raida 1918–2017 metais

Tarpukario Lietuvoje ir mokslininkai, ir Lietuvos valdžios atstovai gebėjo tinkamai (adekvačiai) įvertinti kriminologijos mokslo, kriminologinių žinių svarbą visuomenės valdymui. Mokslininkai ir specialistai buvo susipažinę su garsiausių pasaulio mokslininkų kriminologiniais darbais ir idėjomis, savo straipsniuose skleidė pažangiausias to meto idėjas, patys jas kėlė ir svarstė. Lietuvos mokslininkų ir specialistų idėjos tuo laikotarpiu daugeliu atvejų buvo pažangios ir nukreiptos į praktinių problemų sprendimą. Tačiau tuo laikotarpiu kriminologija nesusiformavo kaip atskiras mokslas Lietuvoje, nebuvo rengiami ir specialistai kriminologai.

Sovietinio laikotarpio pradžioje kriminologija buvo uždrausta remiantis ideologiniais motyvais, kad nusikalstamumas yra svetimas tarybinei visuomenei. Tačiau nusikalstamumo problemos sprendimo nesėkmės lėmė tai, kad XX a. septintajame dešimtmetyje Lietuvoje palaipsniui susiformavo profesionalus kriminologijos mokslas, buvo pradėti nusikalstamumo, jo veiksmų, nusikaltėlių ir veiksmingų poveikio jiems būdų tyrimai, kriminologija pradėta dėstyti aukštosiose mokyklose, visiems teisininkams ji buvo privaloma. Tuo laikotarpiu kriminologija labiausiai koncentravosi į teisines poveikio nusikalstamumui priemones. Tačiau kriminologiniai tyrimai turėjo būti atliekami tik marksistinės-lenininės ideologijos rėmuose. Pozityvu tai, kad tyrimai pasižymėjo praktiniu kryptingumu – jie privalėjo teikti rekomendacijas nusikalstamumo prevencijai ir kontrolei.

Atkūrus nepriklausomybę, išsilaisvinus iš ideologinių gniaužtų ir atsivėrus sienoms, tarptautiniam bendradarbiavimui bei pasauliniams mokslo šaltiniams kriminologija Lietuvoje palaipsniui priartėjo prie pasaulinio lygio tiek pagal tiriamus objektus, tiek ir pagal tyrimų metodus. Kriminologinius tyrimus atliko ne tik teisininkai, bet ir sociologai, psichologai bei kitų sričių mokslininkai. Lietuvoje buvo pradėti rengti specialistai kriminologai. Pagal pažangiausių valstybių patirtį buvo sukurtas Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, kurio tikslas buvo formuoti mokslišškai pagrįstą nusikalstamumo prevencijos, jo priežasčių bei sąlygų šalinimo politiką, sukurti ir įgyvendinti veiksmingą nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje

sistemą. Tačiau šio centro veikla buvo sustabdyta. Deja, kriminologinių tyrimų rezultatai ir ekspertų vertinimai Lietuvoje turi mažą įtaką priimant praktinius, politinius sprendimus, susijusius su nusikalstamumu, jo prevencija ir kontrole.

IŠVADOS

Kriminologijoje Lietuvoje per šimtmetį įvyko dideli pasikeitimai – nuo kriminologinių idėjų iškėlimo, svarstymo, propagavimo ir jų taikymo praktikoje iki sudėtingų, šiuolaikiniais metodais pagrįstų tyrimų, jų rezultatų taikymo nusikalstamumo prevencijoje ir kontrolėje, specialistų kriminologų rengimo ir įstaigų, skirtų formuoti moksliskai pagrįstą nusikalstamumo prevencijos politiką, įkūrimo.

Lietuvos kriminologai atlieka daug tyrimų, teikia svarbių tyrimais ir ekspertiniu vertinimu pagrįstų siūlymų bei skleidžia kriminologijos žinias, tačiau plačios visuomenės ir politikų kriminologinis supratimas yra labai prastas, lyginant su pažangiomis pasaulio valstybėmis. Dėl to nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės rezultatai Lietuvoje yra labai menki, visuomenė patiria milžinišką nusikalstamumo žalą.

Siekiant kurti saugią Lietuvą, mažinti nusikalstamumą ir jo žalą, reikia pagal pažangiausių valstybių patirtį sukurti (atkurti) nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje Tarybą ir Centrą, kurie, remiantis kaštų ir naudos analize, veiksmingumo bei kitais užsakomaisiais tyrimais, formuotų (siūlytų) baudžiamąją politiką, nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės politiką bei praktiką, skleistų šiuolaikinio kriminologijos mokslo žinias ir gerąją praktiką. Be to, valstybės ir savivaldos institucijose, turinčiose didelę įtaką nusikalstamumui, jo prevencijai ir kontrolei, tikslinga įsteigti struktūrinius elementus, kuriuose specialistai kriminologai analizuotų atitinkamos veiklos sferos kriminologinius aspektus, siūlytų įrodymais grįstus problemų sprendimus.

LITERATŪRA

1. „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Lietuvos korupcijos žemėlapis*. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.transparency.lt/lietuvos-korupcijos-zemelapis/>>.
2. 11th Annual Conference of the European Society of Criminology [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <http://www.esc-eurocrim.org/images/esc/files/ESC_11_Conference_Vilnius_2011_Programme.pdf>.
3. Alešiūnaitė, K.; Dapšys, A.; Kalpokas, V.; Ragauskas, P.; Valatkevičius, D. Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Lietuvoje (Vilniuje 2000 m.). *Teisės problemos*. 2001, 2, p. 21–37.
4. Ališauskienė, R.; Dobryninas, A.; Žilinskienė, L. *Lietuvos korupcijos žemėlapis, 2001–2004*. Vilnius: Eugrimas, 2005, 120 p.
5. Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918–1940 m. Antologinė apžvalga*. Vilnius: Justitia, 2000.
6. Andriulis, V. *Pirmosios Lietuvos Respublikos (1918 II 16 - 1940 VI 15) teisinės sistemos kūrimo bruožai: mokomasis leidinys*. Vilnius: LTA, 1998.
7. Apanavičius, M.; Danisevičius, P. *Visuomenės vaidmuo kovoje su nusikalstamumu*. Vilnius: Mintis, 1964; Kukliansky, S. Visuomenės dalyvavimas kovoje su nusikalstamumu. *Socialistinė teisė: Lietuvos TSR Teisingumo ministerijos biuletenis*. 1989, 4, p. 31–33.
8. Apie mus. *Lietuvos teisės institutas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-16] <<http://teise.org/lt/apie-mus/>>.
9. Augustauskas, V. Fizinis auklėjimas ir nusikaltimai. *Kriminalistikos žinynas*. 1938, 22, p. 201–202.
10. Babachinaitė, G. et al. *Kriminologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, 668 p.
11. Babachinaitė, G. et al. *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2009, 60 p.
12. Babachinaitė, G. et al. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, 359 p.

13. Babachinaitė, G. *et al.* *Nusikaltimų aukų socialinė situacija ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Deiva, 1999.
14. Babachinaitė, G. Kriminalinės viktimizacijos Lietuvoje pagrindinių statistinių rodiklių kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (3), p. 1163–1176.
15. Babachinaitė, G. Kriminologija Lietuvos valstybės tarnyboje. Mesonis, G. *et al.* *Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 415–425.
16. Babachinaitė, G. *Nepilnamečių grupinių nusikaltimų prevencija: informacinė - metodinė priemonė*. Vilnius, 1989.
17. Babachinaitė, G. *Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
18. Babachinaitė, G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas. *Jurisprudencija*. 2000, 15 (7), p. 128–135.
19. Babachinaitė, G.; Čepas, A.; Dapšys, A. *Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas*. Vilnius: Mintis, 1984.
20. Babachinaitė, G.; Dapšys, A. *Aktualios šeimos ir nepilnamečių teisėtvarkos pažeidimų prevencijos problemos: metodinė medžiaga*. Vilnius: Žinija, 1983.
21. Babachinaitė, G.; Drakšienė, A. *Nepilnamečių nusikalstamumo Lietuvos TSR ankstyvosios profilaktikos problemos: medžiaga lektoriui*. Vilnius: Žinija, 1982.
22. Babachinaitė, G.; Paulikas, V. K. Nedarbas ir nusikalstamumas Lietuvos kaime 1918–1990 m. *Jurisprudencija*. 2002, 26 (18), p.
23. Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. Kaunas: D. Gutmano knygynas, 1934.
24. Blažys, J. Įgimto nusikaltėlio problema. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 2, p. 57–68.
25. Blažys, J. Nusikaltėlių tyrimas ir nusikalstamybės profilaktika. *Kriminalistikos žinynas*. 1939, 25, p. 3–13.
26. Bluvshstein, Ju.; Dobrynin, A. *Osnovaniya kriminologii. Opyt logiko – filosofskogo isledovaniya*. Minsk: Universitetskoe, 1990.

27. Bluvšteinas, J. *et al. Kriminologija*. Vilnius: Pradai, 1994.
28. Bluvšteinas, J.; Lapinskas, K. Keletas recidyvinio nusikalstamumo bruožų Tarybų Lietuvoje. *Socialistinė teisė*. 1970, 3, p. 8.
29. Butkys, Č. Probation system. *Teisė*. 1935, 29, p. 51–60.
30. Čaplinskas, A.; Dapšys, A.; Misiūnas, J.; Poškevičius, V. Kriminalinių bausmių sistemos darna ir sankcijų optimizavimas kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos. *Teisė*. 2000, 37, p. 7–15.
31. Čepas, A. *Nepilnamečių nusikalstamumas ir jo priežastys: mokymo priemonė*. Vilnius, 1982.
32. Čepas, A. *Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos bruožai: mokomoji priemonė*. Vilnius: LTSR Aukštojo ir spec. vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė-redakcinė taryba, 1986.
33. Čepas, A. *Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys: medžiaga lektoriui*. Vilnius: Žinija, 1983.
34. Čepas, A.; Pavilonis, V. *Ankstyvoji nepilnamečių nusikalstamumo prevencija*. Vilnius: Mintis, 1973.
35. Čepas, A.; Stašinskas, J. *Girtavimas ir nusikalstamumas: (medžiaga lektoriui)*. Vilnius: Žinija, 1973.
36. Česnaitytė, I. *et al. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika: metodinis leidinys*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Petro ofsetas, 2007.
37. Dapšys A.; Jovaišas, K. Kriminologinių tyrimų Lietuvoje perspektyvos. *Teisė*. 1993, 26, p. 135–138.
38. Dapšys, A. *et al. Nepilnamečių justicija Lietuvoje: situacijos analizė, išvados ir pasiūlymai*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 1998.
39. Dapšys, A. Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje (kriminologinis prognostinis aspektas). *Jurisprudencija*. 1999, 11, p. 5–21.
40. Dapšys, A. Nusikaltimų ankstyvosios prevencijos Lietuvoje problemos. *Kriminalinė justicija*. 1994, 3, p. 109–117.
41. Dermontas, J. „Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje, remiantis Jungtinių Tautų standartais apie atkuriamojo teisingumo ir tarpininka-

- vimo taikymą baudžiamosiose bylose.” *Bausmė ir socialinis teisingumas*. Vilnius: Lygtinai nuteistų asmenų priežiūros organizacija, 2007, p. 26–32.
42. Dermontas, J. Aktualios penitencinės reformos ir baudžiamosios politikos problemos. *Jurisprudencija*, 2000, 15–7, p. 161–166.
43. Dermontas, J. Nuteistųjų socialinė rehabilitacija. *Jurisprudencija*. 2004, 51 (43), p. 108–123.
44. Dermontas, J.; Liutikas, R. Pataisos įstaigų darbuotojų ir nuteistųjų konstruktyvioji sąveika. *Socialinis darbas*. 2002, 2 (2), p. 141–155.
45. Diržys, A. Lietuvos kalėjimai ir kaliniai. *Teisė*. 1939, 46, p. 183–190.
46. Dobrynina, M. *Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, (sociologija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
47. Dobrynina, M. Kriminologinio žinojimo konstravimas: valdžios vaidmuo. *Teisės problemos*. 2009, 4, p. 109–125.
48. Dobrynina, M. Nusikaltimų baimės konstravimas žiniasklaidoje. *Teisės problemos*. 2008, 3, p. 83–111.
49. Dobryninas, A. Atskiriamasis teisingumas. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 107–112.
50. Dobryninas, A. *et al.* *Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.
51. Dobryninas, A. *et al.* *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, 416 p.
52. Dobryninas, A. *et al.* *Socialinės deviacijų problemos: vadovėlis*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2007, 272 p.
53. Dobryninas, A. Kriminologija ir valdžia. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2007, 2(20): p. 6–10.
54. Dobryninas, A. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.
55. Dobryninas, A. Nusikaltimai ir spauda Lietuvos visuomenėje. *Jurisprudencija*. 1999, 11, p. 22–29.
56. Dobryninas, A. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

57. Dobryninas, A.; Gaidys, V. *Ar saugi Lietuvos visuomenė?: Lietuvos gyventojų viktimizacijos patirtis ir požiūris į baudžiamąją justiciją bei visuomenės saugumą*. Vilnius: Petro ofsetas, 2004.
58. Dobryninas, A.; Katuoka, S. *Mirties bausmė Lietuvoje: teisiniai ir sociologiniai aspektai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999.
59. Dragūnas, M. Darbo reikšmė nuteistiesiems. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 16, p. 169–173.
60. Dragūnas, M. Penitencinio kalinių auklėjimo ir švietimo metmenys. *Kriminalistikos žinynas*. 1936, 11, p. 220–224.
61. Drakšas, A. *Mirties bausmės istoriniai, komparatyviniai ir filosofiniai aspektai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002.
62. Drakšas, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
63. Drakšas, R. Mirties bausmės įvairių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose komparatyviniai aspektai. *Teisė: mokslo darbai*. 1997, 31, p. 5–21.
64. Drakšas, R. Mirties bausmės panaikinimo Lietuvoje kritika. *Teisė*. 2000, 35, p. 5–16.
65. Drakšienė, A. Laisvės apribojimo bausmės taikymas nepilnamečiams. *Teisė*. 2006, 61, p. 42–56.
66. Drakšienė, A. *Предупреждение правонарушений работающих несовершеннолетних: (методические пособие)*. Вильнюс: НИИСЭ Министерства юстиции Литовской ССР, 1976.
67. Drakšienė, A.; Drakšas, R. Kai kurie nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės klausimai. Švedas, G. et al. *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 549–566.
68. Drakšienė, A.; Drakšas, R. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
69. Drakšienė, A.; Michailovič, I. *Kriminologijos žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008, 159 p.
70. Dünkkel, F., et al. *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Redaktorius Gintautas Sakalauskas. Vilnius: Žara, 2017, 280 p.

71. Eidintas, A. *et al. Lietuvos istorija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, p.
72. Galinaitytė, J. *Nepilnamečių nusikaltimų profilaktika*. Vilnius: Mintis, 1975.
73. Gavėnaitė A. Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos. *Teisės problemos*. 2007, 3, p. 43–61.
74. Gavėnaitė, A. *Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (sociologija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008.
75. Gavėnaitė, A. Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2003, 2, p. 103–118.
76. Gavėnaitė, A. E. Durkheimio ir M. Foucault idėjos sintetinėje D. Garlando bausmės teorijoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2008, 22 (2), p. 124–138.
77. Gečėnienė, S. *Baudžiamosios justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei (kardomojo kalinimo tyrimo pavyzdžiu)*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
78. Gečėnienė, S. Kardomojo kalinimo taikymo apribojimas kaip strateginė nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos kryptis. *Jurisprudencija*. 2002, 26 (18), p. 128–139.
79. Gečėnienė, S. Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečio asmenybei: samprata ir struktūra. *Jurisprudencija*. 2002, 24 (16), p. 231–242.
80. Gečėnienė, S.; Mališauskaitė, S. Prekybos vaikais problema ir jos mastas Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2003, 2 (40), p. 117–123.
81. Giedrytė-Mačiulienė, R.; Venckevičienė, J. Atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas mokyklose. *Teisės problemos*. 2015, 2 (88), p. 97–114.
82. Giedrytė-Mačiulienė, R.; Venckevičienė, J. Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2017, 2 (92), p. 69–87.
83. Greičius, S.; Vitkauskas, K. Kelių policijos vykdomo prevencinio darbo poveikis eismo saugumui. *Jurisprudencija*. 2002, 35 (27), p. 46–62.
84. Gruodytė E. *Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: teisinės informacijos centras. 2004.
85. Gutauskas, A. Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: Faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika. *Jurisprudencija*. 2003, 49, p. 5–18.
86. IBPS – Integruota baudžiamojo proceso informacinė sistema. *Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų minis-*

- terijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-21] <<http://www.ird.lt/ibps-integruota-baudziamojo-proceso-informacine-sistema/>>.
87. Ilgūnienė, R. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastingumo Lietuvoje socialiniai veiksniai. *Socialinis ugdymas*. 2010, 13 (12), p. 97–110.
 88. Jacovskis, E. Nepilnamečių nusikalstamumui – veiksminga užkarda. *Socialistinė teisė*. 1984, 1, p. 4–10.
 89. Januška, J. Kovos su nusikaltimais darbas reikia plėsti. *Kriminalistikos žinyras*. 1938, 20, p. 93–95.
 90. Jatkevičius, A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003.
 91. Jonaitis, M. Nepilnamečių apsauga Belgijoje. *Teisė*. 1932, 21, p. 55–59.
 92. Jonynienė, V. Ž.; Dromantienė, L. Asocialaus vaikų elgesio prielaidos mokykloje. *Socialinis darbas*. 2002, 2 (2), p. 27–37.
 93. Jurgelaitienė, G. Antrinio (recidyvinio) nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo prielaidos. *Jurisprudencija*. 2002, 34, p. 51–57.
 94. Jurgelaitienė, G. Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2004, 51, p. 90–98.
 95. Jurgelaitienė, G. Kriminalinę bausmę atlikusių asmenų socialinė kontrolė recidyvinio nusikalstamumo socialinės prevencijos sistemoje. *Jurisprudencija*. 2001, 19, p. 108–114.
 96. Jurgelaitienė, G. Nusikaltimų prevencijos programos Lietuvoje veiksmingumo problemos. *Jurisprudencija*. 2003, 41, p. 72–80.
 97. Jurgelaitienė, G. *Recidyvinio nusikalstamumo prevencija Lietuvos Respublikoje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
 98. Jurgelaitienė, G. Recidyvinio nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje šiuolaikinės problemos. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 45–49.
 99. Jurisprudencija [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/>>.
 100. Justickaja, S. et al. *Jaunimo delinkvencinis elgesys ir nepilnamečių justicijos politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2015, 220 p.

101. Justickaja, S. Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos. *Teisės problemos*. 2011, 1, p. 81–108.
102. Justickaja, S.; Gavėnaitė, A. Recidyvinis nusikalstamumas: tyrimo galimybės ir perspektyvos Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2009, 3, p. 5–56.
103. Justickis, V. *Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija: vadovėlis. 2 d.* Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004, 524 p.
104. Justickis, V. *Kriminologija: Vadovėlis. 1 d.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
105. Justickis, V. *Nepilnamečių teisės pažeidėjų charakterio nukrypimai*. Kaunas: Šviesa, 1984.
106. Justickis, V. *Prevenčinė policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
107. Justickis, V. *Primenenie metodov psichologicheskogo vozdejstvija na lichnost' v dejatel'nosti sotrudnikov milicii po preduprezhdeniju prestuplenij: uchebnoe posobie*. Minsk: Minskaja vysshaja shkola MVD SSSR, 1986.
108. Justickis, V.; Kurapka, V. Įstatymų kriminogeninis saugumas ES ir Lietuvos įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*. 2009, 3, p. 217–38.
109. Justickis, V.; Valickas, G. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, 338 p.
110. Kairys, J. Moderniosios mažamečių nusikaltėlių baudžiamosios teisenos bruožai. *Teisė*. 1938, 38, p. 247–249.
111. Kalesnykas, R.; Mečkauskas, V. Vaizdo stebėjimo kamerų (CCTV) panaudojimas užtikrinant visuomenės saugumą: teisiniai ir organizaciniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2002. 36 (28), p. 59–70.
112. Kalpokas, V. Nusikaltimai elektroninėje erdvėje: kriminologinės sampratos dilemos. *Teisės problemos*. 2009, 1, p. 75–87.
113. Kalvaitis, A. Pirmasis tarptautinis kriminologijos kongresas. *Kriminalistikos žinynas*. 1938, 24, p. 289.
114. Kalvaitis, A. Valstybės ir piliečio saugumo organų veikimo pagrindai. *Kovokime su nusikaltimais*. Kaunas: Valstybės saugumo departamentas, 1933, p. 58.
115. Kaminskienė, N. et al. *Mediacija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, 603 p.

116. Katinaitė, R. *Švietimo prieinamumas nuteistiems laisvės atėmimo bausmės asmenims: aukštojo mokslo aspektas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (edukologija). Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2013.
117. Kazlauskas, M. *Nuo nusikaltimo iki bausmės*. Vilnius: Mintis, 1980.
118. Kiškis, A. *et al. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prevencijos perspektyvos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, 467 p.
119. Kiškis, A. Inevitability of punishment – the case of Lithuania. *Jurisprudence*. 2016, 23 (2), p. 333–348.
120. Kiškis, A. *Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelis*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 17.
121. Kiškis, A. *Nacionalinės kriminologinės informacinės sistemos modelis*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, 205 p.
122. Kiškis, A. Naujieji teisininkai – chirurgai be anatomijos ir fiziologijos žinių. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (3), p. 1195–1219.
123. Kiškis, A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*. 2004, 59 (51), p. 39–53.
124. Kiškis, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*. 2006, 81 (3), p. 32–39.
125. Kiškis, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika? *Jurisprudencija*. 2008, 113 (11), p. 114–23.
126. Kiškis, A. Registruoto nusikalstamumo statistikos ir viktimologinių tyrimų duomenų kompleksinio panaudojimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4 (2), p. 697–717.
127. Kiškis, A.; Kuodytė, A. Nusikalstamumo prevencijos programų rengimo Lietuvoje tyrimas. *Jurisprudencija*. 2012, 19 (2), p. 771–801.
128. Kojala, V. Nepilnamečių nusikalstamumo likvidavimas – mūsų laikmečio užduotis. *Socialistinė teisė*. 1968, 4, p. 20.
129. Kriminologė dr. Jolanta Aleknevičienė: „Bijanti visuomenė negali būti laisva, kūrybiška ir gyvybinga“. *VU naujienos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-20] <<http://naujienos.vu.lt/kriminologe-dr-jolanta-alekneviciene-bijanti-visuomene-negali-buti-laisva-kurybiska-ir-gyvybinga-2/>>.
130. Kriminologijos studijos. *Vilniaus universitetas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-16] <<http://www.zurnalai.vu.lt/kriminologijos-studijos>>.

131. Kuklianskis, S. Kriminalinės baudmės už socialistinio turto grobimą. *Socialistinė teisė*. 1975, 3, p. 9–14.
132. Kuklianskis, S. *Nusikalstamumo kontrolės Lietuvoje mokslinė koncepcija*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1995.
133. Kuklianskis, S. *Rassledovanie i preduprezhdenie hishhenij denezhnyh sredstv: (metodicheskie rekomendacii)*. Vil'nius: NIISJe Ministerstva justicii Litovskoj SSR, 1974.
134. Kuklianskytė, F.; Kuklianskis, S. Parengtinio tardymo tikslai ir nusikaltėlio asmenybės tyrimas. *Socialistinė teisė*. 1983, 3, p. 25.
135. Kuodys, M. Valstybės kūrimo kaina: Lietuvos visuomenė ir kariuomenės rekvizicijos 1919–1923 m. *Karo archyvas*. 2010, 25, p.
136. Kurapka, V. E. et al. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas: monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, 542 p.
137. Kurkietis, I. Mūsų nepilnamečių teismų praktika ir trūkumai. *Naujoji Romuva*. 1939, 3, p. 300
138. Kurkietis, I. Nepilnamečių auklėjimo sistemos reforma, jos reikalas ir mūsų kolonijų tvarkymo pagrindai. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 17, p. 229–247.
139. Kurkietis, I. Nusikalstamumo problema. *Naujoji Romuva*. 1939, 11, p. 221.
140. Kurkietis, I. Reikalinga mažamečių teismų reforma. *Naujoji Romuva*. 1936, 31–32, p. 593–596.
141. Kvieskienė, G. *Pozityvioji socializacija: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005, 186 p.
142. Kvieskienė, G.; Merfeldaitė, O. Gatvės vaikai. Problemos ir socialinės reintegracijos ypatumai. *Socialinis ugdymas*. 2001, 4, p. 90–101.
143. Kvieskienė, G.; Mockevičienė, D. Laisvalaikio reikšmė ankstyvajai prevencijai. *Socialinis ugdymas*. 2002, 5, p. 66–75.
144. Lembergas, J. Kovos su piktu diena. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 18, p. 308–313.
145. Lembergas, J. Nepilnamečiai nusikaltėliai pozityviojoje mūsų teisėje. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 17, p. 203–214.
146. Lietuvos kriminologų asociacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.kriminologija.lt/>>.

147. Lietuvos statistikos departamentas. *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla 2016*. Vilnius, Lietuvos statistikos departamentas, 2017. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=26584>>.
148. Linaitis, R. Nusikaltėlio charakteristika ir jo darbo motyvai. *Teisininkas*. 1937, 4, p. 115–116.
149. Malinauskaitė, J. et al. *Kontrabanda: kontrolė ir prevencija Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas, 2002.
150. Mališauskaitė, S. Bausmių veiksmingumo vertinimo problemos ir jų sprendimo būdai. *Jurisprudencija*. 2003, 47, p. 78–85.
151. Mančinskas, Č. *Policija Lietuvoje 1918-1940 metais: mokymo leidinys*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1998.
152. Mediacijos ir darnaus ginčų sprendimo laboratorija [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.mruni.eu/lt/mokslas/mokslas/laboratorijos/mediacijos-ir-darnaus-gincu-sprendimou-laboratorija/>>.
153. Michailovič, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001.
154. Michailovič, I. et al. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, 257.
155. Michailovič, I. Kriminalinės viktimizacijos tyrimų aktualijos. *Teisė*. 2009, 70, p. 20–35.
156. Michailovič, I. Laisvės atėmimo bausmės resocializacinio poveikio problemos. *Teisė*. 2001, 41, p. 113–123.
157. Michailovič, I. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje. *Teisė*. 2000, 35, p. 69–79.
158. Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos: mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, 131 p.
159. Mikėnaitė Ž. et al. *Europos Sąjungos valstybių patirtis kriminologijos studijų ir mokslo taikomųjų tyrimų srityse: studija*. Vilnius, 2007, 60 p.
160. Misiūnas, J. Bausmės individualizavimas – kovos su nusikalstamumu efektyvumo sąlyga. *Socialistinė teisė*. 1973, 4, p. 5.

161. Misiūnas, J. *et al.* Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės: (mokslo taikomas tyrimas). *Teisės problemos*. 2002, 4, p. 5–38.
162. Naujas kriminologinių studijų puslapis Vilniaus universitete. *tv3.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-16] <<http://www.tv3.lt/naujiena/198414/naujas-kriminologiniu-studiju-puslapis-vilniaus-universitete>>.
163. Navickas, V. *Graffiti kaip nelegali vizualinė raiška: metodinė priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
164. Nedzinskas, E.; Janušauskas, A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos aktualijos Lietuvoje. *Vadyba*. 2008, 2 (13), p. 107–110.
165. Nikartas, S. *Bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
166. Nikartas, S. *Gyventojų dalyvavimas užtikrinant saugumą bendruomenėse: kriminologinės ir teisinės prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, 320 p.
167. Nikartas, S. Pagrindiniai bendruomenės nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo aspektai. *Teisės problemos*. 2010, 1, p. 95–118.
168. Nikartas, S. Religija kaip socialinės kontrolės veiksnys ir jos prevencinis poveikis nusikalstamumui. *Teisės problemos*. 2011, 1, p. 109–125.
169. Novikovas, A. Vietos savivaldos institucijų vaidmuo įgyvendinant viešąją tvarką. *Jurisprudencija*. 2002, 35, p. 117–126.
170. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-13] <www.nplc.lt>.
171. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. *Nusikaltimų aukų atmintinė*. - Vilnius, 2005.
172. Pagirys, V. Netikusių filmų įtaka nusikaltėliams. *Kriminalistikos žinynas*. 1938, 19, p. 22–24.
173. Palavinskienė, B. Gatvių prostitucijos Vilniaus mieste kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2004, 61 (53), p. 35–48.
174. Palavinskienė, B. Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 59–67.
175. Palskys, E. Bausmės evoliucija. *Socialistinė teisė*. 1976, 1, p. 51.

176. Palskys, E. Policijos spauda Lietuvoje 1920-1940 metais. *Jurisprudencija*. 2000, 16(8): 86–98.
177. Palskys, E. Visuomenės įtraukimas į kovą su nusikaltimais kaip policijos prevencinio darbo forma prieškario Lietuvoje. *Kriminalinė justicija: mokslo darbai*. 1994, 3, p. 148–153.
178. Pamataitis, P. Nusikaltimų augimo priežastys ir kova su jomis. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 1, p. 49.
179. Paukštė, A. *Terorizmas ir jo prevencija Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
180. Paulikas, V. K. Socialinė aplinka kaime ir nusikalstamumas. *Jurisprudencija*. 2001, 20 (12), p. 40–45.
181. Petkevičiūtė, R. *Laisvės atėmimo bausmė nuteistų vyrų adaptacija Lietuvos pataisos namuose*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (sociologija). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2015.
182. Petkus, A. Kriminalinė subkultūra ir jos įtaka recidyviniam nusikalstamumui. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 93–98.
183. Petkus, A. *Kriminalinė subkultūra Lietuvos penitencinėse įstaigose: kriminologinė analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
184. Petkus, A. Kriminalinės subkultūros penitencinėse įstaigose genezė, raida ir struktūra. *Jurisprudencija*. 2004, 51, p. 124–36.
185. Piliponytė, J. Korupcijos diagnostikos būdai ir iššūkiai pasaulyje ir Lietuvoje. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2006, 1, p. 99–112.
186. Piliponytė, J. *Korupcijos konstravimas: pokomunistinių šalių praktika*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (sociologija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.
187. Piliponytė, J. Resocializacijos galimybės Lietuvos įkalinimo įstaigose. *Sociologija*. 2000, 1 (2), p. 71–82.
188. Plučas, J. Alkoholizmas ir nusikaltimai. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 4, p. 193–196.
189. Pocienė, A. *et al. Saugumo miestuose užtikrinimo problemos*. Vilnius: Teisės institutas, 2010, 240 p.

190. Pocienė, A. Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis Vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2010, 4, p. 31–69.
191. Pocius, A. *Asmenų, padariusių nužudymą, gyvenimo retrospektyva (kriminologinė analizė)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
192. Pocius, A. Sintetinis nusikaltėlio asmenybės formavimosi modelis. *Teisė*. 2007, 64, p. 92–109.
193. Pocius, A. Šeimos ir mokyklos įtaka nuteistųjų iki gyvos galvos už nužudymus asmenų nusikalstamo elgesio formavimuisi. *Jurisprudencija*. 2007, 10 (100), p. 52–59.
194. Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. *Kaip apsaugoti save ir savo turtą*. Vilnius: Trys žvaigždutės, 2006.
195. Povilaitis, A. Reikia griežtesnių bausmių. *Kriminalistikos žinynas*. 1939, 28, p. 167–170.
196. Povilaitis, R.; Valiukevičiūtė, J. Patyčių prevencija mokyklose. Vilnius: Multiplex, 2006, 74 p.
197. Prakapas, R. Individualus darbas su rizikos grupės vaikais ir paaugliais taikant teritorinį monitoringą. *Pedagogika*. 2001, 49, p. 46–63.
198. Prakapas, R. *Rizikos grupės vaikų elgesio koregavimas taikant mokyklinį monitoringą*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002.
199. Prakapas, R.; Katinaitytė, R. Nuteistų asmenų resocializacija: socialinė komunikacija ir edukacinių lūkesčių realizavimas. *Socialinis ugdymas*. 2008, 5, p. 81–92.
200. Raudonienė, A. Korupcijos kategorijų analizė. *Jurisprudencija*. 2003, 41, p. 81–90.
201. Riomeris, M. Auklėjamosios drausmės kolonijos Šveicarijoje. *Teisė*. 1923, 4, p. 13.
202. Rudzakis, T. Bendrieji nusikalstamumo determinantai: socialinė realybė ar akademinė fikcija? *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4 (4), p. 1665–1676.
203. Rudzakis, T. Latentinės nusikalstamumo dalies prognozavimo klausimu. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2, p. 225–43.

204. Rudzakis, T. *Nusikaltimai komercinio draudimo srityje (kriminologinė analizė)*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003
205. Rudzakis, T. Sukčiavimo draudimo sferoje būdų kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 68–73.
206. Rudzakis, T.; Panomariovas, A. Sukčiavimo draudimo sferoje kriminologinio paplitimo tyrimo teorinio modelio prielaidos. *Jurisprudencija*. 2002, 31, p. 105–117.
207. Rugevičius, M. G. Valicko, V. Justickio, K. Vanagaitės, K. Voropaj monografijos „Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisės saugos pareigūnais bei institucijomis“ recenzija. *Kriminologijos studijos*. 2014, 2, p. 173–178.
208. Rugevičius, M. V. Justickio, G. Valicko monografijos „Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje“ recenzija. *Psichologija*. 2006, 34, p. 115–118.
209. Sakalauskas, G. Ar prasminga probacijos tarnybų darbą vertinti pagal probuojamųjų recidyvą? *Teisės problemos*. 2014, 4, p. 5–28.
210. Sakalauskas, G. Ar reikalingas Lietuvai probacijos įstatymas? *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 532–548.
211. Sakalauskas, G. et al. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas, 2012.
212. Sakalauskas, G. et al. *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės*. Vilnius: Teisės institutas, 2012, 172 p.
213. Sakalauskas, G. et al. *Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis: Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija*. Vilnius: Justitia, 2001.
214. Sakalauskas, G. et al. *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2000.
215. Sakalauskas, G. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2007, 2, p. 122–34
216. Sakalauskas, G. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*. 2014, 2, p. 96–137.

217. Sakalauskas, G. Kriminologiniai laisvės atėmimo bausmės aspektai. *Teisė*. 2000, 35, p. 80–90.
218. Sakalauskas, G. *Laisvės atėmimo bausmės vykdymas Lietuvoje. Baudžiamieji politiniai aspektai, teisinės nuostatos, reformos, praktika ir perspektyvos.* (vok. *Strafvollzug in Litauen: kriminalpolitische Hintergründe, rechtliche Regelungen, Reformen, Praxis und Perspektiven*). Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Greifsvaldas: Greifsvaldo universitetas, 2005.
219. Sakalauskas, G. Minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus problema: lyginamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2009, 2, p. 81–103.
220. Sakalauskas, G. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų, numatytų naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, įgyvendinimo problemos. *Teisė*. 2001, 41, p. 148–61.
221. Sakalauskas, G. Tarpdalykinės kriminologijos studijos: patirtis ir perspektyvos. *Teisės problemos*. 2008, 1, p. 77–91.
222. Sakalauskas, G., et al. *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas, 2007, 77 p.
223. Sakalauskas, G.; Jarutienė, L. *Probacijos veiksmingumo vertinimas*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015, p. 9.
224. Sakalauskas, G.; Kalpokas, V. *Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis*. Vilnius: Eugrimas, 2012, 170 p.
225. Sakalauskas, G.; Ūselė, L. Smurto prieš vaikus draudimo socialiniai ir teisiniai aspektai. *Teisės problemos*. 2007, 56 (2): p. 7–54.
226. Saugumo tyrimų laboratorija [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<http://www.mruni.eu/lt/mokslas/mokslas/laboratorijos/saugumo-tyrimu-laboratorija/>>.
227. Smaliukas, J.; Urbelienė, J. *Nusikalstamumo raida Lietuvoje 1918–1993 m.* Vilnius: Lietuvos Respublikos prokuratūra, 1994.
228. Smalskys, V.; Šenavičius, A. Lietuvos policija ir nepilnamečiai nusikaltėliai 1938–1940 metais. *Istorija*. 2007, 67, p. 44–54.
229. Snieškienė, D.; Kuksėnaitė, A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos galimybės Lietuvoje. *Socialinis darbas: patirtis ir metodai*. 2008, 1 (1), p. 35–53.

230. Socialinės technologijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/social-technologies/>>.
231. Socialinis darbas [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/social-work/>>.
232. Socialinių mokslų studijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/>>.
233. Stalenytė, V. *Lietuvos kriminologijos istorijos aspektai: magistro baigiamasis darbas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2016.
234. Starkus, S. Kriminologiniai kompiuterizacijos aspektai. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 85–92.
235. Steponaitis, V. Reikalinga kalėjimų reforma. *Naujoji Romuva*. 1937, 16, p. 169–171.
236. Sužiedėlis, J. Kovos su piktu dienos paskaitų pagrindinės mintys. *Kriminalistikos žinynas*. 1937, 18, p. 313–320.
237. Šakočius, A. Gyvenamosios aplinkos saugumas ir šiuolaikinės policijos sampratos problema. *Jurisprudencija*. 2002, 35, p. 15–25.
238. Šidlauskienė, V. *Mokslo studijos „Vyrų nusivylimo ekonomikose: tarp gero gyvenimo ir socialinės atskirties“ recenzija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2015.
239. Šipelis, J. Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse. *Teisė*. 1929, 16, p. 37–60.
240. Šneiderytė, A. Daugiau kaip šimtu smūgių užmušto Matuko budelių laukia akistata. *Tv3.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www.tv3.lt/naujiena/900916/daugiau-kaip-simtu-smugiu-uzmusto-matuko-budeliu-laukia-akistata>>.
241. Štitalis, D.; Laurinaitis, M. Tapatybės vagystė elektroninėje erdvėje. *Informacijos mokslai: mokslo darbai*. 2009, 50, p. 240–47.
242. Švedas, G. Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai. *Teisė*. 2006, 59, p. 128–139.
243. Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
244. Švedas, G. Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais. *Teisė*. 2005, 56, p. 64–91.

245. Švedas, G. *Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
246. Švedas, G. *Laisvės atėmimo bausmės ir jos vykdymo teorinės problemos*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1993.
247. Tamutienė, I. Kriminalinė viktimizacija ir rizikos kaimynystė Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos skirtingo tipo mikrorajonuose. *Filosofija. Sociologija*. 2012, 23 (4), p. 228–236.
248. Tereškinas, A. et al. *Vyrai nusivylimo ekonomikoje: tarp gero gyvenimo ir socialinės atskirties*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2016.
249. Tomkus, J. Kova su asocijaliniais elementais ir darbo namų idėja. *Kriminalistikos žinyras*. 1937, 14, p. 57–64.
250. Tureikytė, D. *Socialinių tyrimų metodologija ir metodai kriminologijoje: metodinė priemonė sociologijos-kriminologijos specialybės studentams*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
251. Urmonas, A. *Aplinkybės, sąlygojančios nusikaltimų recidyvą*. Vilnius: TEMTI, 1974.
252. Urmonas, A. et al. *Lichnost' rashititelja i bor'ba s hishhenijami socialisticheskogo imushhestva*. Vil'njus: NIISJe MJu Litovskoj SSR, 1982, s. 5–9, 16–24.
253. Urmonas, A. *Factory, vozdeystvujushhie na formirovanie lichnosti prestupnikov, sovershivshih krazhi socialisticheskogo imushhestva. Sbornik nauchnyh trudov NIISJe MJu Litovskoj SSR*. 1980, 6, s. 224–238.
254. Urmonas, A. *Ispol'zovanie vozrastnogo kriterija v differencirovannom izuchenii lichnosti recidivista korystnoj napravlenosti. Ispol'zovanie sovremennyh dostizhenij nauki i tehniki v dejatel'nosti sledstvennyh organov i sndov po bor'be s prestupnost'ju*. Vilnius: NIISJe MJu Litovskoj SSR, 1981, c. 387–390.
255. Urmonas, A. Nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės objektyvieji poreikiai ir institucijų teisinis statusas. *Jurisprudencija*. 2002, 26, p. 119–127.
256. Urmonas, A. O ponjatii recidiva prestuplenij. *Sbornik nauchnyh trudov NIISJe MJu Litovskoj SSR*. 1975, 5, s. 171–177.

257. Urmonas, A. Ob izuchenii mesta potrebnostej v strukture lichnosti prestupnika vora. *Voprosy kriminologii, ugodnogo prava, procesa i prokurorskogo nadzora*. Moskva, 1975, c. 49–59.
258. Urmonas, A. Ob izuchenii problem lichnosti prestupnika, sovershivshego krazhi socialisticheskogo imushhestva. *Problemy sovershenstvovaniya grazhdanskogo i ugodnogo - pravovogo zakonodatel'stva. Ugodnogo - pravovye nauki*. Vilnius: Vilnjusskij universitet, 1979, c. 70–71.
259. Urmonas, A. Problemy ispol'zovaniya dannyh o lichnosti prestupnika dlja ee pereformirovaniya. *Voprosy sudebnoj jekspertizy i kriminologii*. 1977, 13, c. 87–92.
260. Urmonas, A. Prokurorų veiklos vizija nepilnamečių socializacijoje. *Socialinis darbas*. 2002, 2, p. 46–55.
261. Urmonas, A. *Sostojanie, dinamika i struktura recidivnoj prestupnosti v Litovskoj SSR (Nauchnyj doklad)*. Vil'njus: NIISJe MJu Litovskoj SSR, 1972.
262. Urmonas, A. Tipy regulirujushhego vozdejstvija na lichnost' pri preduprezhdenii sovershenija hishhenij socialisticheskogo imushhestva. *Voprosy sudebnoj jekspertizy i kriminologii*. 1980, 15, s. 99–108.
263. Urmonas, A. Voprosy metodiki izuchenija lichnosti prestupnika. *Voprosy sudebnoj jekspertizy i kriminologii*. 1976, 12, c. 117–122.
264. Urmonas, A. Zadachi issledovaniya lichnosti prestupnika, sovershivshego krazhi. *Problemy preduprezhdenija prestupnosti i dal'nejshego ukreplenija zakonnotii i pravoporjadka*. Moskva: VipIR i RMPP, 1973, c. 30–32.
265. Urmonas, A.; Bocholov, S. *Formirovanie lichnosti prestupnika*. Minsk: MVSh MVD SSSR, 1987.
266. Urmonas, A.; Kuklianskis, S.; Janauskas, A. Nusikaltimų recidyvų sąlygojančios aplinkybės. *Socialistinė teisė*. 1976, 2, p. 13–17.
267. Urmonienė, M.; Urmonas, A. Sociologiniai ir kriminologiniai marginalumo aspektai. *Lietuvos sociologija amžių sandūroje: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 2001, p. 192–96.
268. Uscila, R. Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje. *Pedagogika: mokslo darbai*. 2011, 103, p. 92–98.
269. Uscila, R. Aukos ir nusikaltėlio inversija: viktimologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2003, 47, p. 38–49.

270. Uscila, R. Moksleivių viktimizacijos patirtis Lietuvoje. *Teisės problemos*. 2008, 1, p. 92–102.
271. Uscila, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
272. Uscila, R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse. *Jurisprudencija*. 2002, 29, p. 93–108.
273. Uscila, R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai. *Jurisprudencija*. 2001, 20, p. 74–84.
274. Uscila, R. Pagyvenusių žmonių viktimizacija Lietuvos kaimuose ir vienkiesiuose: viktimologinė analizė. *Jurisprudencija*. 2005, 70, p. 107–18.
275. Uscila, R. *Viktimologijos pagrindai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2005, 187 p.
276. Uscila, R. Viktimologiniai tyrimai Lietuvoje. Viktimizacijos patirtis Lietuvoje 2007 metais. *Teisės problemos*. 2008, 3, p. 112–125.
277. Uscila, R.; Kiškis, A. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis.“ *Teisės problemos*. 2005, 4, p. 76–86.
278. Ustinavičiūtė, L. et al. Kriminogeninių rizikos veiksnių palyginimas skirtingose Lietuvos teisės pažeidėjų grupėse. *Societal Studies*. 2010, 4 (8), p. 36–56.
279. Ustinavičiūtė, L. *Lietuvos teisės pažeidėjų rizikos veiksnių, susijusių su pakartotiniu nusikalstamumu, analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (psichologija). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
280. Ustinavičiūtė, L.; Žukauskienė, R.; Laurinavičius, A. Lietuvos nuteistųjų pakartotinio nusikalstamumo rizikos veiksniai: OASys metodikos diskriminacinio validumo analizė. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 4, p. 339–356.
281. Vabalas-Gudaitis, J. Dar dėl nusikaltėlių įgimtumo. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 3, p. 113–119.
282. Vabalas-Gudaitis, J. Kriminalinė tipologija. *Kriminalistikos žinynas*. 1935, 4, p. 161–168.
283. Vabalas-Gudaitis, J. Penitencinės priemonės periferinio tipo nusikaltėliams. *Kriminalistikos žinynas*. 1939, 29, p. 201–205.
284. Valickas, G. et al. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisės saugos pareigūnais bei institucijomis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

285. Valickas, G. Paklusnumo įstatymams psichologiniai aspektai. *Psichologija: mokslo darbai*. 2001, 23, p. 111–118.
286. Valickas, G. *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997, 217 p.
287. Valickas, G. Smurtinių kompiuterinių žaidimų ir vaikų bei paauglių agresyvaus elgesio ryšys. *Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas*. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, p. 135–146.
288. Valickas, G. Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui. *Kriminalinė justicija: mokslo darbai*. 1997, 7–8, p. 164–72.
289. Valickas, G. Terorizmo ir teroristų psichologiniai ypatumai. *Politologija*. 2003, 1, p. 111–32.
290. Vanagaitė, K.; Valickas, G. *Įtariamojo veido atkūrimas ir atpažinimas: metodinė priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
291. Viešoji politika ir administravimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-10-17] <<https://www3.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/>>.
292. Vileikienė, E. Delinkventų santykiai su policija ir artimiausia aplinka. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2005, 2, 100–117.
293. Vileikienė, E. *Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos: sociologinė analizė*. Vilnius: Vilnius : Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007, 152 p.
294. Vileikienė, E. *Lietuvos nepilnamečių justicijos sociologinė analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (sociologija). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.
295. Vileikienė, E.; Gečėnienė, S. *Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei ir jų elgesiui*. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Petro ofsetas, 1999.
296. Vilniaus universitete įkurtas „Kriminologinių studijų centras“. *tv3.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017-06-16] <<http://www.tv3.lt/naujiena/195620/vilniaus-universitete-ikurtas-kriminologiniu-studiju-centras>>.
297. Viršilas, V. *Socioeducacinės pagalbos galimybės 14–16 metų paaugliams, atliekantiems laisvės atėmimui alternatyvią bausmę*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (edukologija). Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2011.
298. Zaksaitė, S. *Apgaulė sporto srityje: teisinis ir kriminologinis požiūris*. Vilnius: Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015, 250 p.

299. Zaksaitė, S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
300. Zdanevičius, A. Ekspertai kaip viešosios politikos formavimo agentai: kriminologinis išmanymas ir nepilnamečių justicijos reforma Lietuvoje. *Politologija*. 2002, 2 (26), p. 2–28.
301. Zdanevičius, A. *Kriminologinio žinojimo ideologija ir utopija bei jo santykis su valdžia*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, sociologija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2001.
302. Žalkauskas, R. Bausmės parinkimo motyvai. *Socialistinė teisė*. 1970, 1, p. 41.
303. Žėkas, T. *Vaiko išnaudojimas pornografijai: baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
304. Žemaitaitytė, I. Jaunimo nusikalstamumo prevencija: neformaliojo ugdymo aspektas. *Socialinis darbas*. 2006, 5 (2), p. 80–86.

SANTRAUKA

Monografijoje nagrinėjama Lietuvos kriminologijos raida per šimtmetį (1918–2017 m.). Išskiriami trys laikotarpiai: 1) kriminologija Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 metais; 2) kriminologija okupuotoje Lietuvoje 1940–1990 metais; 3) kriminologija Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę 1990–2017 metais. Apžvelgiamos kiekvieno laikotarpio sąlygos, kurioms esant buvo plėtojamas kriminologijos mokslas Lietuvoje. Monografijoje nagrinėjama, kokie mokslininkai, kokius kriminologinius tyrimus atliko, kokius rezultatus gavo, kokią reikšmę turėjo šie rezultatai Lietuvos kriminologijos mokslui, visuomenės kriminologiniam supratimui ir nusikalstamumo prevencijai bei kontrolei. Taip pat aptariamos ir kriminologinės krypties mokslo populiarinimo publikacijos Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 metais, nes tuo laikotarpiu kriminologiniai tyrimai Lietuvoje nebuvo atliekami. Nagrinėjami svarbiausi praktiniai nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės kriminologiniai aspektai. Apžvelgiamas kriminologijos specialistų rengimas ir svarbiausi kriminologijos mokslo židiniai Lietuvoje. Pateikiamas kriminologijos istorijos per šimtmetį ir dabartinės būklės Lietuvoje vertinimas bei išvados.

Reikšminiai žodžiai: kriminologija; Lietuva; istorija; nusikalstamumas; prevencija.

Alfredas Kiškis

LIETUVOS KRIMINOLOGIJOS RAIDĄ 1918–2017 M.: ŠIMTMEČIO PATIRTIS

Monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018. 168 p.

Bibliogr. 145-166

ISBN 978-9955-19-888-8

Alfredas Kiškis

LIETUVOS KRIMINOLOGIJOS RAIDĄ 1918–2017 M.: ŠIMTMEČIO PATIRTIS

Monografija

Maketavo Karolis Simaitis

Užsakymas 17553

Mykolo Romerio universitetas

Ateities g. 20, Vilnius

Puslapis internete www.mruni.eu

El. paštas leidyba@mrni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltic Printing House“

Svajonės g. 40, LT-94101 Klaipėda

Puslapis internete www.balticprinting.com

El. paštas info@balticprinting.com

ISBN 978-9955-19-888-8